ERDOĞAN ÇINAR

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

4. BASKI

Unutulmuş doğrular, bugünün çok tekrarlanmış *'resmi ruhsatlı'* dayatmalarına karşı direniyorlar. Gerçekler yalan denizinde boğulup gitmeden kayda geçmek istiyorlar.

Alevilerin Kendi Tarihleriyle Tanışmalarının Vakti Gelmiştir.

KALKEDON

KALKEDON

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

ERDOĞAN ÇINAR

"Aleviler son bin yılda korunma güdüsü ile kendilerine Müslüman süsü verirlerken, sözlü gelenek içinde o ana değin yaşattıkları kadim efsanelerini gerilerde bırakıp toplumsal hafızalarından vaz mı geçtiler? Geçmişin destanları zamanın sonsuzluğu içinde yitip, kayıp mı oldular? Ya da Aleviler ile birlikte Alevi efsaneleri ve Alevi destanları da tebdili kıyafet edip halkın arasında başka öznelerle söylenerek dilden dile, zamandan zamana geçerek bugüne ulaştılar mı?"

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

ERDOĞAN ÇINAR

KALKEDON

Kayıp Bir Alevi Efsanesi

Erdoğan Çınar

Kalkedon Yayınları: 27
Adonis Kitaplığı: 2

Yayına Hazırlayan: Hakan Tanıttıran
Kapak Tasarım: Ahmet Sungur
Redaksiyon: Şafak Tanrıverdi
Çizimler: Şivan Okçuoğlu

Kalkedon Yayınları
Adres:
Hocapaşa Mah, Kargili Sok, Celal Orman İşham, No 1/ Kat 3, Daire 32
Sirkeci-İstanbul
Telefon ve Fax: 0212 512 43 56

Bu kitap Can Matbaası'nda basılmıştır
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi, Kat 3 No 17 Topkapı İstanbul.
Tel: 0 212 613 10 77

Birinci Basım: Nisan 2007 2700 Adet Basılmıştır.
İkinci Basım: Ekim 2007 1500 Adet Basılmıştır.
Üçüncü Basım: Nısan 2009 1500 Adet Basılmıştır.

Dördüncü Basım: Temmuz 2011 2000 Adet Basılmıştır.

Tüm hakları saklıdır.

© Kalkedon 2009

© Erdoğan Çınar 2009

Ablama

Erdoğan Çınar: 1957 yılında Sivas'ın İmranlı İlçesi'nde doğdu. Orta öğrenimini 1976 yılında Darüşşafaka Lisesi'nde tamamladı. 1982 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ni bitirdi. 1986 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halen İstanbul'da serbest mimar olarak çalışmaktadır. Yazarın "*Aleviliğin Gizli Tarihi*" ve "*Aleviliğin Kayıp Binyılı*" adında iki kitabı daha vardır.

E-Posta: erdcinar@ttnet.net.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
SUNUŞ 13

BİRİNCİ BÖLÜM: YILDIZ DAĞI 21
Sözün Ömrü Uzun Olur 23
Yol Diliyle Pir Sultan Abdal Efsanesi 31

İKİNCİ BÖLÜM: RESMİ RUHSATLI YALAN 105
Sancılı Yıllar 107
Belgesiz Tarih 119
.Şah
.Pir Sultan Abdal
.Hızır Paşa
.Ali Baba

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAYIP EFSANE 135
Urum Kışı 137
Bir Çift Turna 149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: EFSANENİN ARKEOLOJİSİ 165
Efsanenin Coğrafyası 167
.Mananalis/Pülümür
.Cibossa/Sivas
.Cibossa Kastronu/Toprakkale Zındanı
.Hantepe-Binbir Bacalı Banaz
Efsanede Yer Alan Olaylar ve Kahramanlar 177
Şiirlerin Dili 185
Bitmeyen Sevda, Sonu Gelmeyen Öfke 191

SONSÖZ 199
DİPNOTLAR 205
KAYNAKÇA 209

ÖNSÖZ

Sinsi hastalığın yıllardan beri akciğerini kemirdiğini, o da bizler de çok geç fark ettik. Babamın hasta yatağındaki son günleriydi. İyice zayıflamış, eriyip küçülmüştü. Halsizdi. Yardım almadan hareket edemiyor, konuşurken bile acı çekiyordu. Seksen beş yaşındaydı. Vücudu hastalığına karşı direnemiyordu. Son günlerini yaşadığını anlamıştı. Hane halkından ve kendisini ziyarete gelenlerden helallik alıyor, sevdikleri ile vedalaşıyordu.

O çaresiz günlerin sonuna doğru bir öğle vakti yaşlı babam sol eli ile yatağının yanında oturan annemin elini tuttu, sağ elini kalbinin üzerine koydu. Boğazını temizleyip derin bir nefes aldıktan sonra o güne kadar hiç duymadığımız bir Pir Sultan Abdal nefesi söylemeye başladı.

Pir Sultan Abdal dizeleri babamın dudaklarından dökülürken az önceki yaşlı adam gitmiş yerine bambaşka bir insan gelmişti. Gücünü yeniden toparlamıştı. Hastalığın ortaya çıkma-

sı ile bulanıklaşan gözlerine yeniden ışık dolmuştu. Uzun ve içli bir deyişti. Yorgunluk belirtisi göstermeden deyişi sonuna kadar okudu. Dizelerin sonunda sağ eli yavaşça göğsünden yana kaydı. Bitkindi. Kalbi göğüs kafesinden çıkacak gibi hızla atmaya başladı. Her yanı ter içinde kaldı. Ertesi gün babamı kaybettik.

Babam yokluk, yoksunluk içinde seksen beş yıl ömür sürdü. Babasını erken kaybetmişti. On dört yaşında köyünden devşirilip askere alındığında yoksul annesinin tek yetim oğluydu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Doğu Cephesi'nde bulundu. Savaşın sonuna doğru Batum'dan Çanakkale'ye gönderilen ihtiyat askerleri içindeydi. Yolun büyük bölümünü yayan yürüdüler. Çanakkale'ye vardıklarında savaş bitmişti. Ölmeye yetişemedi.

Kurtuluş Savaşı'nda ve sonrasında askerliğine Ankara'da devam etti. Bozkırın ortasında, ot yataklarda yattı. Kışın soğuğu yazın sıcağı içinde yıllarca yeni kurulan başkentin imarında çalıştı. Terhis olup da köyüne döndüğünde orta yaşını bulmuştu. Evlendi. Ağanın yanında marabalık ya da köy köy dolaşıp çobanlık yaparak evini geçindiremedi.

Şehirlere göçün başladığı, köylerin boşaldığı yıllardı, evini kasabaya taşıdı. Divriği'nin ahırlarında seyislik, tarlalarında ırgatlık yaptı. İstanbul son umut kapısıydı. Burada da elinden fazla bir iş gelmedi. Yetmişli yaşlarında büyük çocuklarının eli ekmeğe yetişince çalışmayı bıraktı. Yaşlanmış, beli iyice bükmüştü zaten.

Babam yaşamı boyunca bir cepheden başka bir cepheye, bu yoksulluktan öbür yoksulluğa savrulup durdu. Hayatın onu katılaştırdığını düşünürdüm. Kendisini teslim ettiği bir coşkusu ve imkânının kesildiği anlarda sığındığı bir barınağının olma-

dığını sanırdım. Yanılmışım. Onun son nefesine kadar sadık kaldığı, huzur bulduğu, güç aldığı soylu bir bağlılığı olduğunu geç öğrendim. Pir Sultan Abdal, babam için tüm yaşamı boyunca darda kaldığı anlarda sığındığı bir liman olmuştu.

Yaşlı babam bu dünyadan göçüp gitmeden önce, kalan bütün gücünü, ömür boyu hafızasında sakladığı bir Pir Sultan Abdal deyişine ses verebilmek için kullanmıştı. Hayat babama adil davranmamıştı. Buna rağmen o, bu dünyaya vedasını "*Pir*"inden bir nefesle süsleyecek kadar naifti. Babam tüm hayatını kaplayan, uzun sürmüş ve sonu gelmemiş sıkıntılarında olduğu gibi, ölüm karşısında da, o "*güzel dost*"un dizelerine yaslanarak zarif, metin ve soğukkanlı bir huzur içinde olabilmişti.

Pir Sultan Abdal sadece ölüm döşeğindeki çaresiz babamın değil, Balkanlar'dan Hazar Denizi kıyılarına kadar her yerde, binlerce yıldan bu yana mümkünü tükenmiş, çıkış bulamamış, yollarda yalnız, ıssızlarda mecalsiz kalmış tüm insanların sığındığı, moral, destek ve güç bulduğu bir semboldü. Bu topraklarda yeşeren ve bir türlü önü alınamayan bin yıllık mazlum direniş, sesini ve tükenmeyen iradesini Pir Sultan Abdal'dan almıştı.

Ondan yürüyüp gelen telkinler ve öğütler asırlarca Anadolu insanı için en büyük yol gösterici olmuş, en derin duygular onun sözlerinde ifade bulmuşlardı. Kutlu hikâyesi dillerden hiç eksik olmamış, Pir Sultan Abdal tanımlaması bin yıllardan beri yaşanmakta olan ve hiç bitmeyecek büyük bir aşkın adı olmuştu. Unutulmuş zamanlardan beri o hep gönüllerin içinde saklı tutulmuş, yüreklerin en tenha yerinde hürmet ile ağırlanmıştı.

Pir Sultan Abdal'ın izini babamın acısını üzerimden ata-

madığım o yıllarda sürmeye başladım. Onun asıl kimliğinin barbar bir zihniyetle parçalanıp ortadan kaldırıldığını görmek ilk hayal kırıklığım oldu.

Geniş bir coğrafyada hayatın anlamı ve yaşamın kendisi haline gelmiş, köklü ve kadim bir inanışla et ve tırnak gibi bütünleşmiş, Alevi sözlü geleneğinin kurucusu ve büyük ustası hakkında ortalıkta dolaşan "*resmi ruhsatlı yalan*"dan başka hiçbir bilgi yoktu.

Kuşaklar boyu derme-çatma bir yalanla kuşatılmış, aldatılmıştık. Onu gözden kaçırmışlar, hiç yaşamamış sanal bir kimliği "*Pir Sultan Abdal budur*" diyerek önümüze koymuşlardı. Kandırılmıştık. Tarihimizi çalmışlardı.

Aramıza giren yüksek duvarların gerisinde yitip gitmekte olan "*Pir*"i bulmak ve geçmişimizi yalan tüccarlarının talanından kurtarmak tutkusu uzun bir süre yüreğimi kavurdu. Ona ulaştığımda bir köşede kendi kendime yüksek sesle şöyle söyledim;

- *Koca Pir, ulu Mürşit, seni buldum işte.*

En kalın perdeler bile onun üstünü örtemediler. Onun için derin çukurlar, kör kuyular kazdılar. O, hiç bir karanlığa sığmadı.

Bu coğrafya, ruhunu dolduran coşkuyu ondan aldı. Yüreklerimizdeki ince sızı ondan kalmadır. O bizim "*Pir*"imiz, "*Mürşit*"imizdir.

O, bizim itibarımız ve en çok sevdiğimizdir. O, varlığımızın sebebi ve uzun sürmüş maceramızın delilidir. Her acıya katlanırız ama ondan ayrı kalmak bize göre değildir.

-Şükür kavuştuk sana. Gittiğimiz yolun, durduğumuz dağın, verdiğimiz ikrarın ve üstümüze doğan nurlu sabahın sahibi "güzel dost" merhaba.

Erdoğan Çınar - Mart 2007 İstanbul

SUNUŞ

Herkes sevdiğini tanır sesinden
Bizlere bu nida haslar hasından
Kırkların içtiği dolu tasından
Bir sen iç sevdiğim bir de bana ver

Pir Sultan Abdal

Söylencelerin, destanların içinde beraberce yaşayan gerçekler ve gerçekleri kavrayan, koruyan, süsleyen ve taşıyan masalsı öğeler çoğu kez tutkuyla birbirlerine bağlanmışlardır.

"Destanlar düşsel anlatımlarla geçmişin gerçeklerini günümüze taşırlar. Gururlandığı, ilham aldığı ve kimliğini bulduğu geçmişine duyduğu hayranlık ve köklerinden kopmama arzusu, halkı destan yapmaya zorlar. Destanlar bir bakıma, yapma tarihe karşı halkın lirik ve masalsı çıkışlarıdırlar.

Resmi tarih güdümlüdür. Gerçekleri değil, uygun olanı, zorlama bir kurgu ile ortaya koyar. Halk, geçmişini karartan ve istila eden uydurma senaryolara, yarattığı destanlar aracılığı ile karşı koyar. Bu yüzden halkın hafızasında şiirsel anlatımlarla ve soylu bir vefa duygusu içinde yaşayan destanları, muteber bir tarih yazımı olarak kabul etmek daha akılcıdır. Destanlar çoğu kez resmi tarihten çok daha ileri bir tarih görüşü barındırırlar."[1]

Dayatma tarih tezlerini ortaya atanlar, türlü iletişim imkânlarını ve tekellerinde bulundurdukları eğitim araçlarını kullanarak sayısız tekrarlarla bu tezlerin kabulünü zorlarlarken bir yandan da gerçeklerin izlerini silmeye ve/veya o izlere ulaşmayı imkânsız hale getirmeye çalışırlar.

Efsaneler bir ülkenin tüm insanlarına tek bir geçmiş, tek bir kimlik giydirme telaşında olanların bir türlü ulaşamadıkları ve tahrif edemedikleri toplumsal arşivlerdir. Bu yüzden asıl tarihi ortaya koymada bugün, geçmişte olduklarından daha fazla değerlidirler.

Masal ile gerçeğin birbirine kenetlenmiş uyumlu birlikteliğinde, masalın nerede bittiğini, gerçeğin hangi katmanda başladığını bilebilmemiz için özenli bir kazıya gereksinim duyarız. Bu kazı içinde gerçekleri ve gerçekleri temsil eden sembol anlatımları zamanın tahribinden kurtarmak ve gereksiz dolgulardan ayıklamak için belli disiplinlere ihtiyacımız vardır. İşte bu noktada "*efsanenin arkeolojisi*" ya da "*destanın arkeolojisi*" yeni bir tanım ve el değmemiş bir alan olarak karşımıza çıkar.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; bu çalışma Pir Sultan Abdal Efsanesi'ne kaynaklık eden gerçek olayların ve asıl kahramanların ortaya çıkarılmasını hedefleyen bir "*efsane arkeolojisi*" denemesidir.

Pir Sultan Abdal, erkânına, ikrarına, dostuna ve davasına sonuna kadar bağlı kalmış bir yol ulusu, bir yüce Alevi bilgesidir. O aynı zamanda alçak bir cinayetin kurbanı, tarifsiz bir ihanetin mağdurudur. Onun efsanesi tatlı dillerin destanıdır. Makedonya'da, Deliorman'da, Dimetoka'da, Ege kıyılarında, Akdeniz adalarında, Toroslar'da, Sivas, Malatya, Erzincan, Maraş ve Kars illerinde, İran'da ve Azerbaycan'da ve daha nice yerlerde bin yıldır kuşaktan kuşağa onun hikâyesi anlatılır. Dalmaçya Kıyıları'ndan Hazar Denizi'ne kadar olan coğrafyada onun adını duymayan yoktur. Bu geniş coğrafyanın halkı ona bilgeliğin, onurlu ve ödünsüz olmanın, inandığı dava için tereddüt etmeden canından vazgeçebilmenin timsali olarak büyük hürmet beslerler.

Bu efsanevi kimliğin üzerini kazmak, masal toprağının altında bir yerlerde tutuklu kalmış esası aramak, bizleri zaman tümülüsünün içinde şaşırtıcı ve buruk bir yolculukla baş başa bırakır. Bu yolculukta bizleri en fazla zorlayan, daha yolun başında geçilmez bir duvar olup önümüzü kapatan, çok tekrarlandıkları için bugüne kadar tartışılmaz doğrular olarak kabul görmüş devasa yalanlar ve dillerde pelesenk olmuş asılsız hurafelerdir. Önümüze gerilen perde ne kadar kalın ve karanlık olursa olsun yolculuğun gizemli çekiciliği ve kendi geçmişimizi usul usul keşfediyor olmanın heyecanı ile ufkumuzu karanlığın arkasındaki aydınlık bölgeye taşırız. Doğrulara o kadar ihtiyacımız var ki belki de aşılmaz yollarda bizlere rehber olan, bilgiye duyduğumuz bu açlık, dimağımızı kurutan bu susamışlıktır.

Bu araştırmada öncelikle bir sözlü gelenek klasiği olan Pir Sultan Abdal Efsanesi, kendi halkının dilinde söylendiği hali ile, olabildiğince aslına sadık kalınarak yazıya aktarılmaya çalışıldı. Bu yapılırken Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin yazı

ile tanışmasından bu yana uğradığı deformasyonlardan kurtarılması hedeflendi ve bundan sonra olabilecek tahrifatların önü alınmaya çalışıldı.

Pir Sultan Abdal Efsanesi seksen yıl kadar önce çok sıkıntılı sayılabilecek bir dönemde, kendi halkının güvenli sığınağından derlenerek gün yüzüne çıkartıldı. Yeni kurulmuş bir cumhuriyetin kendi hayat tarzından ve çerçevesini kendi çizdiği bir tarih anlayışından başkasına tahammülünün olmadığı günlerde, Alevilerin yüksek dozda bir tedirginliği damarlarında hissettikleri, onların en huzursuz ve en ürkek yıllarında yazıya geçirildi.

Ülkeyi saltanatın ve hilafetin baskı ve karanlığından kurtarıp çağdaş çehreli yeni bir "ulus devlet" yaratma çabasında olan yeni cumhuriyetin öncü kadroları, ülkede var olan ve binlerce yıldan o güne çeşitli kültürlerin ve uygarlıkların üst üste yığılması ile oluşmuş hayli zengin halklar, inanışlar ve geçmişler mozaiğinin üzerini bir kireç tabakası ile kapattılar. Lozan Antlaşması ile azınlık olarak kabul edilenlerin dışında kalanların, aynı etnik kökten geldikleri, aynı inanışa sahip oldukları ve aynı ortak tarihi paylaştıkları, Ankara'dan tüm yurda tebliğ edildi. Bu tebliğ gereğince sözlü tarih yazınları olan Anadolu destanlarına ve efsanelerine de yeni biçimler verildi. Bu bağlamda Pir Sultan Abdal Efsanesi resmi tarih yazıcıları tarafından yeniden şekillendirildi.

Pir Sultan Abdal'ın sözden yazıya geçirilişinden bu yana onun hakkında yüzlerce kitap ve makale yayınlandı. Bu metinler içinde Pir Sultan Abdal'ı doğru zaman ve gerçek tarafları ile ele alıp inceleyen tek bir çalışmaya rastlanılmaz. Bu ana kadar onun hakkında yazanlar, kuruluş yıllarının milli duyarlık çizgileri içine hapsolmuş söylemleri tekrarlamak ya da

bu söylemlere kanıt üretmeye çabalamaktan öteye gidemediler.

Pir Sultan Abdal Efsanesi sancılı bir dönemde, son derece olumsuz koşullar altında yazıya aktarıldı. Koca bir destan, Anadolu halkının özenle koruyup ortak hafızasında taşıyarak yirminci yüzyıla taşıdığı bin yıllık bir tarih, cumhuriyetin kalıplarına sığdırılmak, yeni kurulmuş devletin kabullerine uygun hale getirilmek için öylesine umarsızca budandı -ve sonradan gelen araştırmacılar bu uygulamayı o kadar gönülden sürdürdüler- ki seksen yılın sonunda efsane tanınmaz hale geldi. Bir köklü efsane ve bu efsane ile birlikte büyük bir insanlık mirası, bir uzun geçmiş, kayboldu gitti.

Pir Sultan Abdal hakkında kaleme alınan tüm metinlerde onun on altıncı yüzyılda Orta Anadolu'da doğduğu ve yaşadığı yüzyılda ortaya çıkan bir Alevi isyanına önderlik ettiği bu sebeple isyanı bastırmak üzere devrin Osmanlı padişahı tarafından İstanbul'dan bölgeye gönderilen Hızır Paşa eli ile yüzyılın sonlarına doğru katledildiği anlatılır. Böyle bir yakıştırmaya nasıl ulaşıldığını anlayabilmek mümkün değildir. Çünkü oturmuş bir arşivleme geleneğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek merkezde tutulan *mühümme defterleri*nde gerek *taşra sandıkları*nda ne on altıncı yüzyılda ne de tüm imparatorluk hayatı boyunca başka zamanlarda Pir Sultan Abdal hakkında ya da onun önderlik ettiği söylenen Alevi isyanı hakkında bir kayıt bulunmadığı gibi, herhangi bir Alevi isyanı ile ilişkilendirilebilecek bir Hızır Paşa'ya da rastlanılmaz.

Bu son derece açık ve anlaşılır delil yetersizliğine rağmen Aleviliğin uzak geçmişine giden yolu kapatan ve Pir Sultan Abdal'ı sıradan bir Safevi propagandacısı haline getiren bu desteksiz söylemin sorgulaması bugüne kadar hiç yapılmamıştır. Pir Sultan Abdal Efsanesi'ne ilişkin bu ana kadar sürdü-

rülen tartışmalar, üçüncü dereceden kahramanlar ve önemsiz olaylar üzerinden sürdürülmüştür. Metinlerine Osmanlı "*mühümme defterleri*"nden birkaç yaprak ekleyerek yazdıklarına akademik bir hava ve ürünlerine zahmetli bir araştırmanın sonucu süsünü veren onlarca Pir Sultan Abdal araştırmacısı arasında esası irdeleyen hiç olmamıştır.

Eğer Pir Sultan Abdal'ın izi, kör bir inatla saplanıp kalınan on altıncı yüzyılda ve sonrasında bulunamıyorsa onu daha eski geçmişlerde aramak için elimizde yeteri kadar gerekçemiz var demektir.

Pir Sultan Abdal'ı kendi zaman dilimine ve gerçek kimliğine kavuşturmak, bunu yaparken de Aleviliğin asıl geçmişine giden yolda sanal engellerden birini daha etkisiz hale getirmek, bu çalışmanın asıl amacıdır.

Akıp giden yüzyıllar efsaneyi kılıktan kılığa sokarlar, bir sesten başka bir sese taşırlar. Fırtınalar, savurdukları topraklarla gerçekleri toprağın derinliklerine hapsederler. Resmi ruhsatlı ve kirli paslı istilalar efsaneyi acımasızca kemirirler. Ancak tüm bu olumsuzluklar, sistemli ve sürekli olarak efsaneyi tahrif etseler de, efsanede anlatılan olayları hiç olmamış gibi yeryüzü kabuğundan silip atamazlar. Bir yerlerde mutlaka efsane ile gerçekler arasında köprü olacak izler kalır. Bu izler söze kanıt olurlar. Efsane, bu kanıtlarla masal gömleğinden sıyrılıp gerçek hüviyetine bürünür.

Bugün gelinen noktada Pir Sultan Abdal Efsanesi'ni üzerini örten yanıltıcı katmanlardan arındırmaya çalışırken sürpriz sayılabilecek destekler bizleri sarmalıyorlar. Efsanede anlatılan gerçek olaylardan geriye kalan fizikî kalıntılar, zamanın tahribatından kurtulabilmiş olmanın mağrurluğu içinde birer birer ortaya çıkıp sancılı bir coğrafyanın ve acılı bir halkın kaybol-

muş tarihine ışık tutuyorlar. Uzak arşivlerin içine gizlenmiş kimi yazılı belgeler, bu hüzünlü tarihin ve kendi utançlarının tanıklığını yapıyorlar.

Uzak anılar, unutulmaya yüz tutmuş bir geçmişten bugüne ulaşmış nesnel kalıntılar aracılığı ile ıssızda kaybolmuş bir höyüğün tozunun, toprağının arasından başlarını kaldırmışlar "*Bütün bunlar yaşandı, bizler gerçektik*" diyorlar. Eski bir el yazması kitabın tozlu sayfalarını bir zamanlar varolduklarının delili olarak önümüze sürüyorlar.

Bu çalışmanın bir amacı da zamanın sonsuzluğu içinde hiç yaşanmamış gibi yitip gitmemek için direnen o mahzun anıların bu son seslenişlerini kayıt altına almaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YILDIZ DAĞI

SÖZÜN ÖMRÜ UZUN OLUR

Alevi mürşitleri "*sözün canı vardır*" derler. Onlara göre söz kutlu ağızlardan doğar, tatlı dillerden dökülür. Havada süzülerek heceden heceye, cümleden cümleye geçer. "*Söz*", sesin içinde yaşar. Ses değişir biçimden biçime girer, söz baki kalır, zamana direnir. Tüm zamanlarda başka seslerin içinde varlığını hep sürdürür. Sözün ömrü uzun olur çünkü "*söz*" gerçektir.

Mürşitlerin tarifinde "*söz*" uyumlu bir gezgindir. Sessizce düşer rüzgârların önüne, dört yönü, yedi iklimi ve beş kıtayı dolanır. Sözün mekânı bulutların üstündedir. Günü geldiğinde iner yeryüzüne, duyabilen kulaklara mihman olur. Söz sesten bir gömlek giyer. Kimi zaman notalarla beslenir, deyiş olur, türkü olur, ağıt olur. Kimi zaman da destan olur, efsane olur. Anadolu platosu destanlar ve efsaneler yurdudur. Bu toprakların ulaşılmaz yüksekliklerinde bulutlara sığınmış dinlenen nice efsaneler, destanlar vardır ki bir gün düze inip ger-

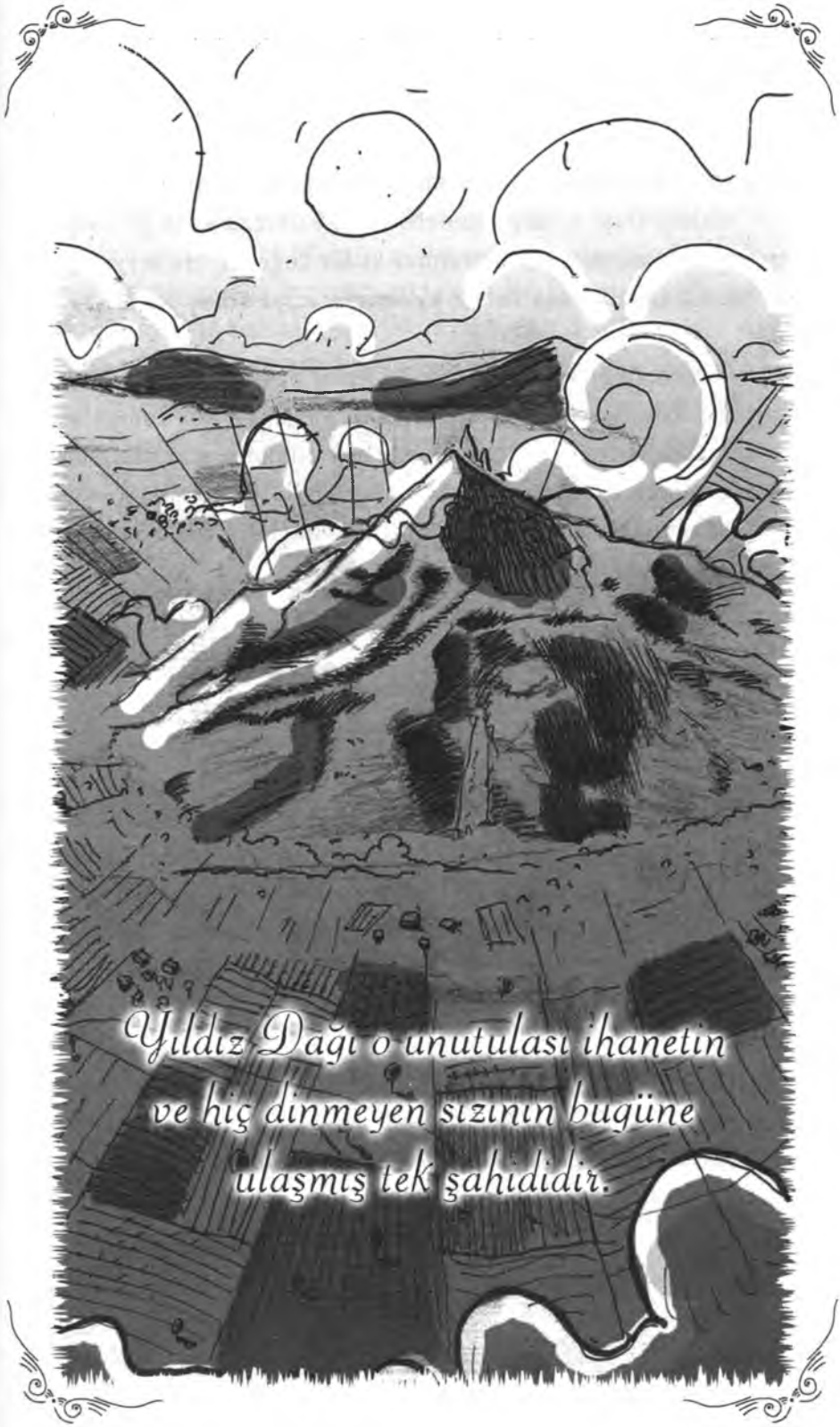
çeği ifade edecekleri günleri beklemektedirler.

Efsaneler rüzgâra kaydedilmiş olsalar da birer tarih yazınıdırlar. Toplumsal hafızanın bir parçasını, zaman zaman da bütününü oluştururlar. Gerçekler zaman içinde söylencelere dönüşürler. Başka bir deyişle gerçekler kendilerini gelecek kuşaklara taşımak için masaldan örülmüş hoş sedalı bir elbise giyerler. Her söylence bir gerçek üzerine inşa edilir. Lirik anlatımlar gerçeklerin halkın ortak belleğinde kolayca yer etmesinde aracı olurlar.

Pir Sultan Abdal Efsanesi, Anadolu'da yaşanmış tüm zamanların en hazin öyküsüdür. Onurun, zulmün, acının, ayıbın ve pişmanlığın iç içe yaşandığı, karışık duygularla yoğrulmuş olaylar, Yıldız Dağı'nda başlar. Yıldız Dağı o unutulası ihanetin ve hiç dinmeyen sızının bugüne ulaşmış tek şahididir.

Yıldız Dağı, Sivas Yıldızeli'nde, ilçenin kuzey doğusundaki Bedohdun Yaylası'nın ucunda, geniş daire tabanının üzerinde, 2500 metre yüksekliğinde, sönmüş ancak heybetli bir yanardağdır. Dağın dorukları, aşağıya doğru dökülürken donup kalmış damlaları andıran kayalarla örtülüdür. Aleviler bu kayacıkların, o eski acının ardından Yıldız Dağı'nın döktüğü gözyaşları olduğunu söylerler. Taşa dönmüş gözyaşlarından sonra dağın yamaçlarında acı kavak ormanları başlar. Ormanlık alan yaylalara kadar iner. Ormanların arasından patlayarak akan soğuk pınarlar yaz-kış Yıldız Dağı'nın otlaklarını sularlar.

Yıldız Dağı'nın yukarılarında otun, toprağın altında köyler vardır. Ne zaman mamur oldular, kaç zaman önce ıssız kaldılar bilinmez. Bir felaket sonrasında birdenbire terkedilmiş gibidirler. Yükseklerinden eksik olmayan bulutlarıyla, viraneye dönmüş, üzerinde türlü nebat bitmiş köyleriyle, bin yıldan uzun sürmüş bir soylu kedere ev sahipliği yaparlar. Hiç bitmeyen bir matem,

Yıldız Dağı o unutulası ihanetin
ve hiç dinmeyen sızının bugüne
ulaşmış tek şahididir.

sonu gelmez uzun bir ağıt, Yıldız Dağı'nın her yanını kaplar.

Yıldız Dağı'nı hep hüzünlü kılan yalnızca uzak geçmişten bugüne taşınmış bir unutulmaz keder değildir. Bu acıya eşlik eden bir de ihanet vardır ki onurlu acıyı utanç içinde bırakır.

Yıldız Dağı dilsizdir. Gördüklerini yaşadıklarını anlatamaz. Eli, kolu yoktur. Kalem tutamaz, yazamaz. Bir zamanlar kendi yamaçlarım, koyaklarım mesken edinmiş, yaylalarında misafir olmuş o en değerli sakininin yasını çaresizlik içinde sessizce tutmakla yetinir. Hep dumanlı olan dorukları, onun hiç bitmeyen mateminin ifadesidir.

Türküler de böyle söyler;

Gelmiş iken bir habercik sorayım
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın
Gerçek erenlere yüzler süreyim
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Alçağında al kırmızı taşın var
Yükseğinde turnaların sesi var
Ben de bilmem ne talihsiz başın var
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Ben de bildim şu dağların şahısın
Gerçek erenlerin nazargâhısın
Abdal Pir Sultan'ın seyrangâhısın
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Yıldız Dağı'nın yamaçlarında etrafı ağaçlarla çevrili çayırlık büyükçe bir alan vardır. Buraya dağın eteğindeki Sarıyar Köyü'nün dar sokaklarını geçtikten sonra dik bir patikada yapılan yarım saatlik bir yolculukla ulaşılır. Bu otlak, yöre halkı tarafından Pir Sultan Abdal'ın yaylağı olarak bilinir. Her yıl baharla birlikte, çevre köylerden ve uzak diyarlardan kopup gelen Aleviler, irili ufaklı gruplar halinde burada toplanarak Pir Sultan Abdal'ı yâd ederler. Pir'in yaylağına yapılan bu ziyaretler ilk kar düşene kadar devam eder. Burada yılın sekiz ayında bir şenlik havası hâkimdir. Baharda, yazda ve güzde günün erken saatlerinden itibaren Pir Sultan Abdal'ın yaylağından yükselen deyiş sesleri, Yıldız Dağı'nın kayalıklarında yankılanmaya başlar. Gün boyunca semahlar dönülür, kurbanlar tığlanır, lokmalar dağıtılır. Ulu Mürşit'in ruhu şad edilir.

O bir Hakk ereni, üstün sırların sahibi ve kendisine erkân verilmiş olandır. Kurduğu erkân hâlâ yürümekte, destansı yaşamı ve hüzünlü sonu her köşede anlatılmaktadır.

Aleviler arasında onun anılarının en canlı yaşatıldığı yer Yıldız Dağı'dır. Yıldız Dağı'nda düğün havasında geçen bir günün yorgun akşamında kalabalık, ak saçlı, ak sakallı Alevi Dedesi'nin etrafında toplanarak, Pir Sultan Abdal'ın efsanesini ilk kez duyuyorlarmışçasına bir kez daha can kulağı ve özenle dinlerler. Dede, söze başlamadan önce tören havası içinde huşuyla sağ elini sırası ile kalbine ve dudağına götürüp işaret parmağını öperek niyaz verdikten sonra "*Hakk, Dost*" diyerek kalabalığı selamlar. Ortalığı bir sessizlik kaplar. Kuşların sesi rüzgâr sesine, rüzgârın sesi Pir Sultan Abdal'ın efsanesine karışır.

Dede önce bir "*hoş geldiniz*" demesi söyler.

Gaipten bir kandil indi
Mihman hoş geldin hoş geldin
Bizi sohbete kandırdın
Mihman hoş geldin hoş geldin

İki yâd idik buluştuk
Şükür didarda görüştük
Muhabbet kapısın açtık
Mihman hoş geldin hoş geldin

Erliğini beyan ettin
Erenler buyurdu tuttun
Üstümüze yol uğrattın
Mihman hoş geldin hoş geldin

N'eyler Pir Sultan'ım neyler
Hakk'ın kelamını söyler
Bizden Şah'a selam eyler
Mihman hoş geldin hoş geldin

Demenin son dörtlüğüne sıra geldiğinde Pir Sultan Abdal'ın adını telaffuz etmeden evvel dede, bin yılın biriktirdiği derin bir saygı ile yerinden doğrularak sağ elini kalbinin üzerine koyar, öne doğru eğilir "*destur*" der. Pir'inden onun adını anmak için izin ister. Topluluktakiler de yerlerinde ellerini kalplerine koyup önlerine bükülerek Pir Sultan Abdal'ı selamlarlar. Dede bir ulu mecliste çok kutsal bir el yazmasını okuyormuşçasına sürdürür konuşmasını. Anlatı, öğüt ve dilek konuşmaları ile devam eder.

Ak saçlı, ak sakallı Alevi
dedesinin etrafında toplanarak,
Pir Sultan Abdal'ın efsanesini
ilk kez duyuyormuşçasına bir kez
daha can kulağı ve özenle dinlerler.

Bin yılın biriktirdiği derin bir saygı ile yerinden doğrularak sağ elini kalbinin üzerine koyar, öne doğru eğilir "destur" der.

YOL DİLİYLE PİR SULTAN ABDAL EFSANESİ

Erenler; biz burada meydan olduk. Erenler Meydanı Hakk meydanıdır. Bu meydanda Hakk gerçek, gerçek de Hakk'tır, en başta bunu böyle bilesiniz. Ve yine bilesiniz ki gerçeğin uğruna başını, malını ve canını feda etmek kavlimizdir. Canlarım; kavlinize sadık olun, muhkem durun, yemininize yalancı çıkmayın, kötü şehrinde de olsanız her cefa üzerinize de olsa sabır edin. Dünya fenaya da dursa siz incitici olmayın. Kimsenin hakkı kimsede kalmaz. Yol kılıcı gelir, zulmü keser bir gün. Her belaya sabır eylemek bizlere pirlerden kalmıştır.

Cümle âleme aynı nazarla bakın. Kendinize ne sanarsanız, taşraya da onu sanın. Görmediğinizi demeyin.

Gördüğünüzü eteğinizle örtün. Kişinin ayıbını gönlünüzle kapatırsanız Hakk katında daha da makbul olursunuz. İnsan ayıbını yayanın yüzü karadır.

Hakk insanda, insan Hakk'tadır. İnsan bu âlemde en değerli nesnedir. Bu yüzdendir ki Hakk en görünür hali ile onda misafirdir. İnsandan başkasına secde etmeyin, ne arasanız insanda arayın. Varlığın birliğine inanın. Dilinizden "*Kelime-i tevhid*"i düşürmeyin. Unutmayın yaratan ve yaratılan birdir. Varlığı ikiye ayırmak münkirliktir. Münkir bu erkânda düşkündür. Malı malımızdan, davarı davarımızdan, yolu yolumuzdan uzak dursun.

Kendinizi görünen ve görünmeyen kirlerden arındırın. Kendisi temiz olmayanın işlediği iş de temiz olmaz. İnsan Nur-u Kadim'dir. Nur ile kir aynı yerde barınmaz. Kir insana yakışmaz. İnsanın içinin kiri yüzüne vurur. Yüzünü karartır. Yüzü kara olanın bu meydanda yeri yoktur. İçinizden bir can eksik bir iş yaparsa, erkânıyla yanlışını gidermedikçe meydanınıza almayın. Çünkü bu meydan bizlere kırklardan kalmıştır. Bu meydanda kalpler temiz gerektir.

Kılavuzsuz kuş uçmaz, ben sizlere rehberim, dedenizim. Oğul babadan, baba dededen ne görürse onu işler. Ben şimdi sizlere Pir Sultan Abdal pirimizi hikâye edeceğim. Bu, sır içinde sırdır. Can kulağınızı sesime tutun. İyi dinleyin, iyi anlayın ve duyduğunuz gibi nakledin. Cemimizi, erkânımızı, dememizi size talim edilip

bildirildiği gibi yayasınız ki yüzünüz ak ola. Yoksa yol içinde eksik kalırsınız. Erkânımızı uzağa düşürürsünüz. Bu yol sizlere bir yüce emanettir. Emanete hıyanetlik olmaz. Bilin ki yol cümleden uludur.

Ben diyeyim bin yıl evvel, sizler fazlasını hesap edin. Zaman, çok öte bir zaman idi. Sivas Vilayeti'nin Banaz Köyü'ne, uzak bir diyardan ala gözlü, servi boylu, erkek yakışığı bir derviş geldi. O çağda Banaz Köyü şurada aşağıda, Yıldız Dağı'nın eteklerine kurulu idi.

Akşam karanlığından önceydi. Derviş uzun yoldan geldiğinden pek yorgundu. Köylüler dervişi misafir ettiler ve ne varsa kilerlerinde önüne koydular, izzet ile ikram sundular. Altına yünden döşek serdiler. Üstüne yünden yorgan koydular. Derviş uyudu, dinlendi, rahat etti. Gece dönüp de ertesi güne ulaşınca derviş uyandı. Dervişin uyandığını haber alan köylüler teker teker geldiler. Onun mihman kaldığı evin avlusunu doldurdular. Hoş geldin ettiler, hal, hatır sordular. Görüm-sorum işi akşama kadar devam etti. Akşam alacasında köylüler çekildiler. Dervişin yanında köyün ak saçlı, ak sakallı akil adamları kaldılar. İçlerinden biri dervişe döndü dedi;

- Kusura bakma kurban, sormak adetten değildir. Misafiri gücendirmek olmaz. Ama sormasak da sana yardımımız dokunmaz. Seni çıkaramadık. Kimsin, kimlerdensin, nereden gelirsin, nereye gidersin?

Gül yüzlü derviş;

- Ben bir yol sefiliyim,

diye cevapladı köyün yaşlı adamını.

- Şahımın kuluyum, Hay'dan geldim, Hu'yu özlerim. Şah'tan geldim, Şah'a giderim.

Akil adamlar meraklandılar. Koyu bir sohbet açıldı. Muhabbet gece boyu sürdü. Ak saçlı, ak sakallı adamlar dervişe çok sualler sordular. Derviş olmak sabır iledir. Ay bakışlı dervişim akil adamları sabır ile cevapladı.

Hülasa edersek onlara dedi ki;

- Benim Şah'ım Şahlar Şahıdır. Yerde ve gökte ne varsa O'ndan parçadır. O bizim öncemiz ve son halimizdir. Her şey O'ndan varolmuştur. O'na dönecektir. Benim Şah'ım âlemlerin evveli ve ahiridir.

Bizim canımız o Şah'tan kopmuştur, O'na dönecektir. Canımız o ulu ruhtan gelme olduğundan ilahidir. Tenimiz ölür ama bizim canımıza ölüm yoktur. Ölüm bize göre değildir. Şahımıza, geldiğimiz ışığa dönene kadar bedenden bedene gezer, bin bir donda baş gösteririz.

Yaratandan geldik ama O'ndan başka değiliz. Ya-

Derviş uzun yoldan
geldiğinden pek yorgundu.

ratılmış hiçbir nesne yaratandan ayrı değildir. Yaratan ve yaratılanı birbirilerinden ayrı görmek bu yüce hikmete karşı gelmektir.

Varlığın birliğinin ve ahenginin yüzü suyu hürmetinedir ki âlemler bir kararda durmakta ve yürümektedirler. Varlıkta birlik olmazsa bütün kararlar bozulur, cümle nizamlar dağılırlar.

Laf lafı açtı, muhabbet uzadı. Gül yüzlü derviş akil adamlara daha çok hakikatler söyledi, her şey nasip ile kısmet iledir. Ak saçlı adamların kimisi dervişin sözlerinden çok nasiplendiler kimileri az nasiplendiler. Amma herkes gördü ki derviş derin bir ilme sahiptir. Ona karşı hürmetleri arttı.

Sabahın ışımasına daha vardı ki derviş;

- Ağalar, dedi, *bizim yolumuz zamandan uzak, mekandan azad, kırklar meclisi derler .ir ulu mecliste kurulmuştur. Bu yolun ilmi bana, benden öncekilerden emanettir. Bana bu ilmi emanet edenler de kendilerinden öncekilerden aldılar. Onlara da bu ilmi verenler daha öncekilerdir. Bu böyle geriye doğru uzayıp gider. Bu ilmin öncesi yerin göğün binasının çatılmasından önceye dayanır.*

Ben kendi yurdumdan koptum buralara geldim.

Gül yüzlü derviş akil adamlara
daha çok hakikatler söyledi.

Çünkü uğrular ilmimize tedbir koymuşlardır. Tenhaya çekilmek vaktidir. Bizim mabetlerimiz yıkılmış, kutsal yazmalarımız ateşe atılmıştır. Bizim ilmimizi yazmak, okumak, dinlemek, canla başla ödenir olmuştur.

Yazmalar yakılmakla Hakk yıkılmaz. Varsın divit gerçekleri yazmasın. Varsın mürekkepten bize fayda gelmesin. Kağıdın üzerine yazıyı yazan eldir. Doğruyu bozan, yalanı dizen dildir. Ak kâğıt üzerine cümle yazılar yalana da dönse sözümüz Hakk'ın nidasıdır. Gerçeklerin sesidir. Gökkubbe altında dünya var oldukça söylenecektir.

Ben buraya gerçeklerin ilmini kulaktan kulağa taşıyacak, yazıdan mada bir düzen kurmaya geldim. Öyle bir düzen arzularım ki ona ateş kâr etmesin, zulüm işlemesin.

Ağalar beni hoşça mihman ettiniz. Gönlüm size borçlu kaldı. Gerçekler de sizleri dostça ağırlasın. Şimdi gitmenin vaktidir. Yarından tezi yok Yıldız Dağı'nın yüzeyinde meydan açmak muradındayım. Maksudum gerçeğin ilmini münkirlerin talanından kurtarmaktır. Kim ki serini bu sevdaya salıp gerçeklere ermek ister, onlar bu meydana davetlidirler. Bu davet Hakk'ın davetidir. Gerçeklerin davetidir.

Derviş sözünü tamam edince ayağa kalktı. Akil adamlar da ayağa kalktılar. Otur kal dedilerse de, sofra teklif ettilerse de derviş durucu olmadı. Akil adamlarla helalleşti, vedalaştı. Yürüdü, günün ilk ışıklarından evvel Yıldız Dağı'na vardı.

O günden sonra Yıldız Dağı'nın yücesini kendisine mesken tuttu. Kısa zamanda ünlendi. Şah-ı Merdan'ın velayetinin kendisinde olduğunu ispat etti. Canlar akın akın, bölük bölük ona vardılar, önünde el bağladılar, huzura çıkıp Hakk'ın divanında dara durdular, Derviş'ten nasip aldılar. Gül yüzlü Derviş'in ocağı genişledi, erkânı dört bir yana yürüdü. Şöhreti Urum'a, Şam'a, İran'a yayıldı. Güzel adı İstanbul'da dahi söylendi. Hem güzel adı hem de özlü nefesleri halkın diline yerleşti.

Kişi talip olmadıkça bu yola sığmaz. Talip rehbersiz, rehber mürşitsiz, mürşit pirsiz olmaz. Her talibe bir rehber, her rehbere bir mürşit, her mürşide bir pir gerekir ki el ele, el Hakk'a vara. Nice talipler, mürşitler, pirler geldiler Yıldız Dağı'nda dervişin önünde el bağladılar, ikrarlarını tazelediler. Yıldız Dağı'ndaki ala gözlü Derviş, Hakk'a en yakın bir makam oldu. Cümle Abdallara, Pir ve dahi Pirlere sultan oldu. Pir Sultan Abdal adı ile anılmaya başlandı. Asıl adı sırlandı, unutuldu. Şimdi sorsanız Pir'in adı neydi diye ben de bilmem. Hakk sırrını sonsuza dek aziz eylesin.

Sivas'ın Yıldız'a yakın bir köyünde Hızır derler bir kişi vardı. Pir Sultan Abdal'ın ününü duydu. Kalktı Yıldız Dağı'na vardı. Pir Sultan Abdal'ın ocağında eşiğe yüz sürdü. Hatırlı kişilerden rehber edindi, musahip tuttu, Cem'i görüldü, ikrarın verdi, yola girdi. Sonradan köyüne dönmedi. Pir Sultan Abdal'dan himmet diledi, tatlı diller döktü, dergâha kapılandı. Pir Sultan Abdal'ın dergâhında yıllar boyunca eksiksiz hizmet gördü. Hizmetinde, ikramında kusuru olmadı. Günler günleri, aylar ayları, yıllar yılları kovaladı. Yedi yıl tamam olduğunda, Hızır Pir'in huzuruna vardı, darına durdu dedi ki;

- Özüm darda, yüzüm yerde, tenim, canım Hakk meydanında, elim Pir'dedir. Yedi sene kapında talim gördüm. Her işimi düzgün işledim. Bir karıncayı dahi incitmiş isem özür eylerim. Kimseden sitem sürmem, kimseden hak talep etmem. Ben başımı, canımı ve malımı yolumuza feda eyledim. Hamdım, piştim nice sırlara vakıf oldum. İkrarımdan dönücü değilim. Şimdi kapına geldim senden izin isterim. Ruhsat versen de İstanbul'a gitsem, bir makam tutsam. Muradım budur. Gözel Pir'im hükümsendedir.

Pir Sultan Abdal elini başına koydu, düşündü. Yolunu şöyle yürüttü;

Sivas'ın Yıldız'a yakın bir köyünde
Hızır derler bir kişi vardı.

- Bilirim varıp İstanbul'a bir dünyalık makam tutunca, evvel geri döner bizlere zulüm edersin, önce benim canıma kıyarsın. Neden dersen daha tamam pişmedin. Kendi miktarını bilmezsin. Bu ummanda daha elini değmediğin nice inciler kaldı. Sarraf olmayan inci kıymetin bilemez. Bu dergâhta sana verilmiş emek, taşa serpilmiş tohum oldu. Taşa tohum ekilmese iyi idi. Burada kalmak gönül rızalığı iledir. İçine niyet düşmüşse seni tutmak olmaz. Sen yolunu seven, yemininde duran değilsin. Herkesin hükmü kendi elindedir. Var git yolun bizden uzak olsun.

Hızır, Pir Sultan Abdal'ın eteğine kapanıp;

- Pir'im o nasıl söz, sen benim yol atamsın ben senden feyz aldım, sende ilim buldum, gönül gözüm sende açıldı. Hiç yol ehli kendi pirine kıyar mı? Benim elim sana nasıl kalkar? dediyse de,

Pir Sultan Abdal'ın fikrinden dönüşü olmadı.

Aldı sazını eline o şirin, baldan tatlı diller ile bir nefes söyledi;

Yürü bre yürü yoldan dönücü
Erenlerin kahrı üstüne olsun
Uğrasın boynuna Şah'ın kılıcı
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Hani senin Hakk'ı tamam ettiğin
Hakk'ı koyup batıl yola gittiğin
Gerçeklere yakışır mı tuttuğun
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Ben bu yola sıdk ile eyledim nazar
İkrarsız yar ile olur mu Pazar
Yolunu bilmeyen serseri gezer
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Erenler düşeni tutup kaldırır
Hakk isteyene hakikati buldurur
Kişinin yaptığı kendin bildirir
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Pir Sultan Abdal'ım Hakk deyip vardın
Can gözüyle Hakk'ın celalin gördün
Evvel ikrar verip yolundan döndün
Erenlerin kahrı üstüne olsun

Yolun sırlarının yabancıya verilmemesi erkân üzeredir. Bu yüzden Hızır, sır saklayıcı olacağına ve erkânı taşraya açıcı olmayacağına dair Pir'ine söz verdi ve boynu bükük huzurdan ayrıldı. Halından, dilinden, elinden ve yolundan incinmiş olanlar olup olmadığını pirlerden, rehberlerden, kardeşlerden sual eyledi, cüm-

lesinden helallik diledi. Sonra vurdu kendini yollara vardı İstanbul'a indi. Saraya girdi. Yükseldi, hatırlı mevkilere geldi.

Bir eyyam daha geçti. Pir Sultan Abdal Banaz'dan bir güzelle evlendi, çoluk çocuğa karıştı, ünü de arttıkça arttı. Onun adı Urum'da, Fars'ta, Şam ve İstanbul'da Sultan'ın adından daha baskın söylenmeye başladı. Onun halk arasında yayılan deyişleri Sultan'ın fermanlarından ve sofu din adamlarının fetvalarından daha itibarlı oldu.

Pir Sultan Abdal deyişlerinde ve yürüttüğü Cemlerde Şah-ı Merdan'ın adını ağzından eksik etmezdi. Bunlar, İstanbul'daki Sultan'ın kulağına kadar gitti. Sultan ikilik güder münkir bir adamdı, cahildi. Evvelden de yolumuza tedbir koydurmuştu. Rahatsız oldu, huzursuz oldu. Dedi ki;

- *Ben dururken başka bir Şah'ın adını niye anarlar.*

Ardından ferman çıkardı:

"Ben ki Urum ülkesine, Trakya'ya, Bosna'ya ve Mora'ya, Ege ve Akdeniz'de nice adalara hükmeden bir Sultan'ım bu mülklerin sahibiyim. Bu mülklerin Sultanı da Şah'ı da benim, başka Şah gerekmez. Bundan böyle kimse benim mülkümde Şah'ın adını anmayacaktır. Ola ki biri bundan sonra Şah'ın adını ana, hem canından hem malından olacaktır."

Bunlar, İstanbul'daki Sultan'ın kulağına kadar gitti.

Sultan'ın fermanı dört bir yana habercilerle ulaştırıldı. Tellaklar meydanlarda Sultan'ın fermanını okudular. Duyan başkasına yetiştirdi. Ortalığı bir korku kapladı. Özü çürükler, kavline sadık olmayanlar hep dağıldılar. Kimse açıktan Şah'ın adını söyleyemez oldu. Cem'ler gizli görülmeye, erkân gizli yürütülmeye başlandı.

Bir tek Pir Sultan Abdal, Sultan'ın fetvasına uymadı. Hakk'ın adını tatlı dilinden hiç düşürmedi. Nereye varsa, dergâhında kim konuk olsa, kim nasip almak için kendisine gelse;

- Münafığın sözü ile Hakk'ın adını anmamak olur mu? Candan geçmek olur, Hakk'tan geçmek olmaz. Dünyadan göçmek olur, gül yüzlü Şah'tan ayrı düşmek olmaz. Benim yolum canımdan uludur. Serim veririm, ikrarımdan dönmem, dedi ve bunu öylece deyişlerine döktü.

Pir Sultan Abdal'ın muhannete baş eğmeyen nefesleri kor ateş oldu, muhit muhit yayıldı. O, nefeslerini söyledikçe can telaşında olmayan, ikrarına kavi talipler, yeniden onun etrafında toplandılar. Erkân yeniden canlandı. Gül yüzlü, bülbül dilli Pir, sazının telleri üzerinden bakalım ne söyledi?

Sultan'ın fermanı dört bir yana habercilerle ulaştırıldı.

Şimdi bizim aramıza
Yola boynun veren gelsin
İkrar ile pire varıp
Hakikati gören gelsin

Kişi halden anlayınca
Hakikati dinleyince
Üstüne yol uğrayınca
Ayrılmayıp duran gelsin

Talip olunca bir talip
İşini Mevlâ'ya salıp
İzzet ile selam alıp
Gönüllere giren gelsin

Koyup dünya davasını
Hakk'a verip sevdasını
Doğrulayıp öz nefsini
Hak yolunu süren gelsin

Pir Sultan'ım Çelebi'ye
Eyvallahım var veliye
Yol oğluna yol diliyle
Yolun sırrın soran gelsin

Kötüler kötülüğünü işlemekten durmadılar. Dünyada her nesne değişir, sadece kötü insan değişmez. Yol

düşkünleri, muhbirler, münkirler Pir Sultan Abdal'ı Saray'a duyurmakta gecikmediler.

Dediler ki;

- Sultan'ın fermanı yerde kaldı. Pir Sultan Abdal derler Yıldız Dağı'nı mesken tutmuş bir derviş var. Durmadan "Şah" söyler. Şah'ın adını dilinden düşürmez. Bu kendini bilmez Sultan'a meydan okur.

Sultan bunları duydu. Duyup da durmak olur mu? Bir çare aradı; aklına Hızır geldi. Düşündü ki Hızır o muhitten gelmedir. Pir Sultan Abdal'ın dergâhını, yaylağını, koyağını, dostunu, düşmanını en iyi o bilir. Pir Sultan Abdal'la baş ederse ancak o baş eder.

Emretti Hızır'ı huzuruna çağırdı. Usulen hal hatır sorduktan sonra;

- Bilirsin dedi, hüküm verdim, cümle cihana duyurdum. Bu mülkün sahibi de, Şahı da, sultanı da benim diye memleketin dört bir yanında tellal çığırttım. Bir uçtan bir uca ulak gönderdim, haber uçurdum. Bundan böyle benim mülkümde benden başka bir Şah'ın adı anılmayacak, kim sözüme aksi gelir, canından, malından olacak dedim. Yerdeki biçare karıncadan gökteki alıcı kuşa kadar her canlı fermanıma uydu. Duyarım ki Sivas elinde Pir Sultan Abdal derler bir derviş ile etra-

fındakiler bize aldırış etmezlermiş, sözümüzü ayaklar altına alırlarmış. Devlete asi dururlarmış. Hızır bundan bilgin var mıdır?

Hızır'ın bundan haberi olmuştu başını öne salladı.

- *Vardır Sultanım* dedi.

Sultan, Hızır'ın yükselmedeki hırsını duymuştu, sözünü o minval üzerine sürdürdü.

- *Bilirim hizmet aşkı ile yanar, yüksek makam arzularsın, "yiğit bin yaşar fırsat bir düşer" demişler, işte sana fırsat Hızır, gün kendini göstereceğin gündür. Seni Sivas Vilayeti'ne vali tayin ettim. Askerden atlı-yayan asker beğen, hazineden altın, gümüş, yolluk al, masariflerini, tedariklerini gör. Hizmetlilerini, kumanyalarını fazlasıyla temin et. Tez elden yola çık. Var Sivas Vilayeti'ne, fermanımızı ayaklar altından kurtar. Bil ki bu devlete hizmet eden karşılığını ziyadesi ile alır.*

Hızır;

- *Emir Sultanımın emridir, uğruna canım fedadır.*

deyip, huzurdan ayrıldı. Hazineden küp küp altın aldı. İyi askerlerden ordu seçti. Besili taylardan, çevik adamlardan süvariler düzdü. Yolluğunu tamam etti. Ordusu-

Emretti Hızır'ı huzuruna çağırdı.

nu kurdu. Sivas'a doğru yola çıktı.

Kara haber tez yayılır. Hızır Sivas'a varmadan evvel haberi geldi. Duyuldu ki Hızır yere göğe sığmaz asker ile Sivas'ın üstüne geliyor. Hızır'ın korkusu Sivas'ın dağını, taşını sardı. Özü çürük olanlardan, yeminine bağlı kalmayanlardan can kaygusuna düşüp, yolundan dönenler çok oldu. Hatta densiz taliplerden, Pir Sultan Abdal'ın dergâhına varıp, ondan henüz vakit varken "*Şah*"ından vazgeçmesini, canını kurtarmasını, belayı defetmesini talep edenler dahi oldu. Bir, iki derken gelip de Pir'den Hakk yolundan dönmesi için ricacı olanlar çoğalınca;

Pir Sultan Abdal, güzel dost aldı sazı eline bir nefes söyledi. Bakalım o şirin dilleri ile neler söyledi?

Koyun beni Hakk aşkına yanayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan
Yolumdan dönüp mahrum mu kalayım
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Benim pirim gayet ulu kişidir
Yediler ulusu kırklar eşidir
On iki erkanın server başıdır
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Ordusunu kurdu.
Sivas'a doğru yola çıktı.

Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kement işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Ulu mahşer olur divan kurulur
Suçlu suçsuz gelir orda derilir
Piri olmayanlar anda bilinir
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Pir Sultan'ım arşa çıkar ünümüz
O'da bizim ulumuzdur pirimiz
Hakk'a teslim olsun garip canımız
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

İstanbul ile Sivas'ın arası asker yürüyüşü ile yirmi gün tuttu. Hızır'dan önce atlıları geldiler. Hızır'a güzel bir konak düzdüler. Ardından Hızır, kalabalık asker ile Sivas'a indi. Adamın en kötüsü ikrarından dönmüş olandır. İkrarını kıran düşkün olur. Düşkün adam iyi olan ne varsa ondan nasip almamıştır. Her eziyeti ondan beklemek yerinde olur.

Hızır Sivas'a varır varmaz, ayağının tozunu silmeden Banaz'a asker çıkardı. Pir Sultan Abdal'ı tutup getirmelerini emretti. Yol bilmez askerler nerden bilsinler Yıldız Dağı'nı, Pir Sultan Abdal'ın dergâhını, otağını. Fenalar fenası Hızır, Pir Sultan Abdal'ı nerede bulacakla-

İstanbul ile Sivas'ın arası asker
yürüyüşü ile yirmi gün tuttu.
Hızır'dan önce atlıları geldiler.

rını bir güzel tarif eyledi. Yanlarına bir de rehber kattı.

Hızır'ın askerleri geceden yola çıktılar. Tamamı atlıydılar. Sabahın ilk ışıklarında Yıldız Dağı'nın eteklerine vardılar. Bedohdun Ovası, süvarilerin çıkardıkları tozun altında görünmez oldu.

Bir gurup asker Banaz Köyü'nü sardı. Yeğnik olanlar ovada eğlenmeden dağa tırmandılar. Pir Sultan Abdal'ı elleriyle koymuşlar gibi ağılının başında, koyun kuzularla söyleşirken buldular. Yıldız Dağı'nın yamaçları, Bedohtun Ovası askere kesmişti, gül yüzlüm dara düşmedi, hiç istifini bozmadı. Askerler çektiler Pir'imin elini kolunu bağladılar, etini incittiler, canını yaktılar, sürdüler, Yıldız Dağı'ndan aşağıya indirdiler.

Pir Sultan Abdal'ın askerlerin eline düştüğünü gören Banaz'ın köylüleri yollara döküldüler. Pir Sultan Abdal canının acısını unuttu. Bir deyiş ile halktan helallik istedi. Bakalım Pir'im Yıldız Dağı'ndan yankılanıpta ateş topu gibi dinleyenlerin yüreğine düşen gür sesi ile ne söyledi?

Banaz'dan sürdüler bizi Sivas'a
Erler himmet edin ben gidiyorum
Bu şirin canıma kıldılar cefa
Erler himmet edin ben gidiyorum

Askerler çektiler Pir'imin elini
kolunu bağladılar, etini incittiler,
canını yaktılar, sürdüler, Yıldız
Dağı'ndan aşağıya indirdiler.

Gidi kâfir gelir dedim imana
Kızılar ağlıyor hem yana yana
Götürür de hapsederler zindana
Erler himmet edin ben gidiyorum

Urganım çekildi sığındım dara
Üstüme döküldü ağ ile kara
Muhbirin üstünde çıralar yana
Erler himmet edin ben gidiyorum

Gördüceğim bir karalı düş oldu
Gözlerimden akan kanlı yaş oldu
Benim derdim birbirine eş oldu
Erler himmet edin ben gidiyorum

Pir Sultan Abdal'ım belim büküldü
Aktı gözüm yaşı yere döküldü
Ahir kemend boğazıma takıldı
Erler himmet edin ben gidiyorum

Banaz ile Sivas'ın arasında Hızır'ın askerleri Pir Sultan Abdal'ın canına çok cefa ettiler. Sarı sıcağın altında Pir'i aç susuz kodular. Güzel Pir'i tozlu yollarda bir uğursuzun atının terkisine bağlayıp çeke çeke götürdüler. Düşe kalka güzel Pir'imin hep etleri kesildi, her yanı kanadı, toza bulandı. Güzel cemali kâh kandan kâh tozdan görünmez oldu ama gözleri şavkını hiç kaybetmedi, nuru hiç eksilmedi.

Güzel Pir'i tozlu yollarda bir uğursuzun atının terkisine bağlayıp çeke çeke götürdüler.

Askerler Pir Sultan Abdal'ı öylece Hızır'ın karşısına çıkardılar. Hızır siyasetinden mi yoksa eski günlerin hatırına mı bilinmez Pir Sultan Abdal'ı görünce ayağa kalktı. Onu hoş karşıladı hürmet etti, hal hatır sordu ama karşılık bulamadı. Hazırda sofra çıkarmıştı ki içinde bir tek kuş sütü eksik. Hızır Pir Sultan Abdal'ı sofraya buyur etti. Pir'im dönüp de sofra tarafına bakmadı. Gözlerini yukarıya çevirdi öylece durdu.

Hızır sözü aldı;

- *Pirim* dedi, *Şah'ı Sultan'ımdan üstün tutarsın. Devlete karşı gelirsin, asi olursun bu yaptığın doğru mudur?*

Bunu üzerine Pir Sultan Abdal Hızır'a döndü;

- *Ben Şah'ı severim ve ancak O'na kulluk ederim. Şah-ı Merdan bir nurdur. Birlik makamının kendisidir. Birlik makamı gerçeklerin makamıdır. Birlik makamını bırakıpta ikiliğe meyletmek olur mu? Varlığı ikiye bölmek niye? Bilmez misin ki ikilik münkirliktir. Senin Sultan'ın nasıl birlik makamına eş tutar kendini. Senin Sultan'ın nasıl kendi yolunu gerçeklere üstün kılar. Hakk'tan hakikatten geri durmamak erkânımızın gereğidir. Senin Sultan'ının beni gerçeklerden, birlik makamından ayırmaya gücü yoktur.*

Bunlar Hızır'ın anlayacağı laflar değildi. Yeniden söylendi;

- Pir'im sana hürmet ettim, saygıda kusur etmem ama gel gör ki karşılık bulamam. Hal hatır gözetmek böyle mi olur? Bu mudur usul? Bu mudur buraların erkânı?

Pir Sultan Abdal, Hızır'ın bu sözüne de cevap verdi;

- Sen yoldan çıkmışsın Hızır. Edep nedir, erkân nedir, usul nedir iyice unutmuşsun. O sözler senin ağzının yakışığı değildir. Pir'e hürmet nasıl gösterilir, saygı nasıl olur? haberin bile yoktur. Divane Hızır, Pir'inin kolunu kanadını bağlatıp, süre süre bir günlük yoldan ayağına taşıttıktan sonra hangi hürmetten bahis edersin? Sende benim dergâhımda gördüğün usulden hiç mi kalmadı? Yaptığın işten hiç mi hicap duymazsın?

Hızır diyecek bir şey bulamadı sözünü değiştirdi;

- Uzun yoldan geldin bilirim aç ve susuzsun, bunca hazırlık yaptım sofra donattım. Dönüp de bakmazsın. Bir iki lokma yemende ne mahsur var?

Bunun üzerine Pir Sultan Abdal Hızır'a şunları söyledi.

- Unuttun mu Hızır? Sen benden el aldın. Bizim yolumuzda ikrar verdin. Hakk'ın yolunda Şah'ın uğrun-

da can, baş vermeye yemin ettin. Sonra yolundan döndün ikrarında durmadın. Yoldan çıktın, düşkün oldun. Biz Hakk yolunu bırakıp da düşkün olanla, olmayanı bir saymayız. Koyunumuzu dahi düşkün olanın koyunu ile aynı sürüye katmayız. Düşkün olanın malı ile malımızı yan yana tutmayız. Düşkün ile aynı sohbette bulunmayız. Düşkünün sofrasında oturmayız. Hızır senin sofrandaki daneler zulüm ile toplanmıştır. İçinde yetimin hakkı, mazlumun ahı vardır. Senin sofranda ne varsa haramdır. Bizim kursağımızdan haram geçmez. Bizim itlerimiz bile harama dilini sürmez. İzzetin, ikramın, hürmetin senin olsun.

Bu sözler üzerine Hızır darlandı, seslendi askerleri çağırdı. Emir verdi, Pir Sultan Abdal'ı yaka paça çekiştirerek götürdüler. Toprakkale derler, Sivas'ın zindanına hapsettiler.

Hızır, Pir Sultan Abdal'ı Sivas'ın zindanında bir aydan uzun tuttu. Günaşırı onu ziyaret etti. Kimi gün tatlı dil ile kimi gün zulüm ile uğraştı didindi ki onu Hakk yolundan vazgeçirsin.

Olur mu hiç? Koca Pir Sultan Abdal bir kötünün zulmü ile canına kıymet verir de gerçekler yolundan döner mi? Hiç kötünün tatlı dili ile ya da acı sözü ile Şah'ından vazgeçer mi? O Şah ki Şah-ı Merdan'dır. On sekiz bin âlem O'ndan doğmuştur. O ki Nur-u Kadim'dir. O'nun sırrına eren ondan ayrı mı olur?

Toprakkale derler, Sivas'ın
zindanına hapsettiler.

Baktı gördü olmadı. Hızır, araya hatırlı adamlar koydu. Çokları ola ki, gönülden ola ki Hızır'ın korkusundan akın akın zindana gidip Pir Sultan'ın yolundan dönmesi için ricacı oldular.

Ağızbirliği etmişlercesine dediler ki;

- Pir'im gel etme inadından vazgeç. Hızır kadılarını toplamış davanı gördürmüş. Hükmün verilmiş. Yakında seni katledecekler. Bunca cefaya dayandın yetmedi mi? Yorulmadın mı? Güzel canına acımaz mısın?

Bu laflar üzerine güzel Pir'im aldı sazı dertli sinesine yasladı, gelen aracılara bir nefes söyledi. Görelim ne söyledi. Dinleyenler namerde muhtaç olmasın. Yakaları kötülerin ellerine geçmesin.

Yorulan yorulsun ben yorulmazam
Derviş makamından ben ayrılmazam
Dünya kadısına ben sorulmazam
Kalsın benim davam divâna kalsın

Ben de vekil ettim Bar-i Huda'mı
O'da kulu gibi zulüm eder mi?
Orda söyletirler bir bir adamı
Kalsın benim davam divâna kalsın

Müminleri devşirirler cem olur
Anda sınık yaralar em olur
Üzümler ezilir safi dem olur
Kalsın benim davam divâna kalsın

Gelen aracılara bir nefes söyledi.

Pir Sultan Abdal'ım dünya kovandır
Giden adil beyler kalan ihvandır
Gerçekler divanı yüce divandır
Kalsın benim davam divâna kalsın

Hızır dergâh içinde hayli zaman geçirmiş ve erkânımızı epeyce tanımış olduğundan pek çok bilgiye içerden vakıftı. Bu yüzden bu fena adamın yolumuza çok kötülüğü dokundu. Pir Sultan Abdal'a çok cefa edici oldu.

Musibetten ders almadan olmaz. Erenler, sizler erkânımızı münkirlerden saklayıcı olun. Sırrımız gerçeklerdir. Sırrımızı kıymetli tutun. Yâda vermeyin yoksa çok zulüm görürsünüz.

Dönelim kutlu hikâyemize; Hızır baktı ki Pir Sultan Abdal siyaset ile yemininden, yolundan dönecek değil. Başka çare düşündü. Hele şu Pir Sultan Abdal'a ölüm korkusunu daha yakından vereyim. Görelim bakalım "*el mi yaman bey mi yaman*" diye düşündü. Kalktı doğruca zindana Pir Sultan Abdal'ın yanına gitti.

Ona dedi ki;

- Pir'im hakkında ölüm buyruğu verilmiş, urgan boynuna dolanmıştır. Ben uğraşırım seni kurtarayım, sen hâlâ direnir Şah'tan medet umarsın. Kim görmüştür senin şu Şah'ını? Şah'ının kime faydası dokunmuştur ki sana elini uzatsın? Senin inadının bize zararı çok-

Hızır, başka çare düşündü.
Hele şu Pir Sultan Abdal'a ölüm
korkusunu daha yakından vereyim.

tur. Sen böyle yaptıkça müritlerin, taliplerin cesaret bulurlar, iş çığırından çıkar. İstanbul'da Sultan sabırsızlanır, benden netice bekler. Bu böyle kabul olunmaz, vebal benden gider. Üç gün sonra senin ölüm hükmün yerine getirilecek. Hükmü bozmak kendi elindedir. Gel yolundan dön. Müritlerin, taliplerin de bunu görsünler, duysunlar. Ben de seni affedeyim. Üç gün sonra meydanda ahalinin önünde içinde Şah'ın adı geçmeyen üç nefes söylersen ben bilirim ki sen Şah'tan vazgeçmişsin. Şah'tan bahsetmediğin üç nefes, halk nazarında doğru yolu bulduğunun nişanı olur. Ahali de aykırı yoldan döner Sultan'ın emrine girer.

Pir Sultan Abdal ses etmedi. Hızır çok uğraştıysa da ondan cevap alamadı. Gözlerine baktı belki niyetini anlarım diye ama nafile. Pir Sultan Abdal hiç renk vermedi. Hızır'ın kafası karıştı ama yapacak bir şey yok. Bıraktı zindanı konağına çıktı. Dört bir yana haberler gönderdi. Köşe bucak tellallar çıkardı. Cem-i cümleye duyurdu ki; üç gün sonra Yıldız'ın eteğinde Pir Sultan Abdal ahalinin önünde ya Şah'ından vazgeçecek ya da canından olacak.

Sivas'ın köylerinden, dağlarından, Şebinkarahisar'dan, Almus'tan, Tokat'tan, Amasya'dan, Merzifon'dan, Arguvan'dan, Malatya'dan, Erzincan'dan, Tercan'dan ve daha birçok muhitlerden duyanlar oluk oluk Sivas'a toplandılar. Sivas insanla doldu taştı.

Akşam oldu, sabah açıldı, nurlu günler üzerinize açılsın. Sayılı gün çabuk geçti. Günü geldi, Hızır Sivas'ın dışında, Yıldız Dağı'na yakın bir yerde darağacını kurdu, cellâdı hazır tuttu. Hızır asker göndermiş Yıldız Dağı'ndan Pir Sultan Abdal'ın müritlerini zor gücü ile aşağıya indirtmişti. Hızır, Pir Sultan'ın müritlerini, meydanı dolduran mahşeri kalabalığın en önüne yerleştirdi. Müritlerin etrafını askerler ile muhkem sardırdı. Emir etti askerler darağacının karşısına, meydanın öbür ucuna Pir Sultan Abdal'ı getirdiler.

Zalimin ezası Pir'imi mecalsiz koymuştu. Gül yüzlümün yüzü de ışıksız Toprakkale Zindanı'nda az biraz sararmıştı. Hızır bundan cesaretlendi. Kendine güveni geldi. Planım işliyor diye memnun oldu. Elini kaldırdı etraftaki sesler, kıpırdanmalar, uğultular kesildi, Pir Sultan Abdal'a döndü;

- Pir'im şimdi bize üç nefes söyle üçünde de "Şah"ın adı geçmesin. Üçünde de "Şah"ı övme, Şah'tan bahis etme. Eğer bunu böyle yaparsan işte ahalinin önünde söz veriyorum. Al sazını beline as, elini kolunu sallaya sallaya evine, köyüne dön. Yuvanda yollarını gözler yavruların var. Git onlarla kucaklaş.

Hızır sözün burasında durdu. Eliyle düzlüğün öbür ucundaki darağacını işaret etti. Korkusunu verdi;

- Aksi halde darağacı hazır, cellat sabırsızlanıyor.

Ortalığın sessizliği iyice derinleşti. Bedohtun Ovası'ndan başlayan bir sükût Sivas Vilayeti'ni aştı tüm Urum'u kapladı. Ilgıt ılgıt esen yel dahi kesildi. Ağaçlardaki yaprakların hışırtıları durdu. Hızır düşündü ki; ölüm zor iştir can tatlıdır. Hayat bu kadar güzelken Pir Sultan Abdal ölümü kendi rızası ile tada bilir mi? Böyle geçirdikçe içinden Hızır'ın kendine güveni arttı. Mağrur mağrur etrafa bakındı. İçinden hesaplar kurdu. Ona bakarsan Pir Sultan Abdal, Hızır'ın istediği gibi üç deyiş söyleyecek, canını kurtaracaktı. Pir'imin müritleri can telaşına düşüp de yolundan dönen Pirlerinden ders çıkaracaklar, yolu ve erkânı terk edeceklerdi. Böylece Pir Sultan Abdal'ın dergâhı kapanacak, ocağı sönecekti.

Be hey gafil, senin evdeki hesabın erenler katında tutar mı hiç? O benim çok sevdiğim aldı sazı *eline* muhannete karşı bir nefes söyledi. Görelim Hızır'ın planı ne oldu?

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip çatmadan
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Aksi halde darağacı hazır,
cellat sabırsızlanıyor.

Gizel Şah'ım çıktı mı ola köşküne
Can dayanmaz gayretine meşkine
Seni beni Yaradan'ın aşkına
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Kapı yok bacasından bakarım
Yüreğimi aşk oduna yakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Her nereye gitsem yolum dumandır
Bizi böyle kılan ikrar imandır
Zincir boynum sıktı halim yamandır
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Çıkarım bakarım yolun başına
İşi olan hep gidiyor işine
Bir ben mi düşmüşüm can telaşına
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Sabah seher vakti eser yelleri
Dost'a selam olsun Urum elleri
Bize Peyik geldi Şah bülbülleri
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Aldı sazı eline muhannete karşı
bir nefes söyledi.

Pir Sultan Abdal'ım mürvetli Şah'ım
Yaram baş verdi sızlar ciğergâhım
Arş'a direk olmuştur ahım
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Yıkılsın zindanlar Dost'a gidelim

Pir Sultan Abdal'ın sesi sanki Şah'ın avazıydı, önce ovayı doldurdu sonra yele karıştı. Yıldız Dağı'na, Çengel Dağı'na, Tekeli Dağı'na, Hasan Dağı'na, Munzurlara, Toroslara ulaştı. Urum'da, Karasi'de, Alaiye'de duyuldu. Yerde gökte Pir'imin sesi yankılandı.

Ahalinin üzerindeki bezginlik dağıldı. Pir Sultan müritlerinin gözlerinin içi canlandı. Keşke onun yaralarından benim kanım aksaydı. Dayanılmaz sızılarını ben çekseydim. Canımdan öte sevdiğim aldı sazı eline bir deyiş daha söyledi.

Kul olayım kalem tutan ellere
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle
Şekerler ezeyim şirin dillere
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle

O Dost'u seversen kâtip böyle yaz
Dün-ü gün ben Şah'a eylerim niyaz
Dilerim yıkılır şu kanlı Sivas
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle

Canımdan öte sevdiğim aldı sazı eline
bir deyiş daha söyledi.

Münafığın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararıp ta soluyor
Gidi münkir şad olup da gülüyor
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle

Çıkarım bakarım Dost'un yoluna
Derdimi dökerim seher yeline
Bülbül konmaz oldu gülün dalına
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle

Pir Sultan Abdal'ım ey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydun bizi kavim kardaşa
Kâtip arzuhalim yaz Şah'a böyle

Hızır'ı bir telaş kapladı, eli ayağına dolandı. Bekledi ki ölüm korkusu Pir Sultan Abdal'ı teslim alsın, öyle olmadı. O istedi ki, Pir Sultan Abdal tatlı canını kurtarmanın peşine düşsün, müritleri talipleri de durumu görüp ondan kopsunlar, yoldan soğusunlar. Hiç olur mu? Hani zühre yıldızının şavkı sabahın alacakaranlığını tutar ya, Pir Sultan Abdal'ın şavkı da Yıldız Dağı'nın alçağında, Bedohtun Ovası'nda öylece parladı. Hızır'ın gözlerini korku sardı. Sesine bir titreme düştü. Yeniden alttan almaya başladı.

Hızır'ın gözlerini korku sardı.
Sesine bir titreme düştü.

- Etme Pir'im dedi. Bu senin son şansın. Bari üçüncü nefesinde "Şah"ın adını anma. Kendi canını düşünmüyorsan geride kalacakları düşün. Yavruların hiç mi aklına gelmez?

Pir Sultan Abdal bir daha soluklandı gücünü topladı. Sazına yeniden yüklendi. O şirin dillerinden bakalım neler döküldü?

Karşıda görünen ne güzel yayla
Bir dem süremedim giderim böyle
Ala gözlü Pirim sen himmet eyle
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Eğer göğeriben bostan olursam
Şu halkın diline destan olursam
Kara toprak senden üstün olursam
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Bir bölük turnaya sökün dediler
Yürekteki derdi dökün dediler
Yayladan ötesi yakın dediler
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Dost elinden dolu içmiş deliyim
Üstü kan köpüklü meşe seliyim
Ben bir yol oğluyum yol sefiliyim
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Pir Sultan Abdal'ım dünya durulmaz
Gitti giden ömür geri verilmez
Gözlerim de Şah yolundan ayrılmaz
Ben de bu yayladan Şah'a giderim

Zulüm Pir Sultan Abdal'a kâr etmedi. O, her ne pahasına olursa olsun yolundan dönmedi. Hızır Pir'ime korku verdi ki onu küçük düşürsün, kolayından bir zafer kazansın. Tam da tersi oldu. Hızır halkın önünde mahçup oldu, ağır bir yenilgi geldi onu buldu. Hızır'ın yere göğe sığmaz askerleri, gümüş koşumlu binlerce süvarisi vardı. Atlas libas döşeli konaklarda yaşardı. Ne arasan bulunur sofralarda yer içerdi. Hizmetliler etrafında fır dolanırdı. Hazinesi ağzına kadar kıymetli taş, altın, gümüş doluydu. Gel gör ki Pir Sultan Abdal'a gücü yetmedi. Pir Sultan Abdal onu bir garip canıyla yendi. Sadece onu değil İstanbul sarayında oturan Sultan'ı da alt etti.

Hızır anladı ki artık Pir Sultan Abdal'ı öldürse de onu ortadan kaldıramayacak. Onun hikâyesi dilden dile dolaşacak, halkın dilinde destan olacak, çaresiz kaldı, çılgına döndü. Hışımla fırladı yerinden Pir Sultan Abdal'ın müritlerinin olduğu yere yürüdü, önlerinde durup onlara şöyle seslendi;

- Bu adam sizleri kandırdı. Dik duruşuna bakmayın. Uyuşmuştur ne yaptığını bilmez. Taşlayın bu adamı

hem hıncınızı alın hem de Sultan'a bağlılığınızı gösterin. Ben de sizin onun yolundan caydığınızı anlayayım. Kim ki onu taşa tutmaz? bilirim ki hâlâ onun yolundadır. Onun yolundan ayrılmayanlar sorgusuz sualsiz öldürülecekler.

Arkasına döndü, askerlerine;

- Taş atmayanın hemen boynu vurulsun, insaf edilmesin, diyerek kati emrini verdi.

Askerler kılıçlarını çektiler, Pir Sultan Abdal'ın müritlerinin etrafını sardılar. Müritler baktılar tehlike büyük, gönülsüz eğilip yerden aldıkları taşları Pir'lerine değmeyecek şekilde sağa sola attılar.

Ali Baba derler, Pir Sultan Abdal'ın bir musahibi vardı. İşte tam bu sırada bu hain eğildi, yerden iri bir taş aldı, doğruldu, taşı bütün kuvvetiyle Pir Sultan Abdal'a savurdu. Eyvah, döneğin taşı Pir'imin başına değdi. Pir'imin o güzel başı al kan içinde kaldı.

Ondan sonradır ki Pir Sultan Abdal'ın müritlerinin arkalarında duran, Pir'in kerametinden korkup taş atamayan yabancılar cesaretlendiler. Onlar da Pir Sultan Abdal'ı taşlamaya başladılar. Pir'imin üzerine sicim gibi taşlar döküldü. Üstü başı kanlar içinde kaldı. Ah nasıl kıydınız da kırılası ellerinizle ona taşlar attınız? Güzel Pir'im dayanılmaz cefa içinde bir deyiş daha söyledi acıyan diller ile bakalım görelim ne söyledi?

İşte tam bu sırada bu hain eğildi,
yerden iri bir taş aldı.

Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zareler beni
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
Dost'un bir fiskesi yaralar beni

Dar günümde dost düşmanım bell'oldu
On derdim var idi şimdi ell'oldu
Ecel fermanı boynuma takıldı
Gerek asa gerek vuralar beni

Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hakk'tan emrolmazsa ı-rahmet yağmaz
Şu ellerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yaralar beni

Taş sağanağının altında güzel Pir'im Hakk'a yürüdü. Ona öyle çok taş atıldı ki atılan taşlardan koca bir tepe oldu. Pir'ime atılan bu taşların yaptığı tepe hâlâ Yıldız Dağı'nın eteğinde Sultan Suyu'na yakın, Hantepe denilen yerde durur. İbret için gidip münkirlerin taşlarını görseniz iyidir.

Erenler; bazıları derler ki "*Aleviler kendi Pirlerini muhannetin önünde taşa tutmuşlardır. Ağır vebal taşırlar. Bu sebeptendir ki iki yakaları bir araya gelmez ve hiçbir surette iflah olmazlar.*"

Canlarım bu doğru değildir. Besbelli aramızda Ali Baba damarından yürüyüp gelmeler vardır. Onlar

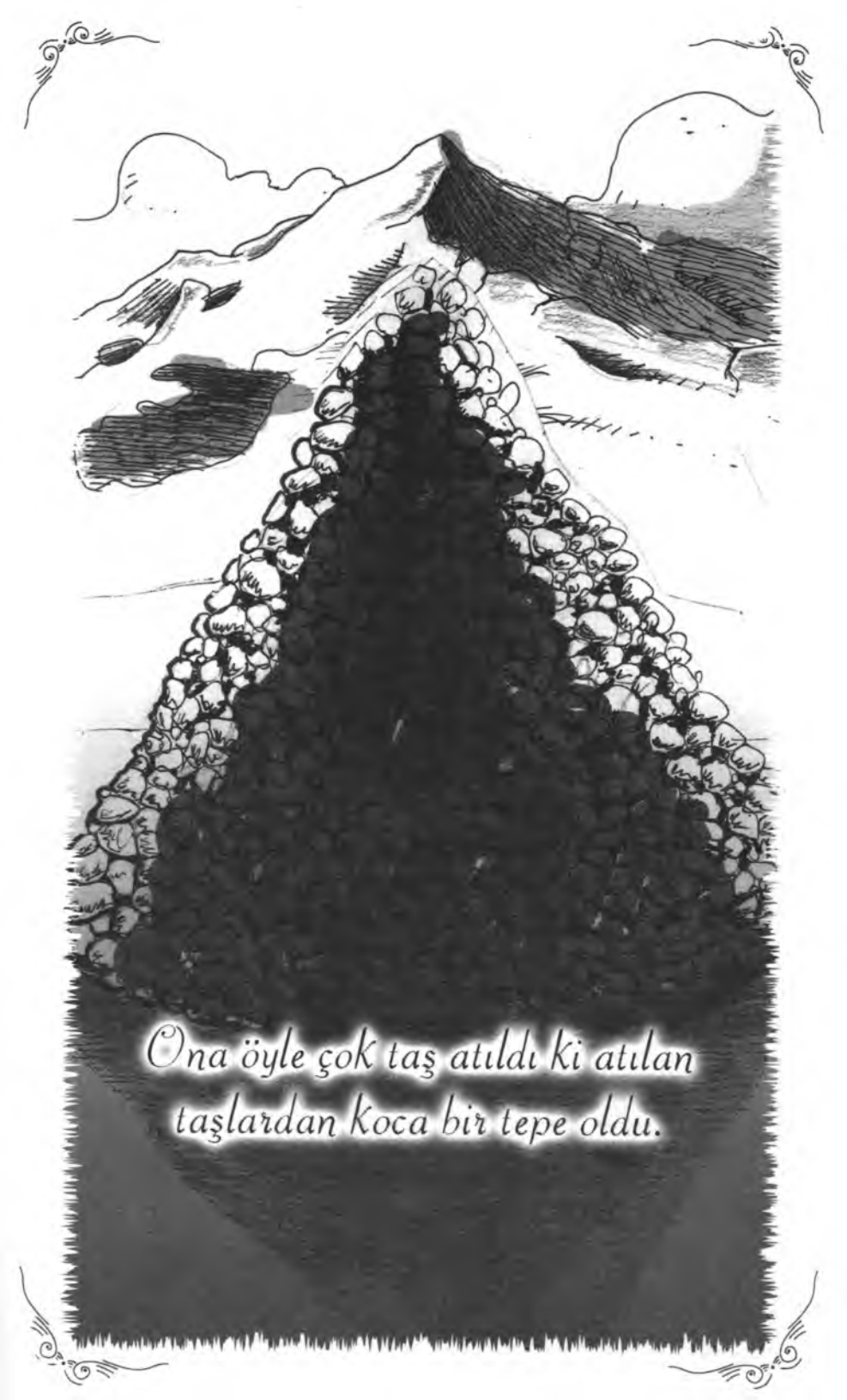

Pir'imin üzerine sicim gibi
taşlar döküldü.

özü çürüklerdir. Bizden görünürler ama bizden sayılmazlar. Onlar yüze gülücü sinsi adamlardır, fırsat kollarlar ki punduna düşürüp hayınlık edeler. Bunlara karşı tedbiri elden bırakmayın. Unutmayın ki her ağacın kurdu kendi özünden olur. Erenler sizler Pir'ine taş vuranlardan hiç değilsiniz. Siz Pir'i için canını, malını feda edenlerin neslinden gelirsiniz. Sizin soyunuz Pir Sultan Abdal gibi, zalime baş eğmez bir yiğide çıkar. Soyunuz ondan gelir. O serçeşmeden beslenirsiniz. Her türlü melanete karşı direnecek kuvveti ondan alırsınız.

Efendime söyleyeyim; Hızır'ın askerleri güzel Pir'in kanlar içindeki gövdesini taşların arasından çıkardılar, götürdüler halka korku salsın, ibret olsun diye darağacına astılar. Ortalığa bir ağırlık çöktü.

Banaz'da kadınlar, analar, bacılar yollara dökülmüş beklemekteydiler. Duydular kuzuları bir aç kurda yem olmuş, bir figana başladılar ki hiçbir yürek kaldırmaz. Yer gök feryatlarıyla doldu. Banaz'ın, Yıldız Dağı'nın acılı analarını için o günlerde bir ağıt söylendi. O ağıdı söyleyelim de dinleyenlerin dertli sinesi dağlansın biraz.

Ağca koyun koyunların beyidir
Ak kuzu da yüreğimin yağıdır
O'nun gideceği Yıldız Dağı'dır
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Ona öyle çok taş atıldı ki atılan taşlardan koca bir tepe oldu.

Kuzumu kaybettim bahar çağında
Otlattım gezdirdim Yıldız Dağı'nda
Gülümü soldurdum gönül bağında
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Koyun meler kuzusunun adı yok
Sıra sıra güleklerin tadı yok
Kuzusuz yaylanın hiçbir tadı yok
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Korkar oldum şu dağların derdinden
Koyun geldi kuzu gelmez ardından
Ben de yandım bu ananın derdinden
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Bu dağların sümbülleri bitmesin
Yücesinde yavru şahin ötmesin
Seni incitenler Hakk'a yetmesin
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Pir Sultan Abdal'ım kuzu ne oldu
Koyunun feryadı ciğerim deldi
Kuzu kurban olmaz ya neden oldu
Gel koyun meleme vazgel kuzundan

Hiçbir şey kâr etmedi Banazlı kadınlara, acıları bir türlü dinmek bilmedi, figanları hiç kesilmedi. Sürdü

Halka korku salsın, ibret olsun diye darağacına astılar.

ha sürdü. Hiç ara vermeden, yana yakıla ağladılar, ağladılar. Öyle bir gözyaşı döktüler ki değirmenleri döndürür. Kendilerini parçaladılar, insan suretinden çıktılar. Bağırlarındaki ateş bir türlü sönmedi.

Bu acılı günlerden bir gün köyüne yeni dönen bir zakir, Pir Sultan Abdal Hakk'a yürüdüğünde hırkasının cebinden çıkan üç beş parça zati eşyasını bir de Pir'imin geride kalanlara yazdığı namesini köye getirdi. Pir'imin zati eşyalarını üç defa öpüp alnına değdirdikten sonra köyün en yaşlısına teslim etti. Ardından Pir'in göyneğinden kopardığı bir bez parçası üzerine belli ki idare lambasının karası ile yazdığı nameyi "*Bismişah*" diyerek açtı. Namenin alt ucunda Pir'imin bir damla kurumuş kanı hâlâ durmaktaydı. Zakir nameyi köy meydanında ahaliye okudu. Okuyan da dinleyenler de gözyaşlarına boğuldular. Mürşid-i Kamil'im bakalım geride kalanlara ne buyurdu?

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
Bizi de kem kişi bellemesinler
Paşa kullarına tembih eylesin
Kolum çekip elim bağlamasınlar

Hüseyin Gazi binse gelse atına
Dayanılmaz Çark-ı Felek zatına
Benden selam eylen ev külfetine
Çıkıp ele karşı ağlamasınlar

Bağırlarındaki ateş
bir türlü sönmedi.

Ala gözlüm zülfün kelep eylesin
Döksün mah yüzüne nikâp eylesin
Ali Baba Hakk'tan dilek dilesin
Bizi dar dibinde eğlemesinler

Eğer Ali Baba söze uyarsa
Ferman büyük yerden o da kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Allar çözüp kara bağlamasınlar

Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
Akarım da Hakk yoluna bakarım
Yükün aldım seyrangâha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar

Mürşidin sözü söylenir de uymamak olur mu? Kadınlar çaresiz sustular. Bağırlarına taş bastılar. Evlerine döndüler. Pir Sultan Abdal'ı sevenler bir daha Yıldız Dağı'na dönmediler. Yıldız Dağı'nı bir daha yaylamadılar. Banaz'ın köylülerinden geride kalanlar da çektiler Banaz'ı Yıldız Dağı'nın eteğinden uzağa taşıdılar. Çok köyler vardı Yıldız Dağı'nın yamaçlarında. Hepsi yıkıldı, viran oldular, üzerlerinde otlar bitti. Yıldız Dağı ıssız kaldı.

Biz o kanlı güne, o kötü güne dönelim, haberi yıkılası Sivas'tan verelim; Acılı gün uzun sürdü, akşam geç geldi. Gece olup da el ayak çekildikten sonra ova-

Çok köyler vardı Yıldız Dağı'nın yamaçlarında. Hepsi viran oldular.

da kimseler kalmadı. Herkes cinayet ve ihanet mahallini erkenden terk etti. Kimileri acıdan, kimileri utançtan, kimileri de Pir'imin kerametinin korkusundan meydanı boşalttılar. Karanlık çöktüğünde, gece düştüğünde ovada Pir'imin darağacına asılı cansız bedeninden başkası kalmadı. Dıştan gelenler Sivas'ta duramadılar. Gece demeden, karanlık demeden yollara düştüler, şehirden ayrıldılar. Sivas'ın sakinleri evlerine çekildiler.

O gece Sivas'ta bir tek evde idare lambası yanmadı. Hiçbir evde ocak harlanmadı. Ateşe yemek sürülmedi. Sofra kurulmadı. Kimse kimseye tek bir laf etmedi. Herkes erkenden kendini aç susuz yatağa attı. Kimsenin uykusu gelmedi, kimsenin gözleri kapanmadı. Yataklarında sabaha kadar bir o yana, bir bu yana döndüler. Herkes gözyaşını ve utancını birbirinden sakladı.

Askerler kışlalarına çekildiler. Kimse nöbete çıkmadı. Hızır'ın da keyfi yoktu. Hırsı, öfkesi kayboldu. Yüreği daralmaya başladı. Üzerine derin bir pişmanlık çöktü. Konağın hizmetlilerini erkenden gönderdi. Odanın içinde bir o yana, bir bu yana dolandı durdu bir müddet. Her adımda ellerini birbirine vurdu.

- *'Eyvah! Ben ne yaptım?* dedi. Başka birşey demedi.

Geç vakte kadar kendi kendine dövündü durdu. Gece yarısından sonra konaktan çıktı, atına bindi dörtnal sürdü. Doğruca Pir Sultan Abdal'ın asılı olduğu darağacının dibine vardı. Pir'in havada asılı duran ayaklarına kapandı, öptü kokladı. Çok aflar, özürler diledi. Öyle ağladı ki, gözleri kan çanağına döndü. Günün ilk ışıklarına kadar öyle durmadan gözyaşı döktü ki, göz pınarları kurudu. Sabah olmasına az kala Hızır ağlamaktan bitap düştü. Göz kapakları kapandı az buçuk uyudu. Bir uyandı ki Pir Sultan Abdal darağacında yok, bir tek hırkası duruyor urganın ucunda. Ne oldu? Bu iş nasıl oldu? derseniz. Hikmetinden sual olunmaz gül yüzlüm Hızır'a bir uyku verdi. O, derin uykudayken de indi darağacından yürüdü gitti özlediği "Şah"ına doğru.

Hızır konağına geri döndü. Yorgundu, perişandı ama dinlenesi yoktu. Emir verdi. Askerleri, hizmetlileri çarçabuk toparlandılar. Kimseye haber vermedi, kimseyle vedalaşmadı. Öylece hem Sivas'tan hem de yaptıklarından kaçar gibi İstanbul'a doğru utanç içinde yola koyuldu.

Kara haber yayılmadan olur mu? Pir'imin haberi Sivas'ın köylerinde çabuk yayıldı.

Ertesi sabah Sivas'ın bir köyünde halk toplanmış, Hızır, Pir Sultan Abdal'ın canına kıydı diye dövünüyorlardı. Yoldan gelen biri dedi ki;

- Sizin yanlışınız var. Ben Koçhisar'dan geliyo-

rum. Sabahın kuşluğunda Pir Sultan Abdal'ı yol üzerinde Seyfebeli'nde Şimal'e giderken gördüm.

Bir diğer köylü;

- Olur mu hiç? dedi. Ben Pir'imi er vakitte Tavra Boğazı'nda gördüm. Batı'ya doğru gitmekteydi. Önüne vardım, niyazını aldım.

Bir diğeri söze girdi;

- Pir Sultan Abdal'la Sahna Gediği'nde karşılaştım. Cenub'a doğru gidiyordu, dedi.

Bir başkası da Pir Sultan Abdal'ı Doğu yönünde Kardeşler Gediği'nde gördüğünü öne sürdü. Baktılar ki olmayacak. Köylüler hep birlikte kalkıp Yıldız Dağı'nın eteğine yürüdüler. Darağacının kurulduğu yere vardılar. Gördüler ki darağacında Pir Sultan Abdal'ın hırkası asılı ama kendisi yok.

Pir Sultan Abdal darağacından indikten sonra yürüdü, yol aldı Horasan'a* vardı Şah'ına kavuştu. Şah ile bir müddet oturdular. Hoş-beş ettiler, görüm-sorum yaptılar. Şah Pir Sultan Abdal'a bir sofra indirdi. Şah'ın sofrasında helva, sıcak yağlı ekmek bir de ab-ı hayat suyu vardı. Yenildi, içildi. Sonra Şah Pir Sultan Abdal'a döndü dedi ki;

- Sen şimdi geldin, gönlüm içinde yerin var ama geri dönsen uygundur. Sen olmadan Urum ülkesinde yol

*Horasan: Işığın yeri

Köylüler hep birlikte kalkıp
Yıldız Dağı'nın eteğine yürüdüler.

eksik kalır. Erkânımızı uğrular basar. Ocaklarımız söner. Var geri dön.

Bir uçtan bir uca Anadolu'yu dolaş. Her köşede deyişlerini söyle. Her can işitsin seni. Herkes senin nefeslerinden nasibini alsın, dersini çıkarsın. Herkes senin demelerini kendine rehber tutsun. Urum ülkesinde çerağlar yansın yeniden.

Pir Sultan Abdal Şah'ından aldığı tembihle yeniden Urum'a döndü. Balkanlar'dan Azerbaycan'a kadar dört bir yanda ulu bir söz oldu, kulaktan kulağa dolaştı. Hep yaşadı. Bugüne ulaştı.

Sonradan çok Hızır'lar geldiler ki hepsi de Pir Sultan Abdal'ı yaşatmamaya ant içmişler. Pir Sultan Abdal çok darağaçları gördü. Hızır'lar Pir Sultan Abdal'ı asmayla, yakmayla, kesmeyle bitiremediler. Kaç defa yakıldı Pir Sultan Abdal, kaç defa darağacına çekildi kim bilir? O ki Şah'ın sofrasında ab-ı hayat suyundan içmiştir. Hiç darağacından korkar mı, ölümden telaş eder mi, münkirlerin zulmünden yılar mı? Dinleyin ki o yiğit diller ile ne söylemiş. Dünya halinden korkmayanım.

Yürü bre Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin Padişahın
O da bir gün devrilir

Gördüler ki darağacında Pir Sultan Abdal'ın hırkası asılı ama kendisi yok.

Nemrud gibi anka n'oldu
Bir sinek havale oldu
Davamız mahşere kaldı
Yarın bu senden sorulur

Şah'ı sevmek suç mu bana
Kem bildirdin beni Han'a
Can için yalvarmam sana
Şah'ım şah bana darılır

Ben Musa'yım sen Firavun
İkrarsız şeytanı lâin
Üçüncü ölmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir

Hızır'ın esir ettiği Pir Sultan'ın müritlerine ne oldu diye sual ederseniz?

Sofu din adamları Hızır'ın gidişinin ardından onları yollarından döndürmek için çok çabalar sarf ettiler. Onlara Pir Sultan'ın akıbetini korku gösterdiler.

Dediler ki;

- Pir Sultan'ın sonunu gördünüz inancınızdan dönün ki onun gibi olmayasınız. Aynı akıbete uğramayasınız. Pir Sultan'ın tuttuğu yoldan kendisine ne fayda geldi ki size ne fayda gelsin?

İnancınızdan dönün ki
onun gibi olmayasınız.

Onların hepsi ayrı ayrı birer Pir Sultan oldular. Pirlerinin yolundan gittiler. Onun yaptığını yaptılar. Canlarını cellâtlara teslim ettiler. Yollarından geri dönmediler.

Zulmün askerleri yalnızca Pir'in müritlerini katletmekle kalmadılar. Köylülerden de çok canlar aldılar. Ancak kaçanlar kurtuldular. Koca Banaz'ı yıktılar, taş üstünde taş koymadılar.

Şu uzaktan görünen Banaz var ya, iki defa yakılıp, yıkılıp yok edilmiş, üç defa yeniden kurulmuştur. Pir Sultan'ın konuk olduğu Banaz, dağın eteğinde, Sultan Suyu'nun kenarındaydı. Dediğim gibi bu kırımdan sonra Banaz'ın köylülerinden canını kurtaranlar köylerini Yıldız'dan uzağa kurdular. Bin bir ocak tüterdi ikinci Banaz'da, bin bir hane yaşardı. İstanbul'un zalimleri gördüler ki Banaz'da yeniden ocaklar yanıyor. Çok geçmeden bu Banaz'ın da üzerine asker çıkardılar, yere göğe sığmaz asker ile Banaz'ı bastılar. Çoluk çocuk, yaşlı genç, kadın erkek demeden hepsini ateşe attılar, diri diri yaktılar. Yedi hane kurtuldu bu yangından. Bu yedi hanedir üçüncü defa Banaz'ı kurup, sürüp bu güne getirmişlerdir.

Anlattıklarımın Yıldız Dağı'ndan başka şahidi kalmamıştır. Onun da ağzı dili yok ki söylesin. Dili olsa da dilinden anlayanı bulunmaz ki. Kime ne desin?

Dağ dediğinin efkârı buluttan olur. Dağ ki ne kadar hüzünlüdür, yücesi o kadar dumanlı olur. Bu acıla-

ra ettiği şahitliktendir, Yıldız Dağı'nın dumanı hiç eksilmez.

Siz Yıldız Dağı'nın heybetine aldanmayın onun gönlü yumuşaktır. Bin yıldır için için ağlar da kimseye belli etmez. Dağın gözyaşı taştan olur. Bu sebeptendir ki Yıldız Dağı'nın yüceleri taşa kesmiş, gözyaşlarından geçilmez olmuştur.

Yıldız Dağı'nın güldüğünü bin yıldır gören olmamıştır.

Canlarım; Ben sizlere Pir Sultan Abdal'ın ahvalini demiş, duyurmuş oldum. Duyduklarınızı dilinizden düşürmeyin. Sesimi kulağınıza misafir ettiniz. Dilerim kulağınız her daim hoş olur. Duyduğunuz ses benden geldi ama söz erenlere aittir. Sözü bana verildiği gibi aktardım sizlere. Almasını bilirseniz içinde çok ders bulursunuz. Görürseniz içinde hakikat vardır.

Bizim ilmimiz bir ummandır. Herkes bu ummandan kabının yettiği kadar alır. Kişinin kalbi kalbi, kulağı ve gözüdür. Kalbi temiz olmayanın içinde temizlik olmaz. Bizim ilmimiz pak olmayan yerde barınmaz. Bizim ilmimizi almak için önce kalp evini arıtmak gerekir. Kirli olanın bu meydanda her daim kabı deliktir.

Söz Hakk'ın nidası ve gerçeğin kendisidir. Bu erkân gerçeğin nidasını halk ile buluşturmak üzere kurulmuştur. Söz duyabilen içindir. Duymayana ne dersen boştur. Bizim sözümüz duyabilen kulaklara söylenmiştir.

Bakıp ta görmeyenlere bizden nasip yoktur. Burası gör meydanıdır, kör meydanı değildir. Bizim ilmimiz gözlüler içindir.

Pir Sultan Abdal münkir taşı ile Hakk'a yürüdü. Gittiğiniz yolda durduğunuz darda sizi de taşlayacaklar olacaktır. Taş yağmurlarının altında ikrarınıza sığının. Zor günlerinizde münkirlerin hücumuna karşı gerçekleri kalkan edin. Başınıza ne hal gelirse gelsin, nefsinize ağır gelecek bir nesneyi başkası için düşünmeyin. Elinizle koymadığınızı almayın. Sözünüzü geçmeyen yerde söylemeyin.

Büyüğe hürmet, küçüğe izzet eyleyin. Bilin ki, küçüğünüz yaş ufağıdır, taş ufağı değildir. Onlar zamanı gelir bileği bükülmez yiğit, bakmaya kıyılmaz ceylan gözlü ana olurlar. Bizim erkânımızda en küçüğünüz en büyüğünüzdür. Küçüklere ihtimamı elden bırakmayın.

Hatırdan gönülden geçici olmayın. Eş ile dost ile iyi geçinin. Döktüğünüz varsa doldurun. Ağlattığınız varsa güldürün. Yıktığınız varsa kaldırın.

Hakk'ın didarından, hakikatin katarından, varlığın birliğinden şaşırıp ayrı düşmeyin. Şimdi kalkın koğuşuz, gaybetsiz evinize varın, niyaz edip yastığa baş koyun. Hızır yoldaşınız, evliya haldaşınız olsun. Hakk Erenler muradınız versin. Gerçekler sizleri bu demden, bu cemden, bu yoldan, bu ikrardan mahrum komasın.

Gerçeğin demine hü

Dede anlatımın sonuna geldiğinde sağ elini göğsüne oradan dudaklarına götürerek kalabalığı son defa selamlar. Dedenin etrafında sıralanmış "*Can*"lar dedeye arkalarını dönmeden sağ ellerini kalp evlerinin üstünde, başları belden başlayarak hafifçe öne bükülmüş halde meydanı terk ederler.

Dede sazını omuzuna asar yeni başlayan akşam karanlığının içinde yürür gider. Bugünlük sözünü tamam etmiştir.

Alevi dedelerinin dilinde söz Dost'un kelamıdır, seher yeline bırakılmış bir emanettir. Söz dört yönde, yedi iklimde, on altı rüzgârla birlikte diyardan diyara gezer, zamandan zamana geçer. Rüzgârlar sözü Dost'tan alırlar yine Dost'a götürürler. Sözü duymak gönül kulağı ile olur. Dost'tan gelen yollar da Dost'a giden yollar da hep gönülden geçerler.

Alevilik bir bakıma gerçeklerin zamanına duyulan büyük bir özlemdir. Bu sebeptendir ki Alevi mürşitler, Alevi dedeler dualarını, gülbenklerini, anlatılarını "gerçeğin demine hü" cümlesi ile tamamlarlar.

Yalanlar ne kadar çok tekrarlanırlarsa tekrarlansınlar gerçek olamazlar. Gerçekler inkâr edilmekle ortadan kalkmazlar. Söz gerçektir. Gerçekler yalan ülkesinde, sabırla havada dolanırlar. Günü gelip de ehil olan kulağa rast gelince yere inerler. Cümle olurlar, kendilerini anlatırlar.

Dede sazını omuzuna asar yeni
başlayan akşam karanlığının
içinde yürür gider.

İKİNCİ BÖLÜM

RESMİ RUHSATLI YALAN

SANCILI YILLAR

Sana derim sana ey özü kara
Sinemde açıldı onulmaz yara
Bir aşinam yok ki halimi sora
Yalanlı dolanlı dillerde kaldım

Pir Sultan Abdal'ım ben de gülmedim
Aradım derdime derman bulmadım
Nerden geldim nere gidem bilmedim
Kesildi kervanım yollarda kaldım

Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal Efsanesi kaynağını aldığı o eski başlangıçtan cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar, halkının hafızasında, dışarıdan gelen müdahalelerden kendisini koruyarak, doğal mecrasında sessizce akarak geldi.

Bin yıllar boyunca havayla teması olmadığı için toprağın altında bozulmadan kalabilen organik esaslı tarihi eserler, havayla temas ettikten sonra korumaya alınmazlarsa hemen bozulmaya yüz tutarlar. Benzer biçimde Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin tahribatı da efsanenin elverişsiz koşullarda ve korumasız bir ortamda gün yüzüne çıkması ile başladı.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin varlığı (*kendi içine kapalı Alevi dünyasının dışında*) ilk kez kuruluş yıllarında, cumhuriyetin aydın kadroları tarafından fark edildi. Pir Sultan Abdal Efsanesi kendi halkının güvenli koynundan ve ait olduğu coğrafyadan dışarıya bu yıllarda çıkarıldı.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin yıkıcı atmosfer koşulları ile temasının üzerinden seksen yıl geçti. Pir Sultan Abdal Efsanesi her türlü korumadan uzak olarak geçirdiği bu uzun sürenin sonunda kalın bir pas tabakası ile kuşatıldı. Efsaneyi çevreleyen ve her gün biraz daha genişleyen pas tabakasının derinliği, efsanenin kaynaklandığı gerçek olayları tamamen perdeleyecek boyutlara ulaştı.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin gün yüzüne çıkma, derlenme ve sözden yazıya aktarılma süreci, yeni kurulmuş bir devletin her alanda kendi geleneklerinin temellerini atmaya çabaladığı o en hassas dönem ile örtüştü. Pir Sultan Abdal Efsanesi bu dönemin aydınları tarafından milli duyarlılık zeminine uygun olarak yeniden kurgulandı.

Kurtuluş Savaşı son derece elverişsiz koşullar altında başladı. Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Samsun'a ayak bastığında memleketin büyük bir bölümü yabancı güçler tarafından işgal edilmişti. Ülkenin geleceğini karartma çabası içinde olanlar yalnızca dış güçler değillerdi. Ülke içinde de kimi merkezler işgalin genişlemesi,

memleketin bir an önce parçalanması için yoğun çabalar içindeydiler.

Hilafet yanlısı Müslümanlar da Kurtuluş Savaşı'nı desteklemekle birlikte, Mustafa Kemal'e şahsında güven duymuyorlar, savaşın kazanılması ile birlikte güçlenecek olan Mustafa Kemal'i alaşağı etmek için tedbirler düşünüyorlardı.

Dışardan ve içerden düşmanlarla sarılmış ülkede bağımsızlık mücadelesi için yola çıkan Mustafa Kemal, o en yalnız günlerinde Sivas Kongresi (4 Eylül 1919) öncesinde Konya 2. Ordu Müfettişliği'ne şu telgrafı gönderdi.

"Tokat ve çevresinin İslam nüfusunun %80'i Amasya çevresinin de büyük bir bölümü Alevi mezhepli ve Kırşehir'de Baba Efendi Hazretleri'ne çok bağlıdırlar. Baba Efendi ülkenin ve ulusal bağımsızlığın bugünkü güçlüklerini görmekte ve yargılamakta gerçekten yeteneklidir. Bu nedenle, güvenli kimseleri görüştürerek kendilerinin uygun gördüğü "Ulusal Hakları Koruma" ve "Başka Ülkeye Bağlanmama" derneklerini desteklleyerek, binlerce mektup yazdırılarak buralardaki etkili Alevilerin Sivas'a gönderilmesini pek yararlı görüyorum.

Bu konuda içten yardımlarınızı dilerim."[2]
3. Ordu Müfettişi Fahri Yaver Mustafa Kemal

Sivas Kongresi'nde bağımsızlık savaşının merkezinin Ankara'ya taşınması kararı alındı. Mustafa Kemal ve Temsil Kurulu Heyeti 18 Aralık 1919'da Sivas'tan yola çıktılar. Mustafa Kemal ve arkadaşları Ankara'dan evvel 22 Aralık 1919 günü Hacı Bektaş'a uğradılar.

Çelebi Cemalettin Efendi, Sivas'tan gelen heyeti Hacı-

bektaş'ın dışında, Bektaşlar mevkiinde karşıladı. Heyettekiler Mustafa Kemal'in başkanlığında Dedebaba Salih Niyazi Baba'yı ziyaret ettiler, dergâhı gezdiler. Mustafa Kemal ve heyettekiler geceyi Dergâh'ta geçirdiler. Alevi-Bektâşi ileri gelenleri tarafından ziyafet ile ağırlandılar. O gece yapılan toplantıda Aleviler ve Bektâşiler bağımsızlık savaşına topyekûn destek verdiler. Kuvva-i Milliye saflarına katıldılar. Dergâh'ın kasasındaki 1800 altının tamamının yanı sıra pek çok ayni yardım Kuvva-i Milliye'ye aktarıldı. Mustafa Kemal ve arkadaşları bağımsızlık öncesi ve sırasında aradıkları ilk büyük ve içten desteği Hacı Bektâş-î Veli Dergâhı'nda buldular.

Alevilerin ve Bektâşîlerin İstanbul'daki en büyük mabedi sayılan Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı başta olmak üzere Erikli Baba, Seyit Abdal Karyağdı, Münir Baba, Şehitler, Karaağaç ve benzeri tüm Alevi-Bektâşi merkezleri de mürşit ocağının izinden giderek Kuvva-i Milliye saflarında yer tuttular, Kurtuluş Savaşı'nda sayısız hizmetler gördüler.

Alevi dedeleri mürşit ocaklarından ve dergâhlardan aldıkları tembihleri ocak sistemi ve erkân terbiyesi içinde taliplerine ulaştırdılar. Aleviler Kurtuluş Savaşı'na yürekten inandılar, bu varlık yokluk dövüşünü samimiyetle sonuna kadar desteklediler. Canlarıyla, mallarıyla bu kutsal kavganın en ön saflarında bulundular.

Alevilerin Kurtuluş Savaşı'na nasıl bir coşkuyla katıldıkları, en berrak haliyle Mustafa Kemal'in Hacıbektaş ziyaretini nakleden 13 Aralık 1919 tarihli telgrafta anlatılmıştır.

"*Heyetin Hacıbektaş köyünde Çelebi Cemalettin tarafından misafir edildiği dergâhın dedeleri tarafından kendilerine ziyafet verildiği, Bektâşî Tarikatı ileri gelenleri ile Alevilerin*

Kuvva-i Milliye'ye girdikleri ve yine Kırşehir'de şiddetli yağmur yağmasına rağmen büyük bir merasim yapıldığını, mutasarrıflık vekâletinden alınan telgraftan açıkça anlaşılmakla ilave olarak arz olunur."[3]

(*Bab-ı Ali Dahiliye Nezareti: Kalem-i Mahsus. Ankara Vilayeti'nden gelen 29 Aralık 1919 tarihli şifre telgrafın suretidir.*)

Kuvva-i Milliye'ye binlerle ifade edilen sayıda Alevi ve Bektâşî'nin katıldığı o vahim günlerde Kurtuluş Savaşı kararının alındığı Sivas Kongresi'ne tüm illerden gönderilen temsilcilerin toplam sayısı Mustafa Kemal ve yakın arkadaşları da dâhil olmak üzere sadece otuz bir idi.

Bağımsızlık savaşı sınırsız fedakârlıklar ve ağır meşakkatler altında kazanıldı. Kurtuluştan sonra Ankara'da yeni bir devlet doğdu ve adına Türkiye Cumhuriyeti denildi. Cumhuriyetin kadroları yeni kurdukları devleti, çöken imparatorluğun gölgesinden kurtarmak arzusu ile art arda yaptıkları devrimlerle, sosyal hayattan devlet yönetimine kadar her alanda geniş kapsamlı bir redd-i miras ilan ettiler. Yönetim biçiminden, sosyal hayata uzanan geniş bir yelpaze ile köklü değişikliklere gidildi.

Cumhuriyet hükümeti, vatandaşının dinleyeceği müzikten giyeceği kıyafete, konuşacağı dilden kullanacağı alfabeye kadar her alanda müdahaleci oldu. Latin harflerine geçildi. Latin alfabesi ile eğitim görecek gelecek kuşakların arşivleri okumasının ve anlamasının Osmanlı arşivlerini ve Osmanlı döneminin diğer yazılı metinlerini okumalarının ve anlamalarının önü kapatılmış/kapanmış oldu. Herkes için yeni ve ortak bir tarih dikte edildi. Yurttaşların inançları ve mensup oldukları etnik köken başkent Ankara'da karara bağlandı.

Yeni kurulan devletin kendisini bıçağın sırtında hissettiği yıllardı. En küçük bir muhalefete, cumhuriyetin tarif ettiği hayat tarzından başka bir sosyal yaşama, inanca ve kimliğe tahammül pek azdı.

Aleviler Anadolu platosunda geniş bir coğrafyada kapalı toplumlar halinde yaşıyorlardı. Gizli bir inanca sahiptiler. Ocak sistemi olarak adlandırılan kendi içinde iyi örgütlenmiş, birbirinden bağımsız ancak birbirine saygılı kurumsal yapılar Alevilerin inançlarını ve sosyal hayatlarını düzenliyorlardı.

Alevi ocak sistemi içinde geniş kitleler, talipler olarak adlandırılırlardı. Talipler, Alevi ruhban sınıfı içinde rehberlere bağlı idiler. Rehberler pirlerden, pirler de mürşitlerden el alırlardı. Alevi inanç önderlerinin talipler üzerindeki gücü ve etkisi yeni devletin kabullenebileceği sınırların çok ötesindeydi.

Taliplerin ocak ve dergâh bağlılığından koparılması yalnızca cumhuriyete bağlı kuşaklar yetiştirmek isteyen yeni devlet için, bir zorunluluk olarak ortaya çıktı. Devletin geleceğinin ahde vefa uğruna tehlikeye atılması düşünülemezdi. Alevilerin Kurtuluş Savaşı'na yaptıkları katkı ve cumhuriyete bağlılıkları, cumhuriyet kadrolarının akıllarına bile gelmedi. Zaferde en büyük pay sahibi Aleviler, daha bağımsızlığın ve cumhuriyetin sevincini yaşayamadan hayal kırıklığına bulanmış, dayanılmaz büyük bir sarsıntı yaşadılar. 25 Kasım 1925'te Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun TBMM'de kabul edildi. Aleviler ve Bektaşiler için sancılı dönem başladı.

Aleviler bin yıllar boyu, kendilerini çevreleyen tehlikeler karşısında varlıklarını sürdürebilmek için kendilerinin dışındaki dünyaya karşı sürekli hile içinde olmuşlar, kendilerini olduklarından farklı göstermişlerdi.

Savaştan yeni çıkmış, henüz saçlarının diplerindeki barut

kokuları dağılmamış, Kurtuluş Savaşı'nın eski komutanlarının, yeni cumhuriyetin yöneticilerinin önlerinde kısa zamana sığdırmak zorunda oldukları büyük işler vardı. Alevileri anlamak için vakitleri yoktu. Böyle bir çabaları da olmadı.

Ülkenin aydınlık insanları kendilerini gizlemeye devam ediyorlardı. Bu onlara pahalıya mal oldu. Kendi gizliliklerinde gerici odaklarla aynı muameleye maruz kaldılar. Rüzgârların başka türlü estiği zamanlar başladı.

Laik cumhuriyet, gelecekte kendisini besleyecek, kısa zamana sığdırılmış olağanüstü devrimlerine en fazla sahip çıkacak, en fazla desteği sağlayacak yegâne kaynağı, büyük bir potansiyeli süratle kurutmaya başladı. Alevilerin bütün dalları, kolları kırıldı.

Alevilerin kutsal mabetleri kapatıldılar. Kırşehir'de Hacıbektâş-î Veli Dergâh'ı kolluk kuvvetleri marifeti ile boşaltıldı. Dergâh'taki eşyalara ve el yazması kitaplara, belgelere el konulup Ankara'ya götürüldüler. Savaş sırasında Kuvva-i Milliye teşkilatının karargâhı olarak sayısız hizmet gören Merdivenköy Şahkulu Sultan Dergâhı'nın kapısına kilit vuruldu. İçindeki eşyalar, belgeler ve kıymetli yazmalar, kişilerin ve kurumların talanına, zamanın tahribatına terk edildiler. Dergâh 1963'teki bir yangınla tamamen ortadan kalktı. İçindeki eşyalardan, belgelerden ve el yazması kitaplardan geriye hiçbir şey kalmadı. İstanbul'daki Eyüp Karyağdı Baba ve Sütlüce Karaağaç gibi diğer dergâhlar da benzer şekillerde ortadan kalktılar.

Eskişehir'deki Battal Gazi Dergâhı, Aleviliğin saygın bir mabediyken kapatıldı ve sonradan müzeye dönüştürüldü. Tokat Tekeli Dağı'nın 2500 metre yükseğinde kurulu Hubyar Abdal Dergâhı ve Sivas ili, Hafik ilçesi, Yalıncak Köyü'ndeki Yalıncak Sultan Dergâhı benzeri gözden uzak dergâhlar da cumhu-

riyetin kolluk kuvvetleri tarafından yıkılarak tahrip edildiler.

Alevilerin yegâne ibadeti olan Cem'ler yasaklandı. Alevi ruhban sınıfını teşkil eden dedeler üzerine yoğun bir sindirme politikası uygulanılmaya başlanıldı. Dedeler köyden köye gidemez oldular. Görüldükleri yerlerde ya yakalanıp uydurma suçlarla hapislere atılıyorlar ya da sakallarının yarısı kesilerek ibret olsun diye öylece yarım sakalla köylerine geri gönderiliyorlardı.

Aleviler, cumhuriyeti vefa ile desteklemişlerdi. Kasalarındaki son akçeyi ambarlarındaki son buğday tanesini üzerine canlarını da koyarak Kurtuluş Savaşı'na adamışlardı. Başta Hacı Bektâş Dergâhı olmak üzere tüm dergâhların kapatılmasını kabullenemediler. Tüm inanç sahipleri camilerinde, kiliselerinde, havralarında serbestçe ibadetlerini yerine getirebiliyorlardı. Alevilerin yegâne ibadet yerleri olan Cem evleri yasaklanmıştı. Alevi Cem ayinlerinin herhangi bir yerde yapılmasına da izin verilmiyordu. Bu ayrıcalıklı eziyet Alevileri derinden yaraladı. İçlerine döndüler.

Alevilerin kabuklarına çekildikleri ve unutulmuş tenha köylerinde dış dünya ile bağlarını kopardıkları kurtuluştan sonraki yıllarda, büyük bir değişim planlayan cumhuriyetin öncü kadroları, 1924 yılında John Dewey'i Ankara'ya davet ettiler. Kurulduğu yıllarda 12.500.000 olan Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun % 80'i köylerde yaşamaktaydı. Kendi döneminin en ünlü eğitimcisi ve felsefecisi John Dewey, cumhuriyetin kadrolarını kalkınma için köyden başlayan bir eğitim seferberliğine ihtiyaç olduğuna ikna etti.

Öncü kadrolar yüzlerini köylere döndüler. Devlet ile Alevilerin yolları bir kez daha, bu defa kırsalda kesişti. 1926 yılında "*Köy Muallim Mektepleri*", 1936 yılında (deneme amaç-

lı) "*Köy Enstitüleri*" açılmaya başlandı. Cumhuriyetin ünlü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel "*Biz İstiklal Mücadelesi'nden itibaren sosyal hayatımızda yaptığımız büyük devrimleri köylere götürecek adam yetiştirmek isteriz.*"[4] diyerek yapılmak isteneni özetliyordu. Alevilerin en sancılı dönemleri, cumhuriyetin devrimci adamlarının köyle, köylüyle ve köylülerin sosyal hayatıyla tanışma süreciyle üst üste geldi.

İmparatorluk başkentinin sanat ve edebiyat çevresi içinde yetişmiş, cumhuriyetin ilanı ile birlikte bozkırın ortasındaki büyükçe bir köy olan Ankara'ya göçmüş, daha yeni başkentin çamurlu yollarına ve kerpiç evlerine alışamadan kendilerini Anadolu'nun viran köylerinde bulmuş cumhuriyetin ilk eğitimci ve araştırmacıları Anadolu'da Pir Sultan Abdal'la tanıştılar. İstanbul'un entelektüel hayatında her ne kadar ulu şair (*şair-i azam*) olarak Abdülhak Hamit bilinse de, gördüler ki Anadolu'da gönüllerin yücesinde bir Pir Sultan Abdal var.

Pir Sultan Abdal'ın gün yüzüne çıkması, nefeslerinin derlenmesi cumhuriyet ile birlikte Aleviliğin sıkıntılı günlerinde başladı. Aleviliğin izine kurşun atıldığı günlerdi. Pir Sultan Abdal'ın nefeslerini ve menkıbelerini, derlemecilere ve araştırmacılara aktaran kaynak kişiler, nefeslerde cumhuriyet kanunlarının suç sayacağı kimi kelimeler ve/veya dizeler ile menkıbelerdeki kimi olayları başlarına bir iş gelmesin diye değiştirerek söylediler. Derleyiciler kendilerine aktarılan Pir Sultan Abdal'ın nefeslerini ve menkıbelerini yayınlanabilir ve radyolarda çalınabilir, söylenebilir olabilmesi için ayrıca kendi sansürlerinden geçirdiler. Nefeslerde ve menkıbelerde cumhuriyetin değerlerine uyum sağlayacak eksiltmeler, ilaveler ve değişiklikler yaptılar. Bununla da kalınmadı Pir Sultan Abdal'ın menakıp ve nefesleri resmi makamlar ve kurumlar tarafından yayımlanma-

dan ve radyolarda çalınmadan önce bir kez daha değişikliğe uğratıldılar. Böylece sözlü kaynağından koparılarak kâğıda dökülen Pir Sultan Abdal menakıp ve nefesleri özünden iyice uzaklaştırıldılar, tanınmaz hale geldiler. Pir Sultan Abdal'ı sözlü aslına sadık kalınmadan yapılmış ve defalarca değiştirilmiş derlemeler aracılığıyla tanıyan sonraki kuşaklar, Pir Sultan Abdal gerçeğini hiç bilemediler.

Pir Sultan Abdal geleneği üzerindeki bozulmaların tamamından yeni kurulan cumhuriyeti sorumlu tutmak mümkün olmadığı gibi adil de olmaz. Pir Sultan Abdal Efsanesi ve bu efsanenin ayrılmaz parçaları olan Pir Sultan Abdal mahlaslı nefeslerdeki ilk bozulmalar cumhuriyet kurulmadan, çok daha önce Osmanlı-İran savaşları sırasında, on altıncı yüzyılda ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Aleviler üzerinde katı bir sindirme politikası uyguladığı bu dönemde İran'da hazırlatıp gizlice Anadolu'ya gönderilen Safevi yanlısı propaganda kitapları, Anadolu'nun Alevi köylerinde elden ele dolaşmaya başladılar. Alevi inanışı üzerinde bugüne kadar sürüp gelen Şii istilasının temelleri Safevi propagandacıları eli ile Anadolu'ya sokulan bu el yazmaları (*buyruklar*) yoluyla o günlerde atıldı. Aleviler üzerindeki İran yanlısı propaganda faaliyetlerinin Anadolu'yu kıskaca almasıyla birlikte kimi Şii-Safevi motifler de o yüzyıldan başlayarak Pir Sultan Abdal nefeslerine ve menkıbelerine yerleştiler.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Pir Sultan Abdal üzerine araştırma ve derleme yapanlar, Alevilik ve Pir Sultan Abdal üzerindeki Şii-Safavi istilasını olduğu gibi kabullendiler, resmileştirdiler ve derinleştirdiler.

1924 yılında Besim Atalay, Pir Sultan Abdal'ın on yedi nefesini yayınladı (*İstanbul Matbaa-ı Amire*). Aynı yılda Derviş Ruhullah'ın Pir Sultan Abdal'ın sekiz nefesini içeren bir çalışması Kütüphane-i Sûdi'den basıldı. Pir Sultan Abdal hak-

kında ilk kapsamlı çalışma Saadettin Nüzhet Ergun imzalı 1929 yılında Türkiyat Enstitüsü tarafından basılan eserdir. Ergun, bu kitapta Pir Sultan Abdal'ın yüz beş nefesine yer verdi. 1935-1940 yılları arasında Vahit Lütfü Salcı, çeşitli dergilerde Pir Sultan Abdal üzerine sekiz makale yazdı. Pir Sultan Abdal'ın çeşitli nefeslerini yayınladı. Pir Sultan Abdal hakkında yapılmış ikinci kapsamlı çalışma 1945 yılında Pertev Naili Boratav ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın birlikte yayınladıkları eser oldu.

Sonraki yılarda Cevdet Kudret, Cahit Öztelli, Sabahattin Eyüboğlu, Orhan Ural, İbrahim Arslanoğlu, Ahmet Köklügiller, Asım Bezirci, Mehmet Bayrak, Muzaffer Uyguner, Ali Yıldırım, Esat Korkmaz ve Ali Haydar Avcı tarafından hazırlanan çok sayıda kitabın yanı sıra Azra Erhat, İlhan Başgöz, Nejat Birdoğan, Fuat Bozkurt ve İrene Melikoff'un da aralarında bulunduğu pek çok araştırmacı Pir Sultan Abdal hakkında uzun makaleler yazdılar.

Pir Sultan Abdal üzerine yapılan alan çalışmalarının, derlemelerin ve araştırmaların tamamı -*önemsiz detaylarda*- birbirlerine muhalefet ediyormuş izlenimini veren asılda hiçbirinin diğerinden farklı olmadığı tekrarlardan ibaret kaldı. Pir Sultan Abdal üzerine yazılan metinlerin sayısı arttıkça Pir Sultan Abdal üzerindeki sis perdesi kalınlaştı. Sözlü geleneğin ozanı, bilgesi ve sultanı yazının altında, derinde bir yerde mahsur kaldı.

BELGESİZ TARİH

Dost'un bahçesine bir hoyrat girmiş
Korudur hey benli dilber korudur
Gülünü dererken dalını kırmış
Kurutur hey benli dilber kurutur

Pir Sultan Abdal

Başlangıcından bugüne kadar cumhuriyet hükümetleri kültür ve inanç politikalarını Aleviliği yok sayarak, bu köklü inanışı başka bünyelerin içinde eritip bütünüyle ortadan kaldırmak temeli üzerine inşa ettiler. Cumhuriyet hayatı boyunca Anadolu'nun binlerce yıllık geçmişi, çağdaş olmayan yöntemlerle, bilinçsizce imha edilmeye çalışıldı. Bu çabaların sahipleri kimi alanlarda lokal başarılar sağladılar. Ancak onların bu çabaları ve uygulamaları halkın gönlünde vazgeçilmez yerler edinmiş üstün Alevi kimliklerinin halkın ortak belleğinden sökülüp atılmasına yetmedi.

Pir Sultan Abdal üzerine yapılmış araştırmaların tamamında Pir Sultan Abdal, Osmanlı İmparatorluğu ile İran Safevi Devleti arasında on altıncı yüzyılda yaşanan savaşlarda, Safevilerin safını tutan, halkı Safevilerin yanında Osmanlı'ya karşı kışkırtmaya çalışırken Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından tutuklanarak Sivas'ta asılan bir asi olarak sunulur.

Bu çok tekrarlanmış, dillerde pelesenk olmuş bir yalandır. Gözlerin ve gönüllerin önünü kör bir karanlıkla kapatan kalın bir perdedir. Alevilerin önlerini örten, pirleri, mürşitleri Pir Sultan Abdal'ı gerçekler gözüyle görmekten alıkoyan yüksek ve kalın bir duvardır.

Pir Sultan Abdal araştırmaları olarak ortaya konulan yalan yığınağının içinde tartışılmaz doğrular olarak okuyucuya aktarılan, paketlenmiş düşünce ve kabullerin arasında destanın coğrafyasının dışında doğru olan tek bir bilgi kırıntısına rastlanılmaz.

Pir Sultan Abdal Efsanesi önyargılı eller tarafından acemice kurgular ve sığ yakıştırmalarla sistemli bir biçimde aslından uzaklara taşınmış, hayli yıpratılmış ve çok fazla ucuzlatılmıştır.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin dört ana öznesi vardır. Bunlar:

- *Şah*
- *Pir Sultan Abdal*
- *Hızır Paşa* ve
- *Ali Baba*'dır

Pir Sultan Abdal destanını tahrip işlemi, efsanelerdeki ana figürlerin içleri boşaltılarak ve asıllarından uzaklaştırılarak

başlatılmıştır. Gören bir gözle destan içinde yapılacak bir yolculukla doğruluklarının hiç sorgulanmadığı, asıl özneler üzerine giydirilmiş kimlik bilgilerinin aslında hiçbir dayanağının bulunmadığı, mantığı olmadığı, içlerinin son derece boş olduğu kolayca fark edilecektir.

Şah

Alevi inanışı içinde Şah, yaradanın ve yaradılışın öncesi ve sonrasıdır. Varlığın evveli ve ahiridir. O, yaradılışa kaynaklık etmiş bir ulu nurdur. Yaratılmışların sonunda kendisine dönecekleri asıl kaynaktır (*vücud-u mutlaktır*).

Şah sevgisini ve Şah inancını dizelerine yansıtmamış hiçbir Alevi âşık-ı sadığı yoktur.

Işığın ezeli Şahım, yoklukta komuş varı
Bu remzi duyan âşık yokluğu şikâr etsin

Gerçek sana kul olan gönlünü sana veren
Kendinde seni bulan kancaru sefer etsin

Bu yolda muhkem durduk netsin boynunu vurduk
Sen Şah'a gönül verdik, düşman ne zafer etsin.

Yunus Emre[5]

Pir Sultan Abdal çalışmalarının -bir tek istisna dışındatamamında akademik olmak bir yana, ciddi olmaktan da uzak bir yaklaşımla Pir Sultan Abdal'ın tutkuyla bağlandığı Şah'ın bir İran Safevi Şah'ı olduğu ileri sürüldü. Pir Sultan Abdal Efsanesi'ne ilişkin tüm acemi kurgular gerçekten çok, mizaha yakın bu garip kabul üzerine inşa edilmiştir.

Destanda anılan, evrendeki en ulu varlığı sıradan fani haline getiren araştırmacılar böylece asıl olanı gözden kaçırdıktan sonra detaylar üzerinde kayıkçı kavgası türünden yalancı tartışmalar başlattılar.

Tartışmalar gerçeğin uzağında bir mecrada yapıldı. Araştırmacıların gözünde Pir Sultan Abdal'ın uğruna ölümü göze aldığı "*Şah*" bir insandı. Bundan kuşkuları yoktu. Bu konu tartışılmaya da açık değildi. Tartışma bu Şah'ın hangi Şah olabileceği üzerine sürdürüldü. Pek çok araştırmacı Pir Sultan Abdal'ın sonu gelmez vefa ile bağlı olduğu Şah'ın İran Safevi Hükümdarı Şah İsmail olduğunu öne sürdü. Kimileri Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp'ta karar kıldılar. Pir Sultan Abdal'ın Şah tutkusunu kendisine İran Şahı süsü veren "*düzmece bir şaha*" bağlayanlar da oldu. Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde adı geçen Şah'ın Hacı Bektaş-i Veli Dergâhı postnişini Kalender Çelebi'den başkası olmadığı da iddia edildi.

Hiçbir araştırmacının aklına Alevi erkânındaki Şah inancını incelemek gelmedi, kimse Yunus Emre'nin ve diğer Alevi âşıklarının nefeslerine şöyle bir göz gezdirmedi. Onlarca nefesinde kendisini Şah'a adayan Yunus Emre'nin yaşadığı on üçüncü yüzyılda İran, İlhanlıların yönetimindeydi. Ortalıkta ne Safevi Devleti vardı ne de kendisine şah unvanı verilen Safevi hükümdarları.

Efsanedeki Şah figürü üzerinde yaratılan bilinçli odak kayması ile bir yandan Pir Sultan Abdal sıradan bir Safevi propagandacısı haline getirilerek gözden düşürülürken bir yandan da efsanede sözü edilen olaylar asıl zamanından koparılarak on altıncı yüzyıla taşınıyordu. Osmanlı-Safevi savaşlarının on altıncı yüzyılda yaşandığı tarihsel bir gerçeklikti. Bu gerçeklik altyapı olarak kullanılarak bu coğrafyanın tarihi çarpıtıldı.

Pir Sultan Abdal

Onun hakkında kaleme alınan tüm metinlerde Pir Sultan Abdal'ın on altıncı yüzyılda yaşadığı, önemli bir Alevi başkaldırısının öncüsü olduğu, halkı devlete karşı kışkırtarak Osmanlı'yı hayli uğraştırdığı öne sürülmüştür. Ancak Osmanlı arşivlerinde, Pir Sultan Abdal ve onun öncüsü olduğu iddia edilen Alevi isyanı ile ilgili dolaylı veya dolaysız en küçük bir kayıt bile yoktur. On altıncı yüzyılda Osmanlılar kurumlaşmış, ileri düzeyde bir arşivleme geleneğine ve tekniğine sahiptiler. Bu yüzyılın arşivleri incelendiğinde Osmanlıların sıradan bir şantiyede çalışan işçilerine dağıttıkları kumanyaları bile titizlikle kayıt altına alıp arşivledikleri görülecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun arşivlemeye verdiği önem ve ulaştığı gelişmiş arşivleme düzeyini anlayabilmek için Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nın Arşiv Rehberi'ndeki şu satırlara göz atılması yeterlidir.

"*Gerek Osmanlı Devleti döneminden günümüze ulaşan ve sadece Osmanlı arşivindeki miktarı yüz elli milyonu bulan belge ve defter serilerinden, gerek belgelerin tanzim ediliş tarzı ve büyük hassasiyetle korunmuş olmalarında gerekse bürokrasinin her kademesindeki yazışmaların mutlaka deftere kaydedilmesiyle ilgili emir ve nizamnamelerden anlaşılmaktadır ki Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren resmi belgeleri muhafazaya, bugünkü tabiri ile arşivciliğe büyük önem vermiştir.*"

"*Merkezi devlet dairelerinde belgelerin saklanmasında ve korunmasında gösterilen arşivcilik anlayışı, taşrada görevli eyalet beylerbeyi ve mahalli kadılardan da istenmiştir. Taşra teşkilatı görevlilerine karar ve işlemlerini deftere kaydetmeleri ve bu defterleri muhafaza etmeleri emredilmiştir.*"[6]

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Rumeli Beylerbeyi Mehmet Paşa'ya gönderilen 1536 tarihli fermanda;

"*Bu hükm-i şerifûm suretini deftere kaydeyleyûp ve kendûsin dahi ayniyle defter sandıklarında hıfzedup daima mazmûn-ı şerif ile amel eyleyesin.*"[7]

ifadesiyle defter sandıklarının itina ile tutulmasının gerekliliğine işaret edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun arşivleme düzeninde merkezdeki kayıtların bir suretinin de ilgili eyaletin taşradaki kayıtlarına işlenmesi zorunluluktu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezlerinde bulunan yüz elli milyon belge arasında Pir Sultan Abdal ve onun öncülüğünde gerçekleşen Alevi başkaldırısından söz edilmediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaletlerinde özenle tutulan "*defter sandıkları*"nda da bu türden bir belge ve bilgiye rastlanmıyor.

Arşivlemede oturmuş bir geleneğin var olduğu bir dönemde Pir Sultan Abdal gibi yüzyıllar boyunca halkın belleğinde yer edecek, destanlaşarak sonsuza dek yaşayacak bir halk kahramanının ve onun önderlik ettiği başkaldırının Osmanlılar tarafından kayıt altına alınmamış olmasına Pir Sultan Abdal'ın on altıncı yüzyılda yaşadığını öne sürenlerce doyurucu bir açıklama getirebilmiş değildir.

Osmanlı merkez arşivlerinde ve taşra kayıtlarında Pir Sultan Abdal adının geçtiği herhangi bir belgenin bulunamaması araştırmacılar tarafından çaresizce kabul edilmiştir.

"*Pir Sultan Abdal geleneğinin ilk ozanı olan Pir Sultan Abdal'ın yaşamı üzerine yazılı kaynaklarda pek bilgi yoktur. Doğum ve ölüm yılları bile bilinmiyor.*"[8]

Mehmet Fuat

"Geleneğin kurucusu Pir Sultan Abdal için bildiklerimizin tümü iki kaynaktan geliyor. Biri kendi şiirleri biri de hayatının ve kavgasının çevresinde oluşan rivayetler, menkıbeler. Her iki kaynak da sözlü."[9]

İlhan Başgöz

"Vakayinâme ve arşiv belgeleri gibi Osmanlı kaynakları içerisinde Pir Sultan'ın bugüne dek herhangi bir eyleme katılıp katılmadığını kesin olarak açıklığa kavuşturan bir belge ve bilgiye sahip olamadık."[10]

Ali Haydar Avcı

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda yaşamış ve kendi çağlarında yakın geçmişin önemli tarihi olaylarını yazıya dökmüş Hoca Saadettin Efendi, Gelibolulu Mustafa, Mustafa Cenabi, Selanikli Mustafa Koçi Bey, İbrahim Peçevi ve diğer Osmanlı tarihçilerinin eserlerinde de Pir Sultan Abdal adına ve Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde sözü edilen olayların izlerine rastlanılmaz. Pir Sultan Abdal üzerine yapılan araştırmalarda (*Birkaç on yıl sapma gösteren bir iki istisna dışında*) onun 1590 yılında katledildiği öne sürülmüştür. Dönemin ünlü gezgini Evliya Çelebi (1611-1678) Sivas ve Yıldızeli'ne geniş yer ayırdığı ünlü seyahatnamesinde Pir Sultan Abdal'dan ve onun karıştığı bir isyandan hiç söz etmez. Eğer iddia edildiği gibi Pir Sultan Abdal 1590 ya da birkaç on yıl öncesinde katledilmiş olsaydı Evliye Çelebi, Sivas ve Yıldızeli'ni ziyaretinde bu hunhar cinayeti ve halkı derinden yaralayan ihaneti, olayların şahitlerinden dinlemiş ve topluma mal olmuş böylesi büyük bir hüznü yazıya aktarmış olurdu. Evliya Çelebi kendi adı ile anılan *Seyahatname*'sinde kendi döneminin çok daha önemsiz

olaylarına çok geniş yerler vermiştir.

Bilinçli bir müdahale sonucu mu yoksa "sonu gelmez baskılarla oluşup katılaşmış ön kabullerin yarattığı körlükten" midir bilinmez. Önce Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin asıl öğesi "*Şah*"ın içi boşaltıldı. Yaradılışın asıl kaynağı bir hükümdar, bir insan durumuna indirgendi. Ardından bu akıl almaz saptırma mesnet alınarak Pir Sultan Abdal'ın on altıncı yüzyılda yaşadığı iddia edildi. Sonra Osmanlı arşivleri tarandı bu acemi kurguya kanıt arandı. Olmayan bir kayda ulaşmak nafile bir çaba olmaktan öte gidemedi. Doğal olarak böyle bir kayıt bulunamadı. Osmanlı arşivlerinde Pir Sultan Abdal'la ilgili bir kaydın olmaması araştırmacılara ileri sürdükleri tezleri gözden geçirmek ve hatalarını düzeltmek için bir fırsattı. Onlar bu fırsatın, önlerine çıkan bu şansın farkına varamadılar ya da varmak istemediler. "*Siz bizim söylediklerimize inanın bizler bu yazdıklarımızın belgelerini daha sonra buluruz*" anlamına gelen cümlelerle içine düşülen açmazı geçiştirmeye, gözden kaçırmaya çalıştılar. Okuyucular neredeyse budala yerine konuldular.

"*Bununla birlikte -söz gelimi Pir Sultan'ın asılmasına ilişkin idam fermanı- bazı konuları kesinliğe kavuşturucu kimi belgeler bugün için elde edilmeseler de ilerde bunların elde edilebileceğini, yeni bulgularla birlikte bazı konuların daha açık bir şekilde çözüme kavuşturulacağını düşünüyoruz.*"[11]

Ali Haydar Avcı

Pir Sultan Abdal'ı daha gerilerde on altıncı yüzyılın uzağında bir yerde arama gereği akıllara gelmedi.

Hızır Paşa

On altıncı yüzyılın Osmanlı arşivlerinde ve döneme tanıklık etmiş ünlü Osmanlı tarihçi ve gezginlerinin eserlerinde Pir Sultan Abdal adına rastlanamaması, Pir Sultan Abdal'ın öncülük ettiği o ünlü Alevi isyanının izlerinin dahi bulunamaması, Pir Sultan Abdal araştırmacılarını doğruluğundan asla şüphe etmedikleri iddialarını sorgulamak yerine kendisi kanıt sayılamayacak, ancak asıl delili güçlendirebilecek üçüncü dereceden kanıt olabilecek arayışlara yöneltti. Uygun beden gömlek bulamayan tezgâhtarın müşterisine kravat önermesini andıran bir tavırla on altıncı yüzyılda yaşamış Hızır Paşaların izleri sürülmeye başlanıldı. Elde hiçbir kanıt ve bulgu olmadan kurgulanan düzmece bir tezin altı inatla doldurulmaya çalışıldı. Osmanlı arşivleri içinde istenilen yerde (*Sivas*) ve zamanda (*on altıncı yüzyıl*) bir Hızır Paşa'nın varlığı tespit edilebilse bile bu bulgunun ortaya atılan tezlere birinci dereceden delil olamayacağı, Pir Sultan Abdal ve onun önderlik ettiği Alevi isyanı ile ilişkilendirilememiş bir Hızır Paşa'nın on altıncı yüzyılda Sivas'ta yaşamış olmasının Pir Sultan Abdal'ın da o yüzyılda yaşadığına kanıt olamayacağı bilinmezden gelindi. Asıl özne (*Pir Sultan Abdal*) ve asıl olay (*Pir Sultan Abdal'ın önderlik ettiği Alevi isyanı*) bir kenara bırakılarak, tek başına on altıncı yüzyılda Sivas'ta valilik etmiş bir Hızır Paşa arandı. (*Kaldı ki Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde İstanbul'dan gönderilen ve Pir'i katleden görevlinin adının Hızır olduğu konusunda da bir açıklık yoktur. Kimi nefeslerde ve menakıplarda aynı kişi Hıdır, Hınzır ya da Zalim Paşa adları ile de anılır.*) Çaresizlik zordur, yapılabilecek başka bir şey de yoktu.

Osmanlı arşiv taramalarında istenilen yine bulunamadı, temelsiz kurguları doğrulayacak bir belgeye ulaşılamadı.

On altıncı yüzyılda Osmanlı ülkesinde üç Hızır Paşa yaşamıştı; Birinci Hızır Paşa'nın 1552 yılında Köstendil, 1554'te Şam, 1560'da Bağdat Beylerbeyi olduğu ve 1567'de öldüğü belirlendi.

Deli Hızır Paşa adı ile anılan ikinci Hızır Paşa'nın 1582'de Van, 1587'de Kars, 1588'de Erzurum Beylerbeyi olarak Osmanlı'ya hizmet ettiği 1588 ve 1590 yıllarında iki kez Sivas'a Vali olduğu 1602 ve 1605'te Tuna ve Rodin mutasarrıflığı görevlerinde bulunduktan sonra 1607'de öldüğü tespit edildi.

Uzun yıllar bu iki Hızır Paşa'dan hangisinin Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa'sı olduğu konusunda "akademik" tartışmalar sürdürüldü. Birinci Hızır Paşa Sivas'ta hiç bulunmamıştı. Deli Hızır Paşa'nın Sivas'ta valilik ettiği yıllar, Safevilerin Anadolu'dan ellerini çektikleri dönemle örtüşüyordu ve bu yıllarda Sivas ve civarında herhangi bir Alevi başkaldırısı da olmamıştı. Asıldığı öne sürülen Pir Sultan Abdal'a ilişkin elde bir belge yoktu. Onu astırdığı öne sürülen Hızır Paşa'ya da zorlama bir hüviyet bulmaya çalışılıyordu. Bulunan Hızır Paşalar konusunda araştırmacıların da tereddütleri vardı.

"Halk rivayetleri ve şiirlerinde Pir Sultan Abdal'ı astırdığı anlaşılan Hızır Paşa'nın kimliği kesinliğe varmış değildir."[12]

Cahit Öztelli

"...tespit edilen bu Hızır Paşa'ların Sivas Beylerbeyliği ile ilgili bilgilerinde -özellikle Deli Hızır Paşa'ya ilişkin bilgilerin- çok açık olmadığı, başka bir değişle konuyla ilgili elde kesin belgelerin bulunmadığı gözükmektedir."[13]

Ali Haydar Avcı

Son zamanlarda muhafazakâr medya, güncel bir Pir Sultan Abdal araştırmasını dayanak yaparak 1560'lı yıllarda bir kaç yıl süreyle Rum Beylerbeyi olarak Osmanlı İmparatorluğu hizmetinde bulunmuş üçüncü bir Hızır Paşa'yı "*Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa'sı bulundu*"[14] başlığı ile manşetten kamuoyuna duyurdu.

Bulunan üçüncü Hızır Paşa'nın bir iki yıl Rum Beylerbeyi olarak görev yaptığı belirlenmiş ancak bu Hızır Paşa'nın Rum Vilayeti'nde Beylerbeyi olduğu zaman dilimi, Osmanlılar ile Safevi Devleti arasında 1555 yılında imzalanan barış anlaşmasından sonraya, iki devlet arasında yaşanan sükûnet ortamına rastlıyor. Bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'da Safevi propagandasının önünü almak için bir Paşa'yı görevlendirmesine gerek olmadığı gibi Osmanlı arşivlerinde paşanın bu amaçla görevlendirildiğini doğrulayacak bir kayıt da yok.

Anılan bu üç Hızır Paşa'dan herhangi birinin Pir Sultan Abdal'ı yargıladığı ve mahkûm ettiğine dair elde bir belge bulunmuyor.

Bu üç Paşa'dan hiç biri on altıncı yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan Alevi başkaldırılarını bastıran Osmanlı Kuvvetleri'nin yönetiminde olmadılar. On altıncı yüzyılda baş gösteren tüm Alevi başkaldırılarında katılımcılar arasında Pir Sultan Abdal adı geçmediği gibi başkaldırıya müdahale eden Osmanlı güçleri safında Hızır Paşa adında bir üst düzey yönetici ya da komutan da bulunmuyor.

Bu yüzyılda meydana gelen Alevi başkaldırılarının dökümü şöyle:

Şahkulu Baba Başkaldırısı (1511)
Başkaldırının önderi: Tekeli Hasan Halife Oğlu Şahkulu
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Sadrazam Hadım Ali Paşa

Nur Ali Hanife Başkaldırısı (1512)
Başkaldırının önderi: Nur Ali Hanife
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Bıyıklı Mehmet Ali Paşa

Bozoklu Şah Celal İsyanı (1518)
Başkaldırının önderi: Bozoklu Şah Celal
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Dulkadirli Şehsuvar Ali Bey

Şah Veli Başkaldırısı (1519)
Başkaldırının önderi: Şah Veli
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Rum Beylerbeyi Şadi Paşa, Dulkadirli Şehsuvar Ali Bey, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa

Baba Zünnün Başkaldırısı (1526)
Başkaldırının önderi: Baba Zünnün
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa

Zünnünoğlu Halil Başkaldırısı (1527)
Başkaldırının önderi: Zünnünoğlu Halil
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Rum Beylerbeyi Yakup Paşa, Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa

Kalender Çelebi başkaldırısı (1527)
Başkaldırının Önderi: Kalender Çelebi ve Veli Dündar
Osmanlı Kuvvet Komutanı: Sadrazam İbrahim Paşa

Mesnetsiz tezlere Osmanlı arşivlerinde kanıt aramak sonuç vermedi. Osmanlı arşiv kayıtları yanlışların tartışılmaz doğrular olarak dikte edilmesinin önünde engel oluşturdular. İmparatorluk arşivi işlemediği bir suçun Osmanlı'ya yüklenmesine karşı çıktı.

Pir Sultan Abdal on altıncı yüzyılda yaşanmış bir Alevi başkaldırısının kayıtlara geçmeyecek kadar önemsiz katılımcısı olsa, sonsuza kadar dilden dile dolaşacak bir destan kahramanı olarak halkın ortak belleğinde vazgeçilmez bir yere sahip olamazdı. Hızır Paşa, Anadolu halkının yüzlerce yıl sürecek başkaldırısına önderlik etmiş unutulmaz bir direnişçiyi ortadan kaldırmış, Osmanlıyı tehdit eden mutlak bir tehlikeyi savuşturmuş olsaydı, mutlaka Osmanlı kayıtlarında bir yerde adı bu direnişle veya direnişin kahramanı ile birlikte anılırdı. Bundan ötesi sadece boş laftır.

Ali Baba

Ali Baba, Pir Sultan Abdal destanının gölgede kalmış en silik karakteridir. Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin bozulmuş, aslından uzaklaştırılmış kimi versiyonlarında Ali Baba'nın, Hızır Paşa'nın Pir Sultan Abdal'ın taşlanmasını emretmesi üzerine pirine taş atmaya kıyamayıp gül attığı nakledilir. Bunu gören Pir Sultan Abdal da ünlü nefesini söyler:

Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hakk'tan emrolmazsa ırahmet yağmaz
Şu ellerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun gülü yaralar beni

Bu nefeste Pir Sultan Abdal'a gül atanın Ali Baba ol-

duğuna dair en küçük bir belirti dahi yoktur. Ali Baba'nın "*söze uyduğu*" ve Pir Sultan Abdal'a kıydığı, bir başka Pir Sultan Abdal nefesinde açıkça ifade edilir.

Eğer Ali Baba söze uyarsa
Ferman büyük yerden o da kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Allar çözüp kara bağlamasınlar

Pir Sultan Abdal mahlaslı diğer bir nefeste bir muhbirden söz edilir.

Urganım çekildi sığındım dara
Üstüme döküldü ağ ile kara
Muhbirin üstünde çıralar yana
Erler himmet edin ben gidiyorum

İlerleyen sayfalarda belgelendirilerek genişçe açıklanacağı üzere Pir Sultan Abdal'ın bu nefesinde sözü edilen ihbarcı, tahrif edilmiş metinlerde şirin gösterilmeye çalışılan Ali Baba'dır. Destanın aslında Ali Baba, ikrarını kırmış bir dönektir.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin özneleri ile istedikleri gibi oynayıp bu kimliklerin içlerini boşalttıktan sonra diledikleri gibi doldurdular. Ali Baba figürüne yaptıkları müdahalelerle Pir Sultan Abdal'ın "*yoloğlu*" iken onu ihbar eden ve Pir Sultan Abdal'ı taşa tutarak katleden, Alevi tarihinin en büyük hainini olabildiğince sevimli hale getirmeye çalıştılar.

Şu ana kadar Pir Sultan Abdal hakkında kaleme alınmış metinlerde Ali Baba, kendi adını taşıyan bir cami yaptırmış vakıf sahibi bir hayırsever olarak takdim edilmiştir.

Hangi yalan daha doğru tartışmaları içinde Alevilerin efsaneleşmiş tarihi, aslından uzaklara bambaşka bir dünyaya taşınmış. Anlamsız bir toprak yığınına geçmişin gerçeklerini örten kıymetli bir arkeolojik kalıntı süsü verilmiş. Bizler yüz yıla yakın bir zamandan beri tozun toprağın arasında boşu boşuna Alevi tarihinden izler ararken gözlerden uzak bir yerde gerçek Alevi tarihinin izleri hunharca yok edilmiş.

Pir Sultan Abdal Efsanesi üzerine bir arkeolojik kazı yapmak üzere yorgun argın asıl ören yerine geldiğimizde önümüze çıkan manzara şudur; uzak geçmişi aydınlatacak veriler bizden önce kazı alanına giren talancılar tarafından dinamitlenerek ağır tahribata uğratılmışlar, bizi doğrulara götürecek parçalar patlamanın etkisi ile yerlerinden kopmuşlar, toprağın altında derinlerde bilemediğimiz bir yerlerdeler.

Üstelik seksen yıl boyunca başka bir mahalde sıradan bir toprak yığınını, ender bulunabilecek bir tümülüsün kazısında gösterilecek özenli bir çaba ile boşu boşuna kazmış olmanın yorgunluğu ve bu nafile kazının sözde sonuçlarına körü körüne inanmış olmanın rahatlığı, birçoğumuzun üzerine sinmiş. Uzun sürmüş ve boşuna yapılmış bu kazıdan elde edilen kutsal ve tarihi değerler yüklenmiş taş parçalarının aslında değersiz oldukları fikrine alışmak hepimiz için zor olacaktır.

Arkeoloji sözcüğü Yunanca arkhaios (*eski*) ve logos (*söz*) kelimelerinden türetilmiştir. Bu kelime "*eskilerden söz etmek*" olarak Türkçeleştirilebilir. Ören yerindeki insanın gözünü acıtan, içini sızlatan bu tabloya rağmen, sanal senaryolardan uzaklaşıp "*eskilerden söz etmek*" için henüz vaktimiz var. Çok geç kalmış sayılmayız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYIP EFSANE

URUM KIŞI

Bir su gölde dura dura kokmaz mı
Azar azar çağla ak deli gönül
Bulanık akma ki içeler seni
Çeşmenin gözünden çık deli gönül

Ateş gibi birden parlayıp yanma
Yanıp yanıp çevre yanın yandırma
Gel aydınlık ol da karanlık olma
Meydan da mum gibi yan deli gönül

Kaba rüzgâr gibi boşa dolaşma
Çalıya çırpıya değip ileşme
Toz toz olup topraklara karışma
Harman yeli gibi es deli gönül

Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde anlatılan olaylar ve olaylara ait kahramanların izleri, araştırmacıların kör bir inatla saplanıp kaldıkları on altıncı yüzyılda ve sonrasında bulunamıyor. Burada yapılması gereken destanın yaşandığı coğrafyada ve olayların geçtiği mekânlarda daha gerilere doğru yeni arayışlara çıkmaktır. Zaman tünelinde yapılacak bu yolculukta doğrulara ulaşabilmek için yerleşmiş yargıları, sorgulanmadan, doğru kabul edilmiş ön kabulleri bir kenara bırakmak gerekecektir.

Aleviler iki bin yıldan bu yana başka dinlerin hüküm sürdüğü Anadolu platosunda kendilerini olduklarından farklı göstererek kendilerine yönelik baskı, zulüm ve katliam girişimlerini olabildiğince savuşturmaya çalıştılar. Anadolu'da milattan sonra birinci bin yılda Ortodoks soykırımından kurtulmak için Hıristiyan kisvesine bürünen Aleviler, milattan sonra ikinci bin yıl içinde İslamiyet'in Anadolu coğrafyasında hâkim olması ile birlikte, dışarıya karşı Müslüman görüntüsü içinde oldular.

Aleviler milattan sonra bin yılda Hıristiyan, son bin yılda da İslami bir kisveye bürünerek varlıklarını koruma ve devam ettirmeyi gönülsüz bir politika olarak kabul ederlerken özlerinden ve inançlarından asla kopmadılar.

Bu noktada sorulması gereken, bizi doğrulara götürebilecek can alıcı soru şudur; Aleviler son bin yılda korunma güdüsü ile kendilerine Müslüman süsü verirlerken sözlü gelenek içinde, o ana değin yaşattıkları kadim efsanelerini gerilerde bırakıp toplumsal hafızalarından vaz mı geçtiler? Geçmişin destanları zamanın sonsuzluğu içinde yitip, kayıp mı oldular? Ya da Aleviler ile birlikte Alevi efsaneleri ve Alevi destanları da tebdili kıyafet edip halkın arasında başka öznelerle söylenerek dilden dile, zamandan zamana geçerek bugüne ulaştılar mı?

Bin bir meşakkat altında özlerine sıkı sıkıya bağlı kal-

mış insanların, geçmişlerini süsleyen, onur duydukları efsanelerinden bir anda silkinip kurtulduklarını düşünmek büyük bir yanılgı olur. Toplumsal hafızanın birdenbire kayba uğraması tartışılabilir bir ihtimal bile değildir. Alevilik, belleğini kolayca sıfırlayacak bir yapıya sahip olsaydı kuşkusuz belleğinin en önemli parçası ve yaşadığı felaketlerin de sebebi olan inancını da kolayca terk eder böylece binlerce yıl sürecek ızdırapların, eziyetlerin, katliamların, soykırımların muhatabı olmaktan kurtulurdu.

Aleviler efsanelerini, destanlarını, inançlarının bir parçası ve tamamlayıcısı olarak, farklı isimler altında hep yanlarında taşıdılar. Zor günlerinde, eziyetli çağlarında, efsaneleri ile avundular, destanlarından güç aldılar, zulümlerden ve yangınlardan onlara tutunarak geçtiler.

Alevi efsanelerinin ağırlaşan baskılar altında kendilerini değişen dış dünyaya uyumlu hale getirmesi, yalnızca Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde değil Battalgazi ve Danişmendgazi destanları başta olmak üzere tüm Alevi sözlü geleneği içinde karşımıza çıkar.

Efsanelerin kendilerini çevreleyen koşullara uygun hale gelerek kendi kendilerini değişime uğratmaları kuşkusuz bir canlı organizma refleksidir. Kim bilir? Belki de bu yüzdendir ki; Alevi mürşitleri "*sözün canı vardır*" demişlerdir. Bu sebepten sözün ömrünün uzun olduğuna inanılmıştır. Canlı refleksi göstererek değişen, çevre koşullarına uyum sağlayan efsanelerde, eğer efsanenin yaşandığı coğrafyada konuşulan dil farklılaşmışsa, efsane kahramanlarının isimlerinin de yeni kabul edilen dile uygun olarak farklılaşması son derece olağan karşılanmalıdır. Bu çerçeveden bakıldığında efsanelerde adı geçen kahramanların adlarının şu ya da bu olmasının efsaneler üzerinde yapılacak in-

celemelerde bağlayıcılığı kalmaz. Esas olan efsane kahramanlarının tanımları, olaylar, olayların oluş sıraları ve sebepleridir.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin üzerindeki "*özne ipotekleri*" ufkumuzu sınırlayan ağırlıklardır. Efsanenin köklerini ve başlangıcını uzak zaman dilimlerinde ararken düşüncenin özgürlüğünü kısıtlayan bu türden safralardan uzak olunmalıdır.

Resmi tarih yazınında Anadolu'nun on ikinci yüzyıldan önceki tarihi, başkalarının tarihi gibi anlatılsa da, Anadolu Aleviliği'nin başlangıcı ve ortaya çıkış nedeni olarak İslamiyet'in hilafet kavgaları öne sürülse de; Alevilikten et ve tırnak gibi ayrılamayan Pir Sultan Efsanesi'nin asıl kahramanlarına ve olaylarına Anadolu tarihinin bizlere yabancılaştırılmış sayfalarında, unutturulmuş yüzyıllarda rastlarız. Pir Sultan Abdal Efsanesi'ni doğuran olaylar zinciri Hıristiyanlığın Anadolu coğrafyası üzerine bir kâbus gibi çöktüğü dördüncü yüzyılda başlar.

Tarihte Büyük Konstantin adıyla anılan Roma İmparatoru I. Konstantin (324-337) himayesinde 325 yılında toplanan "*İznik Konsülü*"nde alınan kararlarla Hıristiyanlığın yeni çehresi belirlendi, sınırları çizildi. İznik Konsülü'nün kararlarının alındığı tarihten sonra "*İznik Yemini*" Hıristiyanlığın temeli ve bu inancın esası haline geldi. Hıristiyan dogması bu konsülde tanımlandı. Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olarak kabul edildi. İmparatorluk sınırları içinde Hıristiyanlığın dışındaki tüm inanışlar yasaklandılar ve sapkın sayıldılar.

Dördüncü yüzyıl başlarında hâlâ Roma İmparatorluğu'nun askeri egemenliği altında bulunan Anadolu'da, ağır koşullarla donatılmış bir inanç istilası da varlığını hissettirmeye başladı.

Yeni İsa dini "*İznik Konsülü*"nde yeniden dizayn edilirken, İmparator IV. Konstantin'in telkinleriyle Anadolu'nun kadim inanışı Aleviliğin önemli sembolleri, kutsal günleri ve ri-

tüelleri Hıristiyanlığa uyarlandı.

Yeni dinin içinde kendi inançlarından parçalar bulunması halinde, Anadolu halkının İznik Konsülü ile ortaya konan bu dini kolaylıkla kabul edecekleri düşünülmüştü. Ancak bu ortayol arayışından bir sonuç alınamadı. Aleviler "*varlığın birliği*"ne inanıyorlardı. Onların inanışında her şeyi yoktan var eden ve denetleyen bir üstün iradeye yer yoktu. Onların inanışında yaratılmış olanların tamamı (*cansız varlıklar, bitkiler, hayvanlar, insanlar, gezegenler, yıldızlar, gök adaları vb.*) aynı zamanda yaratanın kendisi idiler. Evrendeki her nesne yaradandan kopmuştu, O'nun bir sureti idi ve sonunda O'na dönecekti. Evren varlığın birliğinden dolayı dengede durmaktaydı. Alevi inanışı içinde varlığın birliği en yüce hikmetti. Bu hikmete karşı gelmek bağışlanamaz bir suçtu. En büyük münkirlikti. Aleviler bu noktada Hıristiyanlık'tan temelden ayrılıyorlardı.

Aleviler ulu bir ışıktan (*nur*) kopup geldiklerine, ilahi yasa gereği sonunda geldikleri kaynağa geri döneceklerine inanıyorlardı. Onların inanışında bu uzun yolculuk cansız nesneden olgun insana (*insan-ı kamil*) doğru uzanan bir evrim süreciydi. Onların inanışında ölüm yoktu. Asıl kaynağa geri dönünceye kadar çeşitli bedenlerde yeryüzüne geliş gidişler vardı (*binbir donda baş gösterme*). Alevilerin "*devriye*" olarak adlandırdıkları bu inanışları Hıristiyanlığın "*ahiret nizamı*" ile örtüşmüyordu. Hıristiyanlık insanları kendisine bağlılıklarını, ölüm sonrasında cennet ile ödüllendirerek ya da cehennem ile korkutarak sağlamaya çalışıyordu. Alevilikte amaç bu dünyada olgun insan olabilmekti.

Yaratılışı, yaratan ve yaratılanlar olarak ikiye bölen, İnsanlığı "*öbür dünya*" ile korkutan, yeni İsa dininin onlara şirin görünme çabaları fayda getirmedi. Aleviler kendi inançla-

rında ödünsüz ısrar ettiler. Bugüne kadar sürüp gelecek olan Aleviliğin meşakkatli çağları da böylece başlamış oldu.

Roma imparatorluk askerleri Hıristiyan Kilisesi'nin talebi ile Anadolu'yu bir uçtan bir uca tarayarak Aleviliğin fiziki oluşumlarını yerle bir ettiler. Mabetler yıkıldılar, kutsal el yazmaları meydanlarda ateşlere atıldılar. Kütüphaneler, arşivler tahrip edildiler. Kutsal değerleri, inançları tarumar edilmiş, silahsız korumasız ve çaresiz insanlar *"kitaplarının ve mabetlerinin uğradığı kahredici sondan kurtulabilmek için yeraltına çekildiler ve mezalimden kurtulmak için kendi içlerinde inançlarına sonuna kadar bağlı kalırken, dışarıya karşı kiliseye bağlı bir görünüm sundular. Başkalarının kendilerini Hıristiyan olarak görmelerini istediler. Kimliklerini gizlediler. İnançlarını saklamayı, hatta zorda kalınca reddetmeyi, varlıklarını ve inançlarını sürdürmenin gereği olarak, gönülsüzce bir yaşam biçimi olarak kabul ettiler."*[15]

Onların dışarıya karşı Hıristiyan görüntüsü içinde olup kendi gizliliklerinde inançlarına sadakatle bağlı kalmaları ve bunun bağnaz Hıristiyanlarda ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk ve öfke, sonraki yüzyıllarda görevli olarak bu insanların arasında bulunmuş bir Doğu Roma İmparatorluk görevlisinin raporlarında şu cümlelerle ifade edilmiştir.

"Yetki sahibi biriyle konuşurken bu iğrenç insanlar mükemmel bir karaktere sahipmiş gibi davranır ve Ortodoks Hıristiyanlığın bütün doktrinlerini hilekârca doğrularlar... Başka bir deyişle tıpkı bir ahtapot veya bukalemun gibi duruma uyum sağlamak akılsızları avlamak için hem tavır hem de görünüşlerini değiştirebilirler... Böylelikle derin bir sessizlik içinde ibadetlerini yaparlar. Uğradıkları eziyet nedeniyle kendilerine

az veya çok yabancı olan komşularının yanında tören (Ayin-i Cem) yapıp sapkınlıklarını paylaşmazlar."[16]

Anadolu Alevilerinin olduklarından farklı görünerek kendilerine yönelik şiddeti savuşturma, hiç olmazsa dozunu azaltma çabalamaları çok uzun sürmedi "*Ortodoks Kilisesi, Bizans içinde gücünü artırdıkça her güçlü bünyede yaşanan 'kendisi gibi' olmayana tahammül edememe' sendromuna kapılmaktan kendini alamadı. Gücünün zirvesindeki Ortodoks Kilisesi, Hıristiyan görünümü altında kendi kadim inanışlarını sürdüren bu insanlara duyduğu hoşgörüsüzlüğü daha da artırdı. Kilise'nin bu insanlara baskısı katliamlarla süslenmiş, derin bir nefrete ve acımasızlığa dönüştü. Ortodoks Kilisesi tam bir bağlılık ve kusursuz bir uyum istiyordu.*"[17]

Onlar asıl Hıristiyan bizleriz diyorlar kendilerinin dışındakileri de "*Romalılar*" olarak tanımlıyorlardı. Ancak;

"*- Kendilerinin Hıristiyan olduklarını ifade etseler de, kiliseyi, kilisenin dogmalarını, kurumlarını, kilise hiyerarşisini ve ruhban sınıfını reddediyorlardı.*

- Eski Ahit'i kabul etmiyorlardı, Yuhanna İncili'nin bazı bölümleri hariç büyük bölümüne itibar etmiyorlardı.

- Hıristiyan azizlerine, kutsal ekmeğe ve ikonlara yapılan ibadete karşı çıkıyorlardı.

- Onlara göre Hz. İsa (eğer yaşamışsa) düpedüz bir insandı, onun babası dünyanın yaratıcısı olamazdı. Meryem'in hiçbir kutsallığı yoktu.

- Kiliseye gitmiyorlardı, ibadetlerini 'proseuchai' denilen evlerde (dua evi/cem evi) yapıyorlardı."[18]

O zamanın Anadolusundan bugüne bu kadim halkın inançlarını, mücadelelerini, hüzünlerini, meşakkatlerini anlatan tarafsız bir kayıt yoktur. Bizans İmparatorluk görevlisi Sicilyalı Peter'in açıkça itiraf ettiği gibi, bu insanlara ait tüm arşivler yakıldılar. Kutsal kitaplarını saklayanlar öldürüldüler, mallarına el konuldu.

"İlahi ve Ortodoks ve gerçek Hıristiyan olan imparatorlarımız aldıkları muhteşem kararlara ek olarak Manicilerin ve Montaistlerin kılıçla cezalandırılmasını ve bulunduğu takdirde kitaplarının yakılmasını emrettiler. Kim ki onları gizlerse ölüme mahkûm edilecek ve kamu hazinesi tarafından bütün malı mülkü kamulaştırılacaktır."[19]

Bu sebeptendir ki elimizde onların var olduklarının, Bizans ve Ortodoks Kilisesi'ne karşı verdikleri amansız mücadelenin yegâne tanıkları düşman diliyle kaleme alınmış, Bizanslı görevlilerin küfür dolu raporları ve Ortodoks Kilisesi vaazlarındaki lanetlerdir.

"- Peygamberleri ve diğer Azizleri reddederler. Bundan başka On İki Havari'nin büyük lideri St. Peter'i aşağılayıp reddederler. Hiçbirinin kurtulmuşlar arasında olmadığını söylerler.

- Can veren değerli haçı, onun gücünü ve yaptıklarını kabul etmezler, haçı binlerce kez aşağılarlar.

- Papazlarımızı ve hiyerarşinin diğer özellerini reddediyorlar. Kendi papazlarına 'pir' ve 'rehber' diyorlar ve papazları kıyafet ve diyetleriyle veya yaşam biçimiyle diğerlerinden ayırt edilemiyor.

- İncil'in ve On İki Havari'nin bütün sözlerini ters-yüz etmiş durumdalar. Öyle ki sözler bize ters düştüğü gibi onların görüşlerine, sapkınlıklarına uygun hale gelmiş. Daha detaylı anlatımlarla ifade ettiğim gibi metin, yazılışı ve kullanılan kelimeler bizimkisi ile aynı olmakla beraber anlamlarını tamamıyla bozmuşlar.

- Her zaman ama özellikle üzerlerine fazla gidildiğinde, başvurdukları hali hazırda yalanları var. Yalan söylüyorlar ve kendilerine söylenenleri veya kendilerine tavsiye edilenleri tekrarlıyorlar.

- Sıradan bir insan için en iyisi, onların farkına varmak, ancak onlarla herhangi bir şekilde konuşmamaktır. Çünkü deneyimsiz olanlar, onlarla sohbet ederek kendilerini tehlikeye atarlar. Basit kişilerin onların fikir istilasından kaçmaları çok zordur.

- Herhangi bir ayrım yapmadan veya korku duymadan her iki cinsle de yatıyorlar. Bazılarının yalnızca kendi ebeveynlerinden çekindiğini söylüyorlar."[20]

Bizans'ın resmi söyleminde böyle tanımlanan bu insanlar Ortodoks Kilisesi vaazlarında daha da alçaltıcı bir dille karalanmışlardır.

"- *Kız kardeşleri, kayınvalideleri veya görümceleriyle kirlenmiş olanlara, ziyafet için toplanıp içki içtikten sonra ışıkları kapayan ve akrabalığa, yaşa ve cinsiyete bakmadan âlem yapanlara lanet olsun.*

- *Efendimiz ve Tanrımızın üzerine çivilendiği değerli ve yaşam kaynağı haçın muhterem tahtasına ve bedenimiz ve ruhumuzun kurtuluşu için diğer maddelerden yapılmış figürlere tüm kalbiyle inanmayanlara lanet olsun.*

- *On İki Havari'ye ve onların geleneklerine, kutsal pederlerin kural ve geleneklerine hürmet etmeyenlere, onları şereflendirip kabul etmeyip kendi cemaatlerine saygı gösteren ve kendi doktrinlerini öğretenlere lanet olsun.*

-Kudret (Dynamis) denilen kitabı kabul edip şereflendirenlere lanet olsun."[21]

Bugün kendi yurtlarında bu insanlardan pek söz edilmez. Batı dünyasında bu insanlarla ilgili yazılan ve söylenenler, o dönemin Ortodoks söylemlerinden farklı değildir. Derin "*düşman tanıklığı*" batılı kaynaklarca ne yazık ki doğru kabul edilmiştir. Onların Hıristiyanlıkları ne kadar gerçek dışı ise, hasımlarının onlarla ilgili çoğu zaman iftiraya varan sapkınlık ve Manicilik suçlamaları da o kadar asılsızdı. Kendini özenle saklamış bir inanış hakkında düşmanlarının sarf ettiği öfke ve nefret dolu küfürleri tarafsız bir gözlem saymak ve bu türden aşağılamaları makbul saymak bugün artık mümkün değildir.

Onlar, kendilerini ve inançlarını ustaca gizleyip koruyarak bugünlere taşıdılar. Onların yaşayan ardılları, onların bugüne taşıdıkları sözlü gelenekleri, ritüelleri ve destanları var-

lıklarını sürdürüyorlar. Bunlar geçmişi anlamamıza ve tanımlamamıza katkı sağlayabilecek en güvenilir kaynaklardır. Onları hedef alan imparatorluk destekli Ortodoks Kilisesi kıyıcılığı, ilk olarak İmparator IV. Konstantin (678–685) zamanında ortaya çıktı.

"IV. Konstantin'in askerleri mabetleri yıkarak, kutsal yazmaları yakarak işe başladılar. Sonra büyük bir insan avı başladı. Sivil halk savunmasız, hazırlıksız ve çaresizdi. Can havliyle kaçanlar kurtuldular. Yakalananlardan karşı koyanlar katledildiler. Yüzlerindeki şaşkın ve ürkek ifadelerle yatağından, tarlasından koparılan yüz binlerce insan, yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk demeden yollara sürüldüler. Evler, ahırlar, bağlar ve anılar geride kaldı. Çoğunun ateşte kaynayan yemeklerini indirmeye zamanları olmamıştı."[22]

Anadolu'nun boydan boya kanadığı, zamanın zulme ortak olduğu bir çağdı. Katlanılması mümkün olmayan acılar, dayanma sınırlarının çok üstünde, ağır eziyetlerle donatılmış bir inanç işgali Anadolu'yu kasıp kavuruyordu.

BİR ÇİFT TURNA

Sabahtan cemalin seyran eyledim
Gönüller perişan elinden turnam
Nice bekleyenin gurbet ellerde
Hiç bilir yok mudur halimden turnam

Sen irfan kuşusun gider gelmezsin
Gelirsen de bize baki kalmazsın
Seni uçuranlar murad almasın
Seni kim uçurdu gölünden turnam

Pir Sultan Abdal der cemalin güzel
Aradım bulmadım bir haber yazar
Şimdi senin ismin Urum'u gezer
Kalma bizim için yolundan turnam

Pir Sultan ***Abdal***

Anadolu halkı için umutların iyice azaldığı, direnme gücünün tükenmeye yüz tuttuğu, o karanlık dönemde Pir Silvanus adını taşıyan bir mürşit çıktı ortaya, kendini feda ederek umudu canlı tutmanın eşsiz bir örneği oldu. O sancılı dönemde ve sonraki yüzyıllarda Anadolu coğrafyasında ve komşu coğrafyalarda geniş halk yığınları haksızlığa karşı başkaldırının erdemini onun öykülerinden öğrendiler. Bin yıllardan beri Önasya'da ve Balkanlar'da yaşayan her çaresizlik ondan aldığı ilhamla her türlü zulme karşı varlığını siper ederek ayakta kaldı.

Tunceli-Pülümür ile Erzincan-Tercan arasında uzanan yüksek plato milattan sonraki ilk yüzyıllarda Mananalis olarak adlandırıldı. Silvanus, yedinci yüzyıl başlarında Ortodoks Kilisesi tarafından sapkınlığın önemli merkezlerinden sayılan bu bölgede küçük bir köyde dünyaya geldi. Silvanus Mananalis'te çevreden yalıtılmış bir dünyada Alevi erkânı içinde büyüdü, yola girdi, tutkulu bir derviş olarak yetişti. Silvanus'un yaşamı dervişlik yıllarında Elazığ-Palu'da (*Romalılar tarafından Armasota olarak adlandırılan bugün Palu yakınında Simsatkale kalıntılarının olduğu antik kent*) devrin en ünlü mürşidi Draconus ile tanışmasıyla büyük değişikliğe uğradı.

Draconus inançlarından dolayı Bizanslılar tarafından mahkûm edilmiş, uzun yıllar Suriye'de tutuklu kaldıktan sonra bir yolunu bularak zindandan kurtulmuş, köyüne dönerken yol üstünde Palu'ya uğramıştı. Draconus'un Palu'da olduğu haberini duyan Silvanus, ünlü mürşitin ziyaretine gitti. Yaz sonuydu. Silvanus Palu'da Pir Draconus'un huzuruna çıktı, niyaz aldı. Draconus uzun sürmüş ağır tutukluluk yıllarının ağırlığıyla yorgun ve ihtiyardı. Silvanus onun yanında kaldı.

Pir Draconus'un zindandan kurtulduğunu haber alanlar

akın akın gelip şehri doldurmuşlardı. Palu kalabalıktı. Draconus'u görmeye gelenlerin şehirde yarattığı canlılık Ortodoks Kilisesi'nin ve Doğu Roma yöneticilerinin dikkatini çekti. Tehlike baş gösterdi. Draconus ve Silvanus ilk karlar düşmeden önce Palu'yu terk ettiler. Bir müddet tenhalarda, gizlilerde dolaştılar. Ön Asya'da ağır kış başlamak üzereydi. Silvanus, Draconus'u Mananalis'deki kendi köyünde güvende olacaklarına ikna etti. Soğuklara yakalanmadan önce birlikte Silvanus'un Pülümür'ün kuzeyindeki köyüne gittiler. Miladi 652 yılının ikinci yarısıydı.

Draconus Silvanus'un köyünde kış boyu kaldı. Burada hizmet ve itibar gördü. Mananalis'in havası ona iyi geldi, sağlığını yeniden kazandı.

Draconus Mananalis'teki uzun misafirliği süresince Silvanus'a el verdi, onun eksiklerini tamamladı, ona yolun sırlarını ve erkânın işleyişini anlattı. Silvanus ve Draconus uzun kış geceleri boyunca yolun etrafını saran cendereden nasıl kurtarılabileceği, erkânın nasıl daha korunaklı biçimde yeniden kurulabileceği üzerine uzun dost sohbetleri ettiler.

O yıl kış Mananalis'in dağlarını erkenden kapladı, çok sert geçti, uzun sürdü. Mananalis'in yolları, belleri sekiz ay boyunca kar altında kaldılar. Mananalisliler kışın ağır soğuğu altında da olsa Bizanslı askerlerin tacizlerinin ulaşmadığı huzurlu ve güvenli aylar yaşadılar. Her kış olduğu gibi o kış da Bizans askerleri kalelerinden çıkamadılar. Mananalis'e sefer yapmak için baharı beklediler. Bahar inadına geç geldi.

Kış henüz bahara dönmeden, karlar kalkmadan Draconus'un üzerine bir ağırlık çöktü. Bizans'ın askerlerinin alıcı kuşlar misali Mananalis'e doğru yola çıkmalarına az kalmıştı. İzini sürüp onu bulmaları yakındı. Gelen haberler kötüydü. As-

kerler yerini öğrenmişlerdi.

- *Ömrüm azaldı,* dedi. *Tehlike de yakında. Tedbirli olmak gerek, münkir beni bulmadan kalkıp gitmeli.*

Başına kötü bir hal gelmeden, ecel gelip onu bulmadan köyüne dönüp kavmi-kardeşi, dostu-arkadaşı, müridi-talibi ile kavuşmak istedi. Hazırlığını yaptı, herkesten helalliğini aldı. Denklerini bağlarken heybesinden iki el yazması kitap çıkardı, Silvanus'a uzattı.

- *Öyle yap ki bu kitapların içindekiler kaybolmasınlar, zaya gitmesinler* dedi.

Silvanus kitapları sırasıyla önce kalbinin üzerine sonra dudaklarına götürdü, öptü ardından ikisini de heybesine koydu.

Silvanus mürşidini yol ayırımına kadar uğurladı. Onun gideceğini duyan Pülümür'ün, Tercan'ın köylüleri erkenden yollara düşüp uğurlamaya katıldılar. Ayrılık vakti geldiğinde daha gün ağarmamıştı.

Draconus'un Pülümürlü Silvanus'a emanet ettiği iki el yazması kitaptan biri "*Kudret*" (Dynasis) kitabıydı. İkinci kitap erkânın işleyişi üzerineydi. Silvanus kalan ömründe bu kitapları yanından hiç ayırmadı.

"*Bu adamların öğretilerini ve İncil'e muhalefet olsun diye yazılan ve Kudret (Dynamis) denilen kitabı kabul edip şereflendirenlere lanet olsun.*"[23]

Ortodoks Kilisesi vaazlarında nefretle anılan *Kudret* kitabının izlerine pek çok Alevi nefesinde hâlâ rastlanılır.

Al eline Kudret kitabın oku
Muhabbet suyundan dolan göl nedir

Pir Sultan Abdal

Kudret'ten *giymiş donunu*
Hünkâra dönmüş yönünü
Kalbinden Kudret kinini
Silenlerin demine hü

Hatayi

Bizans'ın tahtında II. Konstans (641-665) oturuyordu. Aleviler üzerindeki mezalimin soykırıma dönüştüğü yıllardı. Pülümür ile Tercan arasında uzunan yüksek plato (*Mananalis*) Bizanslılara göre başkaldırının yuvalandığı asıl merkezlerden biriydi. Nifak tohumları İmparatorluğun her yerine buradan saçılıyordu. Bizans orduları baharla birlikte bu bölgeye akınlarını sıklaştırıyorlar, mabetleri yıkıyorlar, köyleri yakıyorlar, inananları toplu halde katlediyorlardı. Bizans İmparatorluk görevlisi Sicilyalı Peter'in raporunda da açıkça belirttiği gibi "*Bu vebanın bazımıza bulaşmasını engellemek için ilahi bir gayret sarfeden Ortodoks ve dindar*"[24] imparatorlar, bu insanların yakalandıkları yerlerde kılıçla cezalandırılmalarını, kitaplarının yakılmalarını emretmişti. Onlar ve onları gizleyenler oracıkta öldürülecekleri gibi mallarına da el konulacaktı.

Bahara az kalmıştı. Bizanslı askerlerin köyleri basmaları yakındı. Draconus Mananalis'ten ayrıldıktan sonra Silvanus da daha fazla kalamadı.

Silvanus M.S. 653 yılında Pülümür'den ayrıldı. Ocağını Bizans askeri yapılanması içinde Kolonea'nın (*Şebinkarahisar*) bir kastronu (*kale*) olan Cibossa'ya taşıdı. Yıldız Dağı'nın yamaçlarına yerleşti.

Aradan on üç koca yüz yıl geçti. Pir Draconus ve Pir Silvanus'un Mananalis'e gelişleri Pir Draconus'un karlı soğuk bir günde ayrılışı ve sonrasında Pir Silvanus'un Yıldız Dağı'nı mekân tutması ünlü bir Alevi deyişinin dizeleri içinde hâlâ anlatılagelmektedir.

Bir çift turna geldi dost illerinden
Öter garip garip bizim ellerde
Evrilir çevrilir göle konmaya
Avcı var diye korkar göllerde

Sakın ey sevdiğim urum kışıdır
Yağmur yağar cıgaların üşütür
Konup göçmek erenlerin işidir
Konup göç ki söylenesin dillerde

Varıp ta çıkarsan sılaya böyle
Kötülük gördüysen iyiliğin söyle
Derdim çoktur halim Dost'a az eyle
Benim gibi olmuş var mı kullarda

Eşinden mi ayrıldın nedir fırkatın
Çık Yıldız Dağı'na bir semah tutun
Orda Pir Sultan var ervah-ı zatın
O seni geçirir coşkun sellerde

Pir Sultan Abdal

Pir Silvanus, Yıldız Dağı yamaçlarında kurduğu dergâhında erkânını sözlü olarak sürdürmeye ve yaymaya başladı. Alevi erkânının söze yazılma ve söz aracılığı ile kuşaktan kuşağa aktarılma serüvenine Pir Silvanus öncülük etti. Alevi sözlü geleneği onun eliyle başlatıldı. Pir Silvanus, Alevi erkânını söze yaslayarak hem inancı kimselerin ulaşamayacağı bir gizlilikte koruma altına almış oldu, hem de inancın takipçilerini yanlarında suçlanmalarına ve katledilmelerine kanıt sayılabilecek yazılı belgeleri, yazmaları taşımaktan kurtardı. Bu bir zorunluluktu, "*başa gelmiş müşkül hâl*"di. Aleviliğin bekasını ve Alevilerin güvenliğini sağlamak için elde başka bir çare de yoktu.

Pir Silvanus'tan iki yüz yıl sonra Divriği'de Alevilerin içinde bulunmuş ve onları gözlemleme imkânı bulmuş Bizans İmparatorluk görevlisi Sicilyalı Peter, ağır düşmanlık ve öfkeyle donatılmış bir nefretle andığı bu insanların kendilerini ölüme, inançlarını da yok olmaya götüren kutsal yazmalarından vazgeçerek, inançlarını sözlü gelenek içinde saklayarak kurumlaştırdıklarını ve bunda başarılı olduklarını raporunda şu cümlelerle ifade etmiş;

"***Silvanus'un görüşleri hâlâ aramızda yaşıyor. O, sapkın inançlarını yazıyla değil sözle aktardı, böylece sözlerinin ve yazılarının hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağladı.***"[25]

Aleviler Pir Silvanus'la başlayan süreçte zorda kaldıklarında kendilerini gizliyorlar, kutsal yazmalarını gönülsüzce reddediyorlar, inkâr ediyorlardı.

"Tanrıya edilmiş küfürlerle dolu kitaplarını reddettiler ve prensiplerini nesilden nesile gelenekler aracılığı ile aktardılar."[26]

Silvanus Alevi Yolu'na yirmi yedi yıl boyunca kesintisiz aşk ile hizmet etti. Erkânı ihya etti. O güçlü bir ozandı. Alevi inancını manzum hale getirdi. Manzum dizelerini sazının tellerine döktü, notalarla besledi. Alevi erkânı onun dizelerinde yeniden hayata döndü. Onun nefesleri yasaklanmış kutsal kitapların boşluğunu doldurdular. Kulaktan kulağa hızla yayıldılar.

M.S. 680 yılına gelinmişti. Ortodoks Kilisesi'nin çabaları, Bizans imparatorlarının gücü, sapkın sayılan bu inancın ortadan kaldırılmasına yetmemişti. Yakmalar, yıkmalar, katliamlar kâr etmiyordu. Alevilik, inananları tarafından tutkuyla yaşatılıyordu. Pir Silvanus'un halk içindeki ünü ve erkân içindeki önemi ve itibarı, İstanbul tahtında oturan Bizans İmparatoru'na kadar ulaştı. İmparator IV. Konstantinos (668-685), geniş yetkilerle donatılmış Symeon adında bir valiyi Sivas'a gönderdi. İmparator şiddet içeren askeri tedbirlerle netice alamadığının farkındaydı.

Geçmişte yapılanlardan farklı bir yol izlemesi gerekiyordu. İmparator, Symeon'dan Silvanus'un gözden düşürülmesini sağlamasını istedi. Silvanus'un saygınlığını ve halkın ona duyduğu sınırsız sevgisinin ortadan kaldırılmasının temin edilmesini emretti. İmparator IV. Konstantinos, bu yolla bölge halkının inanç önderinden ve inaçlarından soğutularak Hıristiyanlaştırılabileceklerini umuyordu. Anadolu halkının yüreğini daha dün olmuş gibi bin yıllar boyunca sızlatacak olaylar Symeon'un İstanbul'dan Sivas'a doğru yola çıkışı ile başladı.

"Öyle ya da böyle Silvanus'tan haberdar olan İmparator, şeytanın uşağının taşlanarak öldürülmesi ve müritlerinin sorgulanmak üzere tutuklanarak Tanrının Kilisesi'ne teslim edilmeleri emriyle bölgeye Symeon adında bir İmparatorluk temsilcisi gönderdi. Müritlerin, cehaletlerinden ötürü doğru yoldan saptırıldıkları düşünülüyordu. Eğer sapkınlığın içine tamamen çekilmemişlerse geri kazanılmalıydılar. Bütün bunlar oldu."[27]

Symeon, Sivas'a geldi. Silvanus'un müritlerini tutuklattırarak Sivas Kalesi'ne (*Cibossa Kastron'u*) hapsetti. Bir müddet Sivas Kalesi'nde alıkonan Silvanus'a Hıristiyanlığa bağlılık yemini etmesi ve müritlerini de kendisi ile birlikte Hıristiyanlığa davet etmesi ağır baskılarla dayatıldı. Silvanus direndi. İşkenceler altında yorgun ve bitap düştüğü günlerde bile metanetli ve mağrurdu.

Symeon, Silvanus'u ölüme mahkûm etti. İnfaz yeri olarak Yıldız Dağı'nın eteklerini seçti. Silvanus'un dergâhı oradaydı ve burası onun halk içinde saygınlığının en fazla olduğu yerdi.

Symeon yanına kendi taraftarlarını, Silvanus'un müritlerini ve Sivas Kalesi'nde tutuklu bulunan Silvanus'u alarak Bedohdun Yaylası'na doğru yola çıktı. Symeon, Silvanus'un canından kolayca vazgeçemeyeceğine, son anda bağışlanması için yalvaracağına emindi. Bu, müritlerin ve halkın gözleri önünde olursa İmparator'un emri yerine getirilmiş olacaktı. Bu Pir'i gözden düşürme operasyonu idi. Muhteşem Bizans İmparatoru'nun ve yüce Ortodoks Kilisesi'nin karşısında Silvanus'un acz içinde kalışına, kendini kurtarmak için can telaşına düşüşüne, küçülmesine herkes şahitlik edecekti.

Olaylar İmparator'un emrettiği ve Symeon'un planladığı gibi gelişmedi. Symeon kendi gücüne yenildi. Sicilyalı Peter o lanetli günü ve öncesini raporuna şu cümlelerle not düşmüş;

"*Symeon geldi, yerli yöneticilerden Typhon adında birini klavuz olarak yanına aldı.* ***Sivas'taki herkesi toparladı ve Şebinkarahisar Kalesi'nin güneyine götürdü ve onlara önlerinde bağlanmış halde bulunan biçareyi taşlamalarını emretti. Herkes eline bir taş aldı ama kendilerine Hakk'tan yollandığını düşündükleri Pirlerine atmamak için ellerindeki taşı arkalarına fırlattılar.***"[28]

Pir Silvanus bir zamanlar Justus adında bir çocuğu dergâhına almış, özen ve ihtimamla yetiştirmişti. Zamanla Justus, Silvanus'un "*yoloğlu*", sırdaşı ve çok güvendiği bir müridi olmuştu. İşte bu Justus, -*tüm zamanların en büyük haini*- atabileceği en büyük taşı, çakmaktaşı gibi sert ve keskin bir taşı yerden kaldırdı, hırsla Pir'ine fırlattı. Taş Pir Silvanus'un başına değdi. Pir'in başı al kanlara bulandı. Ortalığı bir sessizlik kapladı. (*Bu o topraklarda o güne kadar ve ondan sonra yaşanmış en kirli ihanetti.*) Pir Silvanus'un müritleri sinsi bir depremin savurduğu koca kayaların altında nefessiz kalmış gibi çaresizlik içine düştüler.

Justus'tan cesaret alan Symeon'un yandaşları ve askerleri Pir Silvanus'u taş yağmuruna tuttular.

Pir Sultan Abdal'ım can göğe ağmaz
Hakk'tan emrolmazsa ırahmet yağmaz
Şu ellerin taşı hiç bana değmez
İlle dostun bir tek gülü yaralar beni

Pir Silvanus'un canı, taş sağanağının altında yorgun bedeninden ayrıldı. O, ardında kalanları giderilemez bir keder içinde bırakarak gerçeğe yürüdü. (M.S. 680)

"*Şimdi evlatlığına verdiği eğitimin ve öğrettiklerinin ödülünü alıyordu. İmparatorluk görevlisinin verdiği emir üzerine Justus eline bir taş aldı ve ikinci bir Goliath gibi taşı ona fırlatıp onu öldürdü...* ***Ona atılan taşların oluşturduğu yığın nedeniyle bugün bile hâlâ oraya Soros (küme) denilir.***"[29]

Silvanus sözcüğü "*orman halkından olan (ağaç eri)*" anlamını taşıyan Latince bir kelimedir. Bu isim 680 yılında Sivas ta katledilen "*Pir*"in asıl adı değildi. Pir Silvanus bu ismi Alevi sözlü geleneğinin başlatıldığı ve kurumlaştırıldığı Cibossa (*Sivas*) Alevi ocağını kurduktan sonra aldı. Pir Silvanus (*Master Of The Wood*) çok daha eski bir geçmişte Anadolu'da yaşamış orman halkı ve tahtacılar tarafından büyük üstat ve mürşit olarak kabul edilmiş kadim bir yol ulusunun adıdır. Yedinci yüzyılda yaşayan ve eski çağlarda yaşamış o eski mürşidin adını alan Pir Silvanus geçimini tahtacılık yaparak temin ediyordu. (*Pülümür-Haculiye köyündeki 'Pir evi'nin ahşaptan yapılmış ana direğinin onun tarafından getirilip dikildiği rivayet edilir*) Pir Silvanus'tan sonra tahtacılığı meslek olarak benimsemek Alevi mürşitleri arasında gelenek haline geldi. Akdeniz kıyılarında, Batı Anadolu'da ve kısmen de Orta Karadeniz bölgesinde yaşayan Alevilerin kendilerini Tahtacı ya da Ağaçeri olarak tanımlamaları, bugün neredeyse unutulmuş olan bu köklü bağlar sebebi iledir.

Symeon emre karşı gelerek Pirlerini taşlamayı reddeden Pir Silvanus'un müritlerini Ortodoks Kilisesi'nin yetkililerine

teslim ederek İstanbul'a döndü. Kilise yetkilileri onları ölmek ya da inançlarından dönmek arasında seçim yapmaya zorladılar. Yüzlerce müritten hiç biri inancından dönmedi. Pirlerinden ayrı düşmek onlar için zaten ölümden daha zor katlanılır bir durumdu. Hepsi tereddütsüz ölüme yürüdüler.

"*İmparator Konstantinos'un emirleri gereğince Symeon Silvanus'un müritlerini sorgulanmak üzere kiliseye teslim etti.* ***Fakat onlar inançlarından dönüp Hıristiyan olmaktansa ölümü seçtiler.*** *Tanrı'dan merhamet ve ezeli-ebedi kurtuluş dilemek yerine kendi ahlaksızlıklarında ölmeyi tercih ettiler.*"[30]

Bizanslı askerler, Ortodoks Kilisesi'nin barbarları, Pir Silvanus'un müritlerinin canına kıymakla kalmadılar. Çocuk, kadın, yaşlı demeden ahaliden ellerine geçirebildikleri herkesi kılıçtan geçirdiler. Yıldız Dağı'nın eteklerinde taş üstünde taş bırakmadılar. Her yanı yıkıp viran ettiler.

Bizans İmparatorluk görevlisi Symeon, İstanbul'a döndü. İnsanlık dışı bir katliamın sorumlusu, tutkulu ve inançlı bir direnişin, ne pahasına olursa olsun zulmün karşısında baş eğmemenin şahidi olmuştu. Symeon, İstanbul'da derin bir üzüntünün, korkunç pişmanlığı içine düştü. Burada üç sıkıntılı yıl geçirdi. Kendini affedemiyordu. Ruhu yaptıklarında boğulmuş gibiydi. Kendi mahkemesini kurdu. Geçmişini ve yaptıklarını mahkûm etti.

Rütbelerini, inancını, itibarını, dostlarını, ailesini, geçmiş yaşamına ait ne varsa arkada bırakıp tüm köprülerini yakarak cinayet mahalline geri döndü. (M.S. 684)

Sicilyalı Peter onun geri dönüşünü şu cümlelerle naklediyor;

"Üç yıl boyunca İstanbul'da kaldı. Şeytan tarafından bütünüyle ele geçirilmiş olarak yalnız bir yaşam sürdü. Ardından her şeyi terk edip gizlice kaçtı. Sivas'a geri döndü..."

"...Kendisi kutsal öğretiden (Hıristiyan inancı) bihaberdi ve aklen biraz zayıftı, bu korkunç zayıflığın bir müridi haline geldi."[31]

Symeon Sivas'a geri döndükten sonra Titus ismini aldı. Pir Silvanus'un yerine geçti.

"Burada Silvanus'un müritlerini geri topladı ve sapkınlıkta onun takipçisi oldu. Daha iyi bir isme sahip olmak için öncelleri gibi davrandı ve kendisine Titus ismini aldı."[32]

Titus geçmişte yaptıklarının ezikliği ve yüreğinin taşıyamadığı ağır vebali olabildiğince telafi edebilme umudu ile hızlı bir çalışma temposu içine girdi. Kısa zamanda Alevi erkânını yeniden toparladı, yolu canlandırdı. Pir Silvanus'un ocağı yeniden eski güzel günlerine döndü.

Bu beklenmedik gelişme ve yeniden toparlanma süresi fazla sürmedi. Symeon'un (*Titus*) Sivas'a dönüşü üzerinden üç yıl geçmişti. Bu toprakların gördüğü en büyük hain -*fenalar fenası*- Justus, Şebinkarahisar piskoposuna giderek Titus'u ihbar etti. Bizans İmparatorluk tahtında II. Justinian (685-695) oturmaktaydı.

"Piskopos hiç vakit kaybetmeden İmparator Justinian'ı bu konuda bilgilendirdi. İmparator ne olup bittiğini öğrenince hepsinin yargı önüne çıkarılmasını emretti. Düşünenler ve inançlarında ısrar edenler yakılacaklardı."[33]

İmparatorun kesin emri üzerine Titus ve ocağın yüzlerce müridi tutuklandılar. Uzun süren yargılamalar ve sorgulamalar esnasında Titus'tan ve müritlerinden ısrarla inaçlarından vazgeçmeleri istendi. Hıristiyan olmayı kabul ettiklerinde canları bağışlanacağı gibi, el konulmuş malları da geri iade edilecekti. Pir Silvanus sonrasındaki katliamdan kurtulanlar, Yıldız Dağı'nın eteklerini, yamaçlarını boşaltmışlar, evlerini barklarını beş altı kilometre öteye Bedohtun Yaylası'na taşımışlardı. Titus ve müritleri kendilerine inananların yoğun olarak yaşadığı bu bölgeye götürüldüler. Köyün ortasında devasa bir ateş yakıldı. Görevliler Ortodoks Kilisesi'nin tatlı vaatlerini ve ölüm tehditlerini yinelediler.

Varlık yokluk çizgisinin ayırımından uzaklaşmışlardı. Rahiplerin söylediklerini duymadılar bile. Ateşin sıcaklığı yüzlerine vuruyordu. En önde altı yıl boyunca tüm ruhunu sarsan vicdan azabından kurtuluyor olmanın acelesi, rahatlığı ve huzuru içinde Titus, onun peşi sıra başları dik müritler ard arda kendilerini alevlerin içine bıraktılar. Ateşte kavrulan insan eti kokuları göklere yükseldi. Onların ölüm karşısında baş eğmeyen, mağrur tavırları Bizanslıları çılgına çevirdi. Bütün köyü ateşe verdiler. Alevlerin dumanı Yıldız Dağı'nın bulutlarına karıştı. (M.S.687)

Sicilyalı Peter bu korkunç katliamı günlük rutin bir olayı naklediyormuş gibi sıradan bir cümle ile kayda geçirdi.

"*Soros (küme) yakınlarında bir yere odun yığıldı ve hepsi yakıldılar.*"[34]

Sonu gelmeyen öfke Ortodoks Kilisesi vaazlarına şu cümlelerle yansıdı;

"Kendisine Titus diyen, İmparatorun emriyle Silvanus'u taşlatan ve onun ardından Sivas'taki ikinci "Pir" olan ve Justus tarafından Şebinkarahisar piskoposuna ihbar edilen ve İmparatorun emriyle Silvanus'a atılan taşların oluşturduğu kümenin hemen yanında yakılan Symeon'a lanet olsun."[35]

Katilin mağdura öfkesi hiç dinmedi, asırlar boyunca sürdü. Bu olaydan iki yüz yıl sonra Sicilyalı Peter, Titus hakkında şunları yazdı;

"Ben ona Titus değil Kelos (Balina) diyeceğim. Ne de olsa kendisi denizin derinliklerinde saklanan balina gibiydi... Bazen denizciler ne olduğunun farkına varamaz ve (ada büyüklüğündeki) balinanın üzerine kanca atıp gemilerini bağlarlar. Sonra ada sandıkları balinanın üzerine çıkan denizciler ısınmak için ateş yakarlar. Sıcaklığı fark eden hayvan bundan rahatsız olur ve üzerindekilerle birlikte denizin derinliklerine dalar."

"Kötülüğün ne boyutlara varabileceğini bilemeyip bu adamdan uzak durmayan, aksine boğuk sesine itaat eden ve onu kendi umutlarının çapası kılan herkes onunla birlikte Hades'in derinliklerinde yanan ateşe doğru sürüklendi."[36]

Onlar kendilerini "*Şah'ın Kulları*" (*Servants of the Lord*) olarak adlandırıyorlardı. Kendilerini gerçeklere adadılar. Karanlık içinde birer "*ışık*" oldular. İnançları uğruna can verebilmenin erdemi içinde sonsuzluğa akıp gittiler. Onlardan geriye, yürekleri kabartan coşku ve inanç dolu bir dava ile insan olmayı tüketen bir ihanetin, çetin sınavlardan geçmiş bir sadakatin destanlaşmış öyküsü kaldı. Onların hikâyesi donmuş dağbaşlarında, unutulmuş akşam ayazlarında çağlar boyunca bir yanar-

dağ gibi Alevilerin çaresizliklerini ısıttı.

Onlardan sonra Aleviler acılarını yanlarında gezdirdiler. Yaralarını daha derinlerde gizlediler. Belaya sabır etmeyi biraz daha öğrendiler. Zulme katlanmak bu sevdanın bedeli ve parçası oldu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EFSANENİN ARKEOLOJİSİ

EFSANENİN COĞRAFYASI

Uçurdular Pir Sultan'ın kuşunu
Seyrangâh eyledi Yıldız Dağı'nı
Hub gösterdi toprağını taşını
O Dost kısmetini verdi orada

Yıldız Dağı'nda da semah eyledi
Ayak üstü bin bir kelam söyledi
İndi Banaz'ı hoş vatan eyledi
Hayli devr-i zaman geçti orada
Âşık İsmail

Pir Sultan Abdal Efsanesi ve Pir Silvanus'un hazin öyküsünde yer alan olayların yaşandığı coğrafya, kahramanların nitelikleri, olayların sebepleri ve oluş sıraları bütünden en ince detaylara varıncaya kadar birbirinin aynıdır.

Yıldız Dağı eteklerinde tek bir trajedi yaşanmıştır. İnsan

olma onurunu sakatlayan bu menfur olaylar dizisi, olayların ortaya çıktığı yedinci yüzyıldan günümüze iki ayrı kanaldan taşınmıştır. Bu sebeple elimizde aynı olayı nakleden iki ayrı metin vardır.

• Birinci metinde, kendi tarihini sahiplenmenin eşsiz bir örneği olarak halk kendi geçmişini sözlü geleneğin içinde toplumsal hafızasının bir parçası olarak dilden dile aktarıp bugüne taşımıştır. Bu Pir Sultan Abdal Efsanesi'dir.

• İkinci metin Bizans İmparatorluk raporlarında ve Ortodoks Kilisesi hutbelerinde karşımıza çıkar. Bu metin zulmetmiş, katletmiş yine de içlerindeki öfkeyi söndürememiş olanların vahşi usluplarıyla kaleme alınmıştır.

Her iki metinde de olayın kahramanları Bizans kayıtlarındaki Pir Silvan ile Alevi halkının dilindeki Pir Sultan aynı coğrafyada doğmuşlar (*Mananalis/Pülümür*), aynı yerde dergâhlarını kurmuşlar (*Yıldız Dağı*), aynı kalede hapsolmuşlar (***Sivas Toprakkale/Cibossa Kastronu***), altı yıl arayla art arda gelen iki büyük katliam (***Hantepe Katliamı ve Binbir Bacalı Banaz Yangını***) aynı bölgelerde meydana gelmiştir.

Mananalis-Pülümür

Hakkında, yazdığı rapordan başka bir bilgi bulunmayan Bizans İmparatorluk görevlisi Sicilyalı Peter yazılarında Silvanus'un Mananalis'te doğduğunu ifade eder. Ortodoks Kilisesi'nin Silvanus'a lanet okunan vaazlarında da onun Mananalis'li olduğu vurgulanır.

Tunceli-Pülümür ile Erzincan-Tercan arasında uzanan yüksek plato M.S. birinci binyılda Mananalis olarak adlandırı-

lırdı. Bizans İmparatorluk kayıtlarına ve Ortodoks Kilisesi vaazlarına göre Pir Silvanus Mananalis'te bir köyde dünyaya gelmiş ve ocağını bu köyde kurmuş, daha sonra ağırlaşan koşullar nedeniyle Sivas'a (*Cibossa*) taşınmıştı.

Pir Sultan Abdal üzerine araştırmalar yapan Dr. Daimi Cengiz, tarihteki adıyla Mananalis, yeni adı ile Tunceli-Pülümür yöresinde yaptığı saha çalışmalarında ulaşabildiği bilgileri şöyle aktarıyor;

"Tunceli İli Pülümür İlçesi Hacılı köyünde (Haculiye) Zeynel Dede'nin ev sahipliğini yaptığı "Pir Sultan Evi" vardır. Bu evin sahipleri kendilerini Pir Sultanlılar Ocağı'na mensup "Pir" sayarlar. Bu ev hâlâ ziyarete açık kutsal mekândır... Pir Sultan Ocağı mensuplarının diğer bir bölümü de Pülümür-Erzincan sınırında Sırna Köyü'nde meskunlar. Tunceli ve yakın illerde talipleri mevcuttur."[37]

Pülümür'ün Haculiye köyündeki Alevi dedeleri Pir Sultan Abdal'ın Sivas-Yıldızeli'ne kendi köylerinden gittiğini söylüyorlar. Haculiye köylülerinin ortak belleklerindeki bu bilgi Pir Silvanus'un Bizans kayıtlarında yer alan onun doğduğu ve ilk ocağını kurduğu yer hakkındaki bilginin halk katında doğrulamasıdır.

Görünen odur ki Pir Silvanus ocağını Tunceli-Pülümür'de kurduktan kısa bir süre sonra taşımış ancak ocağın bir kolu onun doğduğu bölgede kalmış ve varlığını bugüne kadar sürdüregelmiştir.

Sivas-Cibossa

Söylencelerde ve nefeslerde Pir Sultan Abdal'ın ocağını Sivas Yıldız Dağı yamaçlarında bir yerde kurduğu aktarılır.

Ben de bildim şu dağların Şahısın
Gerçek erenlerin nazargâhısın
Abdal Pir Sultan'ın seyrangâhısın
Niçin gitmez Yıldız Dağı dumanın

Pir Silvanus'un ayak izlerini sürdüğümüzde karşımıza yine Yıldız Dağı çıkar. Yedinci yüzyılda Anadolu halkının Bizans İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi ile yaptıkları mücadeleyi konu alan tüm araştırma ve inceleme metinleri, Bizans İmparatorluk kayıtları ve Ortodoks Kilisesi'nin arşivleri Tunceli Pülümür'den göç etmek zorunda kalan Pir Silvanus'un Şebinkarahisar'ın (*Kolonea*) bir "*kastron*"u olan "*Cibossa*"ya yerleştiği konusunda hemfikirdirler.

Şebinkarahisar yedinci yüzyılda Bizans İmparatorluk sınırları içinde bugünkü Sivas'ın büyük bir bölümünü de kaplayan bir eyalet merkezi idi. "*Kastron*" kale demektir. Ancak bu kelime Bizans idari adlandırmaları içinde kale anlamına geldiği gibi, o kalede yerleşik askeri garnizonun yönetim ve denetimindeki geniş bölgeyi tanımlamak için de kullanılmıştır.

"*Cibossa*" (*Sibosa*) sözcüğü halkın dilinde evrile-çevrile Sivas'a dönüşmüştür. Bizans İmparatorluk döneminde bugünkü Sivas İli'nin Şebinkarahisar'a komşu olan büyük bir bölümünün adıydı. İsmini o bölgeyi denetleyen askeri garnizonun konuşlandığı kaleden almıştı.

Yıldız Dağı, Şebinkarahisar ile "*Cibosso Kastronu*"nun (*Sivas Kalesi*) arasında Şebinkarahisar'ın güneyinde Sivas Ka-

lesi'nin kuzeyindedir. Sicilyalı Peter raporunda imparatorluk görevlisinin Sivas Kalesi'nde tutuklu bulunan Pir Silvanus'u ve müritlerini kendi halkının gözü önünde katledebilmek için onu Sivas Kalesi'nden daha kuzeye Şebinkarahisar'ın güneyine götürdüğünü yazar ki, tanımladığı bu yer Yıldız Dağı ve yakın civarıdır.

"'*Cibossa'daki (Sivas) herkesi toparladı ve Şebinkarahisar Kalesi'nin güneyine götürdü ve onlara önlerinde bağlanmış halde bulunan biçareyi taşlamalarını emretti.*"[38]

Cibossa Kastronu-Sivas Toprakkale Zindanı

Sivas Kalesi ya da Bizans kayıtlarındaki eski adı ile "*Cibossa Kastronu*" topraktan yapılmış surlarından dolayı bölge halkı tarafından Toprakkale olarak adlandırılmıştır. Pir Sultan Efsanesi'nde ve Pir Sultan Abdal derlemelerinde bu kale bazen Sivas Kalesi kimi zaman da Toprakkale olarak anılır.

"***Zindan Kızılırmak'ın bir kilometre sağındaki düzlükte kurulan Sivas Kalesi'ndeydi.***"[39]

Lütfü Kaleli

"*Halk söylentileri onun tutuklandıktan sonra bir süre* ***Sivas'ta Toprakkale*** *denilen zindanda yattığını bildiriyor.*"[40]

Cahit Öztelli

"*Pir Sultan Hızır tarafından tutuklanıp* ***Sivas Toprakkalesi****'ne konmuş*"[41]

İrene Melikoff

"Hızır Paşa kolluk kullarını gönderir, koca ozanı kolları zincirli olarak getirip ***Toprakkale Zindanı****'na attırır"*[42]

Mahmut Erdal

Sivas'ın Toprakkale'sinden ya da eski adı ile Cibossa Kastron'undan bugüne, hiçbir fiziki kalıntı ulaşamamıştır. Bu kale Sivas'ın merkezinde 4 Eylül Parkı'nın bulunduğu düzlük alanda kurulmuştu. Toprakkale'nin hangi yıllarda inşa edildiği bilinmiyor. Bizans döneminde uç karakolu olarak hizmet gören kalenin Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye hâkim olduğu yüzyıllarda sadece kalıntıları seçilebiliyordu.

Pir Sultan Abdal'ın bu kalede hapsedildiği tarih olarak sunulan on altıncı yüzyıl sonlarının üzerinden bir kaç on yıl geçtikten sonra Sivas'ı ziyaret eden Evliya Çelebi Toprakkale'nin belli belirsiz harabeleri ile karşılaşır. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre Toprakkale 1400 yılında Aksak Timur tarafından yıkılmıştır.

"Burada yedi gün kalarak yetmiş bin bilgin ve halkı kılıçtan geçirmiştir. ***Bu şehirde kaleyi dahi harap etmiştir. Halen harabeler durmaktadır.****"*[43]

Evliya Çelebi

Toprakkale'nin Timur'dan önce de yıkık halde olması olasıdır. Bir abartma sanatı ustası olan Evliya Çelebi'nin Timur'un yaptıklarını abartmak için Toprakkale'nin yıkılmasını da ona mal etmiş olması mümkündür.

Evliya Çelebi'nin yazdıklarından yola çıkarak kesin olarak söyleyebiliriz ki 1400 yılından sonra Sivas'ta Toprakkale adında bir kale olmadı. Güdümlü tarihçilerin ve gözü kapalı

araştırmacıların çok daha uzak bir geçmişte yaşamış bir efsane kahramanını on altıncı yüzyıla taşıyarak o tarihte var olmayan bir kaleye hapsetme çabaları aslında bir halkı köklerinden koparıp alelacele dizayn edilmiş yakın ve hayali bir geçmişe mahkûm etme girişiminin bir parçasıdır. Acemice bir kurgudur.

Hantepe-Binbir Bacalı Banaz

Alevi sözlü geleneği içinde Pir Sultan Abdal'ın Sivas'a geldiğinde Yıldızeli'ne bağlı Banaz Köyü'nü kendisine mesken edindiği rivayet edilir. Pek çok araştırmacının yerinde derledikleri bilgilere göre "... *bu Banaz'ın şimdiki yerinde olup olmadığı belli değildir. Köy yaşlıları bu Banaz'ın üçüncü Banaz olduğunu ilk Banaz'ın Yıldız Dağı'na daha yakın olduğunu söylüyorlar.*"[44]

Alevi araştırmacısı Gazi Arslan, Banaz'ın birinci yerleşim yerinin Yıldız Dağı eteğinde bugün Han Tepesi olarak bilinen Karapınar'da olduğunu, ikinci Banaz'ın bugün Örenönü olarak bilinen yöre halkı tarafından Binbir Bacalı Banaz olarak adlandırılan yerde kurulmuş olduğunu aktarıyor.[45]

Pir Sultan Abdal Dernekleri kurucu genel başkanı Murtaza Demir'in köy yaşlıları Ali Demir, Muharrem Aslan ve Durak Dede'yi kaynak göstererek Gazi Arslan'ın yazdıklarını doğruluyor.[46]

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde ve Bizans kayıtlarında birinci Banaz, Pir Sultan Abdal'ın taşa tutularak öldürüldüğü, ardından da onun yolundan dönmeyen müritlerinin katledildiği yerdir. 2003 yılının ortalarında bu bölgede görev yapan jandarma ekipleri bir mağaranın girişinde ani ve toplu bir ölümle yaşamlarını yitirdikten sonra üst üste düzensiz biçimde ma-

ğaranın girişine atılmış yüzlerce insanın iskeleti ile karşılaştılar.[47] Olayı yerinde inceleyen Sivas Müzesi müdürü Arkeolog Mehmet Alkan kemikler üzerinde bir yaş tespiti çalışması yapılmadığını, ancak mağarada bulunan çanak çömlek parçalarından olayın Roma-Bizans döneminde meydana gelmiş olabileceğini vurguluyor.

İskeletlerin bulunduğu mağaranın yanı başında eski bir yerleşim yeri kalıntısı vardır. Hantepesi Höyüğü olarak adlandırılan bölgede yapılan yüzey araştırmalarında bu yerleşim yerinin de Roma-Bizans dönemine ait olduğu tespit edildi.

Murtaza Demir şimdiki Banaz'a beş kilometre mesafede Sultan Suyu'nun kenarındaki Hantepesi Höyüğü'nü Eski Banaz olarak isimlendiriyor. Sivas'a bağlı Gaziköy sınırları içinde eski köylerinin kalıntılarının komşu köylüler tarafından çalınmasından yakınıyor.

"*Evlere ait temel-duvar kalıntıları komşu köylülerce yıllarca taşınmasına karşın yine de belirgin temel kalıntıları vardır.*"[48]

Binbir Bacalı Banaz, Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde ve Bizans kayıtlarında ikinci felaketin yaşandığı yerdir. İhanetle gelen o tarifsiz acıdan altı yıl sonra Symeon ve tüm yandaşları burada ateşe atılıp köyleri ile birlikte yakıldılar. Bizanslı askerler bu korkunç yıkım sonrasında arkalarında bir yangın yeri bıraktılar.

Banazlı Kasım Arslan, Binbir Bacalı Banaz'a ilişkin bir anısını şu sözlerle naklediyor;

"*1985-1986 yıllarıydı. Eski köyün (Örenönü Banaz'ı) ya-*

nındaki tarlamda bostan bekliyordum. Büyüklerimiz anlatırlardı ya o yüzden çok merak ediyordum. Çocuklara,

- Gelin şurayı kazalım, dedim.

Başladık kazmaya. Bir süre sonra bir kısmı yanmış yapı tahtalarına, odun parçalarına ve kömürlere rastladık. Daha sonra o yanık ahşap ve kömürlerin arasına sıkışmış gibi duran babayiğit bir insan iskeleti gördük...

Bir de iskelet yatar gibi değil de, yarı yarıya ayaktaymış gibi, sanki saklandığı yerde yanıp öylece kalmış gibiydi. Sonra çekindik biraz da üzüldük ve tekrar toprakla kapattık."[49]

Banazlı yaşlıların babalarından, dedelerinden duyup yeni kuşaklara aktardıklarına göre Pir Sultan Abdal'ın katledilmesinden sonra Banazlılar Pir'in vasiyeti üzerine Yıldız Dağı'nın eteğinde Hantepesi Mevkii'ndeki köylerini terk ederek beş-altı kilometre öteye düzlüğe taşınırlar.

Pir Sultan Abdal'ım coşkun akarım
Akarım da Hakk yoluna bakarım
Yüküm aldım seyrangâha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar

Aradan çok zaman geçmeden ahalinin yeniden toparlandığını ve ocağın yeniden yürüdüğünü haber alan Doğu Romalı askerler geri dönerler, ikinci köylerini de içindekilerle birlikte ateşe verirler. Rivayet edilir ki o yangından ancak yedi aile kurtulabilmiştir. Bir müddet tenhada saklanan bu yedi ailenin ortalık biraz durulduktan sonra bir araya gelerek bugün-

kü Banaz'ı kurdukları söylenir.

Murtaza Demir, Binbir Bacalı Banaz'ın ardından köylülerin halen duydukları üzüntüyü şu cümlelerle aktarıyor;

*"Örenönü mevkiinde halen temelleri bulunan yerleşim biriminin "Binbir Bacalı Banaz" olarak anıldığını resmi tarih kaydetmese de yöre halkı arasında konuşulmakta, burada yaşayanlar tarafından böyle bilinip söylenmektedir. Örenlerin bulunduğu yer Banaz-Sivas köy yolu üzerindedir. Bu mevkiiden gelip geçen yediden yetmişe her Banaz'lı; **'Eski köyümüzün yeri, Binbir Bacalı Banaz'ın temelleri" diyerek hayıflanır, uzunca bir süre suskunluğa bürünürler.**"*[50]

Han Tepesi'ndeki insan iskeletleri ve Örenönü Höyüğü'ndeki yangının külleri gerçekten efsanede anlatılan ve Bizans kayıtlarında doğrulanan olaylara mı aittir, yoksa halk başka zamanlarda yaşanmış acılara ait fiziki kalıntıları kendi acılarının delili olarak mı kullamlagelmiştir? Bu sorunun cevabı bölgede yapılacak kazılar ve kazıdan çıkacak bulguların laboratuvar ortamında değerlendirilmesi ile kolayca bulunabilecektir.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde ve Pir Silvanus'un hüzünlü öyküsünde doğumdan ölüme, Pülümür'den Yıldızeli'ne, Yıldız Dağı'nın doruklarından Sivas'ın zindanlarına, Binbir Bacalı Banaz'dan yedi haneli Banaz'a kadar yer ve mekânlar bütünü ile aynıdır.

EFSANEDE YER ALAN OLAYLAR VE KAHRAMANLAR

Pir Silvanus'un hüzünlü öyküsünde anlatılan olaylar ile Pir Sultan Abdal Efsanesi karşılaştırıldığında olaylar, olayların sebepleri ve çıkış sıraları birebir örtüşürler.

Her iki anlatımda da aynı topraklarda (*Sivas dolayları*) hâkim olan dini inanışın dışında kalan ve kendilerine dayatılan inancı kabullenmeyen bir topluluk ve topluluğun kendisini "***Şah'ın kulu***" (*servant of the Lord*) olarak tanımlayan bir inanç önderi, "*Pir*"i vardır. Pir her türlü tehdite karşı koyarak inancın yaşatılmasına çalışır. Bu uğurda canını hiçe sayar.

Bu durumdan rahatsızlık duyan İstanbul'da oturan sultan/imparator geniş yetkilerle donatılmış bir görevlisini bölgeye gönderir.

Sivas'a gelerek topluluğun "*Pir*"ini ve müritlerini tutuklatan vali, onu katletmeden önce gözden düşürmek ister ancak başaramaz. Bunun üzerine Pir'in elini kolunu bağlayarak müritlerinin karşısına koyar ve müritlerinden eğer canlarını kur-

tarmak istiyorlarsa Pir'lerini taşa tutarak öldürmelerini ister. Müritler bu emre uymazlar.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde de Pir Silvanus'un hüzünlü öyküsünde de asıl acı bundan sonra yaşanır. Her iki anlatımda da "*Pir*"in en yakın dostunun "*yoloğlu*"nun ihanetine uğrar. "*Yoloğlu*" Pir'ine ilk taşı atarak pirin ölümüne yol açan taş sağanağını başlatır.

Her iki anlatıda da "*Pir*"in müritleri onun ardından inançlarından dönmektense toplu ölümü seçerler ve katledilirler.

Pir'i tutuklatıp taşlatarak "*Pir*"in ölümüne sebep olan İstanbul'un geniş yetkilerle donatılmış görevlisi pişman olur. Onun pişmanlığı "*Pir*"in inancının yeniden canlanmasını sağlar.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nin ve Pir Silvanus'un öyküsünün asıl öznelerinin tanımları, kahramanlarının nitelikleri birbirlerinden hiç farklı değildir.

Alevi yolu içinde Pir Sultan Abdal, ozanların Pir'i ve sözlü geleneğin kurucusudur. Kendisine erkân verilmiş olandır.

Ozanların mürşidisin pirisin
Yanar şu bağrımda közün Pir Sultan
Bence sen bir evliyalar erisin
Kıblegâhtır yüzün bana Pir Sultan

Mahmut Erdal

Pir Sultan'ım arşa çıkar ünümüz
O da bizim ulumuzdur pirimiz
Hakk'a teslim olsun garip canımız
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan

Anonim

Sicilyalı Peter, Pir Silvanus'un katledilmesinden iki asır sonra Bizans imparatorunu temsilen Divriği Alevi Devleti'ne yaptığı ziyarette Pir Silvanus'un sözlü geleneği ilk başlatan ve kurumsallaştıran kişi olduğunu raporunda belirtir. Pir Silvanus'un sözlerini ve yazılarını kuşaktan kuşağa aktardığını kaydeder. Sicilyalı Peter'in ifadesine göre Pir Silvanus daha dokuzuncu yüzyılda efsaneleşerek halkın ortak belleğine yerleşmiştir.

"***Silvanus sapkın görüşlerini yazıyla değil sözle aktardı, -görüşleri hâlâ halkın arasında dolaştığına göre- sözlerinin ve yazılarının hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağladı.***"[51]

Sicilyalı Peter'in uzun raporunda ve Ortodoks Kilisesi hutbelerinde Symeon acımasız bir vahşetin tasarlayıcısı ve uygulayıcısı olarak halkın hiç bitmeyecek nefretini kazandıktan ve pişman olup Sivas'a geri döndükten sonra mağdur olan topluluk tarafından nasıl ikinci "Pir" olarak kabul edilebildiği konusunda herhangi bir açıklama yok.

Alevilikte, tüm batıni yapılanmalarda ve benzer kardeşlik örgütlerinde "*Pir*"lik makamı olgun insan (*insan-ı kamil*) makamıdır. Alevi kurumsal yapısı içinde pirlik makamında oturan kişinin, dört kapının (*Şeriat kapısı, Tarikat kapısı, Marifet kapısı ve Hakikat kapısı*) sırlarına vakıf olması gerekir. Alevi inanışına ait sırlar, Alevi erkânını yürüten Alevi ruhban sınıfı tarafından "*ehil olmayan ellerde heba olmasın*" diyerek sıkı sıkıya korunur. Bu sırlar ve inanışın esasları, uzun yıllar süren meşakkatli bir eğitimden geçerek kendisini kanıtlayan, sırları taşımayı hak eden, üstün algılama düzeyine ve yeterli donanı-

ma ulaşan bireylere aktarılır. Alevilikte, tüm batını topluluklarda ve kardeşlik örgütlerinde bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılması kadimden bu yana böyle olmuştur.

Alevi kurumsal yapısı içinde bir kişinin bir ocağın "*Pir*"i olabilmesi için eğitimini o ocakta tamamlaması gerekir. Bizans kayıtları Titus'un İstanbul'dan döner dönmez ocağın Pir Silvanus'tan sonraki ikinci "*Pir*"i olduğunu belirtiyorlar. Bu durum ancak Titus'un daha önceden Silvanus'un ocağında yetişmiş olması ile mantıklı bir izaha kavuşturulabilir ki; Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde anlatılan da budur. Efsanede rivayet edilir ki Pir Sultan Abdal'ı katleden kişi İstanbul'a gidip sarayın hizmetine girmeden önce Pir Sultan Abdal'ın Yıldız Dağı'nın yamaçlarındaki ocağında uzun yıllar boyunca hizmet görmüş, eğitim almıştır.

Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde Hızır'ın olaydan hemen sonra yaptıklarından büyük üzüntü duyduğu, o gece sabaha kadar Pir Sultan Abdal'ın cansız bedeninin önünde diz çöküp ayaklarına kapandığı, ağlamaktan bitap düştüğü anlatılır. Yine efsanede rivayet edilir ki; Hızır'ın derin pişmanlığı Pir Sultan Abdal'a yeniden can vermiştir.

Hızır'ın kendisini yorgun düşüren üzüntüsü ile Pir Sultan Abdal'ı hayata döndürmesi, Titus'un pişmanlıklar içinde geri dönerek Pir Silvanus'un ocağını yeniden canlandırmasının sembolü ve masalsı bir anlatımıdır.

Pir Sultan'a Atılan Taşlar

Pir Sultan Abdal Efsanesi ile Pir Silvanus'un yaşam öyküsü içinde yer alan olayların ve kişilerin aynı olması ve aynı coğrafyada yaşanmış olmasının da ötesinde Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde Pir Sultan Abdal'a atılan taşlar ile Pir Silva-

nus'u hazin sonuna götüren taşlar da aynı taşlardır.

Sicilyalı Peter Pir Silvanus'a atılan taşların oluşturduğu taş yığınını raporunda şu cümleler ile ifade ediyor.

"***Fırlatılan taşların oluşturduğu küme nedeniyle bugün bile oraya hâlâ Soros (küme) denir.***"[52]

Asırlar boyu halk arasında "*Pir Sultan kümesi*" olarak adlandırılan, Pir Sultan Abdal'a atılan taşlardan oluşmuş bu tümseğin adı dilden dile geçerken *küme-si* sözcüğü kelimenin sonundaki ekin yanlış algılanmasından *kümes-i* olarak değişikliğe uğramış. Kümes ile ağıl sözcüklerinin anlam akrabalıklarından, bir müddet sonra halkın dilinde, bu niteleme "*Pir Sultan Ağılı*"na dönüşmüş.

"*Günümüzde Sivas topraklarında söylencenin canlı izlerini süreriz. Yıldız Dağı sırtlarındaki taş yığınını andıran bir yer için '**Pir Sultan Ağılı**' tanımlaması kullanılıyor.*"[53]

Prof. Dr. Fuat Bozkurt

Pir Sultan Abdal'a atılan taşların oluşturduğu küçük tepecik ile söylence başka metinlerde ve başka biçimlerde de karşımıza çıkar.

"*Gazhane bitişiğinde sıra söğütlerin bitiminda bulunan boyu beş metre eni bir metreden fazla toprak yığını onun mezarıdır. **Üstündeki moloz taşlar asılması sırasında Hızır Paşa'nın emriyle halkın attığı taşlardır.***"[54]

Mehmet Fuat

Yedinci yüzyılda Tunceli-Pülümür yakınlarında bir köyde dünyaya gelen Pir Silvanus'un onurlu ve hüzünlü yaşamını tamamlamasının üzerinden dokuz asır geçtikten sonra onun Mananalis'teki köyünde dünyaya gelen bir çocuğun, asırlar öncesinden köylüsü Silvanus gibi doğduğu yerden ayrılarak Silvanus'un izini takip edip Sivas'a gitmesi ve onun ocağını açtığı Yıldız Dağı'nda dergâhını kurması, doğumdan sonsuzluğa giden uzun yolda uzak hemşehrisi ile aynı coğrafyalarda ve aynı mekânlarda yaşaması, aynı onuru, aynı acıyı, aynı ihaneti ve aynı kederli sonu tatması, birbirlerinden yüzyıllar sonra dünyaya gelmiş bu insanların ikisinin de sözlü geleneği kurumlaştıran güçlü ozanlar olmaları ve her ikisinin de kurdukları ocakların üstün piri sayılmalarını üst üste gelmiş yoğun tesadüfler zinciri olarak açıklamak mümkün değildir.

Yedinci yüzyıl İstanbul'unda Bizans'ın imparatorluk makamında oturan IV. Konstantin'in (668-685) Orta Anadolu'da ortaya çıkan bir isyanı bastırmak için geniş yetkilerle donattığı bir görevliyi Sivas'a göndermesinden bin yıla yakın bir zaman sonra İstanbul tahtının sahibi Osmanlı Padişahı'nın benzer bir olayda aynı geniş yetkilerle donatılmış başka bir valiyi aynı bölgeye, Sivas'a göndermesi, Sivas'a giden valinin asırlar öncesinden meslektaşı Symeon'un yaptıklarını aynen tekrarlayıp müritlerine isyanın önderi "*Pir*"i taşlayarak öldürmelerini emretmesi, her iki olayda da müritlerin pirlerine taş atmaktansa ölümü yeğlemeleri, her iki Pir'in de en yakın dostlarının ihanetine uğramaları geniş zaman aralığı içinde tekrarlanmış benzeri olaylar olabilirler mi?

İki farklı kanaldan; Alevi sözlü geleneği ve Bizans arşivleri üzerinden günümüze ulaşan Pir Sultan Abdal destanının oluşumuna kaynaklık eden olaylar ne zaman yaşandı? Yedinci

yüzyılda mı yoksa günümüz araştırmacı, tarihçilerinin iddia ettikleri gibi on altıncı yüzyıl sonlarında mı? Bu noktadan sonra bu sorunun cevabına ulaşmak son derece kolaydır. Olayları kayda alan Bizanslı görevlilerin ve olayların mağdurlarını lanetleyen Ortodoks rahiplerinin geleceğe yolculuk yaparak asırlar sonra Osmanlı İmparatorluk döneminde yaşanacak olaylara şahitlik edip sonra da bu olayları kendi tarihlerinin bir parçası gibi kayıtlarına almış olmaları gibi aşırı zorlanmış bir hayal gücüne, bir bilim-kurgu fantazisine itibar etmezsek, tereddütsüz diyebiliriz ki; **Pir Sultan Abdal yedinci yüzyılda yaşadı.**

Pir Sultan Abdal yedinci yüzyılda yaşadığı içindir ki son derece gelişmiş bir arşivleme geleneğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze ulaşmış yüz elli milyon belgenin içinde böylesi önemli bir direniş önderinin ve destan kahramanının ve onun önderlik ettiği söylenen başkaldırının izlerine rastlanamıyor.

Pir Sultan Abdal, destanlaşarak Alevi toplumsal hafızasının ayrılmaz parçası haline gelen Pir Silvanus'un efsanedeki ünvanıdır. Aleviler kendilerini çevreleyen tehlikelerin iyice arttığı, Pir Silvanus'un adını telaffuzda zorlandıkları, tespit edemediğimiz eski bir zamandan beri onu ismini çağrıştıran bir ünvanla anmayı daha güvenli bulmuşlardır. Pir Silvan ağır kaygı ve ızdırapların yaşandığı bir dönemde halkın dilinde, Pir Sultan'a dönüşmüştür. **Pir Sultan Abdal bir isim değil onun halkın gönlündeki yüce makamını belirtir ünvanıdır. Abdal sözcüğü Anadolu Alevilerinin omurgasını oluşturan topluluğun genel adıdır. Bu kelime Pir Sultan'ın aidiyet bağını belirtmek için ünvanın sonuna eklenmiş olmalıdır.**

ŞİİRLERİN DİLİ

Pir Silvan şiirlerini unutulmuş bir dilde mi söyledi, yoksa Pir Silvan'ın nefeslerinde kullandığı dil bugün hâlâ bir yerlerde konuşuluyor mu? Elimizdeki verilerle bu sorulara cevap bulmak mümkün görünmüyor. Dil konusunda kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey, Pir Silvan'ın şiirlerini Türk dilinde söylemediğidir. Yedinci yüzyılda Orta Anadolu'da yaşamış Pir Silvan'ın Türkçe ile karşılaşma ve tanışma olanağının olmadığıdır.

Eğer efsane kahramanı Pir Sultan ile yedinci yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nu ve Ortodoks Kilisesi'ni hayli uğraştırmış Pir Silvan aynı kişilerse ve Pir Silvan, Pir Sultan Efsanesi'nin manzum ifadesi sayılan şiirleri söylememişse, Anadolu halkının dilinde asırlardır söylenegelen Pir Sultan mahlaslı şiirler nasıl ortaya çıktılar. Bu nefesler ki Türkçe'de söylenmiş en zarif ve en güçlü şiirlerdir, nasıl vücut buldular?

Pir Sultan mahlaslı nefesler-şiirler bin yıllar içinde kök-

lü bir geleneğin ve soylu bir inancın içinde kavrulmuş Anadolu halkının kolektif ürünleridirler. Ustanın, Pirin, mürşidin ardından ortak bir refleksle, hep bir ağızdan yakılmış sonu gelmeyen ağıtlardır. Zulme karşı baş eğmemenin erdemini haykıran halkın tok sesleridirler.

Pir Sultan şiirlerini inceleyen bütün edebiyatçıların ortak kanısı da budur.

"Anadolu halkının bağrında açmış bir kızıl güldür Pir Sultan. Kişiliği, özü-sözü halkla öyle içten-içe kaynaşmış ki, ***nerede kendisinin, nerede halkın dile geldiğini kestiremezsiniz. Halk öldürülen sevgilisini kendi soluğuyla diriltmiş, diline diller, sazına katıp yaşatmış, ölüsüne dirisinden daha güçlü, daha etkili varlık kazandırmış, sönmüş bir canı bin bir canla yeniden tutuşturmuş.***"[55]

Sebahattin Eyüboğlu

"Öyle bir yapı ki bu akım, temellerini Pir Sultan atmış, bugünkü biçimini almasına halk emek vermiş, katkıda bulunmuş. Pir Sultan hem yaratmış, hem halkın diliyle yeniden kurulmuş. Öyle ki; ***'halk mı Pir Sultan'ın dilinden konuşuyor, Pir Sultan mı halkın dilinden' ayıramaz olmuşuz.***"[56]

İlhan Başgöz

"Pir Sultan'ın bize kadar gelmiş şiirlerinden hiçbiri eksiksiz-artıksız onun dilinden ve telinden çıkmış değildir. Günümüze bunlar, halkımızın dilinde ve telinde evrile-çevrile, eksile-artıla, bozula-düzele ulaşmışlardır."[57]

İlhan Başgöz

*"**Uzmanlar yazmalarda gördüklerini ya da ağızdan ağıza sürüp gelen Pir Sultan şiirlerinden hangilerinin gerçekten onun olduğunu, hangilerinin onun adına başkalarınca söylendiğini anlamakta güçlük çekiyor, çaresiz kalıyorlar.**"*[58]

Mehmet Fuat

"Pir Sultan Abdal araştırmacıları" bir Pir Sultan geleneği konusunda birleşirler. Pir Sultan halkın birikimi, belleği, ortak ruhudur. Onun adına söylenen deyişler, bir kollektif söylemin ürünüdür. Pir söyler, başka ozanlar söyler, halk söyler ve onun deyişleri ona atfedilen deyişler dilden dile çoğalır, dilden dile dolaşır.

***Pir Sultan geleneğinde, Pir Sultan Abdallar, halkın türlü türlü ozanları, onun kimliğine, kişiliğine bürünür. Pir Sultan Abdal adında erirler.**"*[59]

Ali Yıldırım

"Dar ağacına giden bir adam şiir söyleyemez, şiir düşünmüş ve söylemiş olsa bile, kim ağzından bu dizeleri almış da aktarmıştır."[60]

Azra Erhat

Araştırmacı İbrahim Arslanoğlu, Pir Sultan Abdal üzerine yaptığı araştırmada,

- *Pir Sultanım Haydar*
- *Pir Sultan Abdal (Aruz şairi)*
- *Divriğili Pir Sultan Abdal*

- *Abdal Pir Sultan*
- *Pir Sultan Abdal ve*
- *Pir Sultan*

mahlasları ile nefesler yazmış altı farklı ozanın varlığını tespit ederek bu şairlerin yaşam öykülerini tespit ettiğini öne sürüyor.[61]

Turgut Koca, Makedonya'daki Bahçe ve Cuma tekkelerinin mürşidi Serezli Pir Sultan adı ile bilinen bir Alevi ulusu olduğunu ve bu zatın türbesinin Selanik'e bağlı Sarıgöl yöresinde Bahçe Tekkesi'nde bulunduğunu yazıyor.[62]

Abdal Pir Sultan, Pir Sultan, Serezli Pir Sultan ya da Pir Sultan Abdal gibi birbirine yakın ancak farklı Pir Sultan mahlaslarının her birinin altında Pir Sultan Abdal'ın ardından nefesler söylemiş beş-on isimsiz Alevi ozanının daha olduğu tahmin edilebilir.

Anadolu ve Balkanlar'da sayıları yüzleri geçen isimsiz Alevi ozanları, Pir Sultan ya da tarihteki gerçek adıyla Pir Silvan'ın o ulu Pir'in adını ve anısını canlı tutmak için kendi adlarından vazgeçtiler. Kendi seslerini onun sesine kattılar.

Dikkatli bir gözle incelendiğinde Pir Sultan Abdal geleneği içinde söylenmiş nefeslerin ondan sonra onun adına dile getirildikleri kolayca fark edilir. Kimi Pir Sultan Abdal deyişlerinde bu durum çok daha belirgindir. Pir Sultan Abdal mahlaslı nefesler içinde onun Hakk'a yürümesinden hemen önce darağacında, taş sağanağının altında söylenmiş olanlar olduğu gibi dizeler söylendiği zamanda, onun hayatta olmadığının belirgin olduğu çok sayıda nefes de vardır.

Şu kanlı zalimin ettiği işler
Garip bülbül gibi zareler ben
Yağmur gibi yağar başıma taşlar
İlle dostun gülü yaralar beni

Pir Sultan'ım yaratıldım kul diye
Zalim Paşa elinden mi öl diye
Dostum beni ısmarlamış gel diye
Gideceğim amma yol bozuk bozuk

Pir Sultan Abdalım çektiler dara
Düşmüşüm aşkına yanarım nara
Bakın hey erenler şu giden yare
Ne sen beni unut ne de ben seni

Pir Sultan Abdal'ım belim büküldü
Gözlerimin gevheri yere döküldü
Kendir kemend boğazıma takıldı
Duysun canlar deyu bizi asarlar

Ben Musa'yım sen firavun
İkrarsız şeytan-ı lain
Üçüncü ölmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir

Ben de gezer idim irfanda sazda
Biz de bulunurduk cemde niyazda
Bize de gel oldu kanlı Sivas'ta
Hızır Paşa bizi astı bulunmaz

Pir Sultan Abdal'ı yad etmek için kendi seslerinden geçen Alevi şairleri, onun dilinden konuşurken ister istemez şiirlerine kendi yaşadıkları çağın olaylarını ve motiflerini kattılar. İsimsiz ozanlar tarafından Pir Sultan Abdal'dan yüzlerce yıl sonra söylenmiş bu şiirler, Pir Sultan Abdal'ın on altıncı yüzyılda yaşadığını öne süren araştırmacılara dayanak oldular. Pir Sultan Abdal üzerine araştırma yapanlar, bir yandan Pir Sultan Abdal mahlasını taşıyan şiirlerin halkın kollektif ürünü olduklarını ifade ettiler, bir yandan da bu şiirlerden hareketle Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı çağı tespite çalıştılar. Gerçek Pir Sultan Abdal'ın yaşamının bugüne kadar karanlıkta kalmasının bir sebebi de araştırmacıların bu çelişkili tutumlarıdır.

Bin yıldan fazla bir zamandan beri zakirler, Alevi âşıkları, Bosna'dan Azerbaycan'a kadar geniş bir coğrafyada kimi zaman zalimin zulmüne inat bangır bangır şehir meydanlarında, kimi zaman da unutulmuş perişan dağ başlarında kederli bir yoksulluk içinde ancak kendilerinin duyabilecekleri bir ses tonunda huşu içinde o ulu mürşidin ağzından nefesler söylediler ya da onun ardından söylenmiş nefesleri bir daha seslendirerek gönülden gönüle aktarıp bugüne ulaştırdılar. Bugün kalabalıklar stadyumlarda, miting alanlarında, caddelerde, konser salonlarında hep bir ağızdan onun nefeslerini söylüyorlar. Radyolar, görsel medya araçları isimsiz ozanlar tarafından onun anısına söylenmiş türküleri yayınlıyorlar.

Türkçe'de yaşayan Pir Sultan Abdal şiirleri içinde Pir Silvanus'un dilinden inmiş bir ses yoktur. Ancak bu şiirlerdeki "*söz*"ün tamamı o büyük ustadan gelmedir. Pir Silvan'ın "*söz*"ü dilden dile geçerek başka seslerin içinde hep varoldu.

Pir Silvan, Pir Sultan mahlaslı şiirlerdeki "*söz*"e can verendir. Pir Sultan Abdal geleneğinin şiirleri ruhunu ondan aldılar. Nefes ondan geldi, ses bin bir cefa altında ondan vazgeçmeyen halkına aittir.

BİTMEYEN SEVDA, SONU GELMEYEN ÖFKE

Sultan suyu gibi çağlayıp akma
Durulur gam yeme divane gönül
Er başında duman dağ başında kış
Irılır gam yeme divane gönül

Bizden selam edin Dost'a gidene
Yuf yalancıya da lanet nâdana
Bunca düşman ardımızdan yeltene
Yorulur gam yeme divane gönül

Pir Sultan Abdal'ım sırda sırada
Bu iş böyle oldu kalan burada
Cümlemizin arzuladığı murada
Erilir gam yeme divane gönül

Pir Sultan Abdal

Silvanus'un Mananalis'teki günlerinden başlayarak Aleviler, Bizanslılar eli ile sistemli bir soykırıma ve zorunlu göçlere tabii tutuldular. Aleviler giderek artan ve dayanılmaz noktalara ulaşan Bizans'ın katliam ve sürgün politikalarına sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Divriği'de kendi devletlerini kurarak karşı koydular. Yüz elli yıl süresince yok edilmekten ve katledilmekten kurtuldular. Talihsiz bir doğal felaket onların mutluluklarının sonunu hazırladı. Bir depremde Divriği Kalesi yıkıldı. Bunu fırsat sayarak saldırıya geçen Bizans orduları karşısında tutunamadılar, yenildiler. Çok kayıp verdiler. Kurtulanlar daha doğuya, Bizanslıların ulaşamayacağı uzaklıklara ve yüksekliklere sığındılar. Tutsak edilenler tekrar Batı Anadolu ve Balkanlar'a sürgün edildiler.

On birinci yüzyıldan başlayarak, Aleviler önce Selçuklularla sonra Osmanlılarla, Bizans'a, Ortodoks Kilisesi'ne ve haçlı zihniyetine karşı ittifak içinde oldular. Selçuklular ve Osmanlılar Aleviler'le işbirliği içinde hayal dahi edemedikleri imparatorluklara ve ülkelere sahip olurlarken, Aleviler bu ittifaklardan ihanete uğrayarak ayrıldılar. Onlar herşeylerini verdikleri ve son bir umutla bağlandıkları cumhuriyet yönetiminden de bir vefa bulamadılar.

Zaman, Alevilere ne kendi coğrafyalarında ne de savruldukları gurbet ellerde hiç adil davranmadı. Atlas Okyanusu'ndan Hazar Denizi'ne kadar uzanan geniş coğrafyada Aleviler'in başlarına gelmedik kalmadı.

Her doğan gün onlara yeni acılar getirdi. Aradan on üç yüzyıl geçip 1970'li yıllara gelindiğinde Pir Sultan Abdal'ın köylüleri bir araya gelerek köylerinin adına bir dernek kurdular. Derneğin kuruluşunun üzerinden üç beş yıl geçtikten sonra 1978'in sonlarına doğru derneğin yöneticileri Ressam Cahit

Koççoban'ın önerisi ve unutulmaz desteği ile Banaz Köyü'nde bir Pir Sultan Abdal anıtı yapmaya karar verdiler.

Haber Banazlılar arasında heyecanla karşılandı. Başta Ankara'da yaşayan Banazlılar olmak üzere pek çok kişi bütçelerini zorlayarak girişime katkı sundularsa da yeterli para sağlanamadı. Umutların tükenmeye yüz tuttuğu bir anda, derneğin yaşadığı zorluktan tesadüfen haberdar olan Mananalisli genç bir işadamı, gerekli parayı koşulsuz vererek projenin önünü açtı.

Cahit Koççoban'ın ekibiyle Banaz'a hareket etmesiyle birlikte proje için düğmeye basılmış oldu. Anıt yeri olarak köyün yanıbaşındaki ziyaret tepesinin Yıldız Dağı'na bakan yamacı seçildi. Hummalı bir koşturmaca başladı. Banaz halkı Cahit Koççoban ve ekibinin öncülüğünde gecelerini gündüzüne kattılar. Anıtın proje ve uygulamasını yapan teknik ekibin özverili çalışmaları ve Banazlı köylülerin yapımı yürekten sahiplenmeleri ile 1979 yılında yapımına başlanan Pir Sultan Abdal anıtı 1980 yılının Haziran ayında tamamlandı. Ziyaret tepesinin yamaçlarında kayaların arasında yükselen Pir Sultan Abdal suretinin boyu 8 metreyi aşıyordu. Pir Sultan Abdal iki eli ile başının üzerinde tuttuğu sazı ile adeta bin üç yüzyıl sonra yeniden zulme meydan okur gibiydi. Yüzünü Yıldız Dağı'na dönmüş, başını gökyüzüne kaldırmıştı. İsyanını tazeler gibiydi. Anıtı tasarlayanlar onun yüzünün hayallerde olduğu gibi kalmasını istemişlerdi. Yüzü görünmüyordu. Pir Sultan Abdal on üç asır sonra katledildiği yerde bir suret olarak da olsa yeniden vücut bulurken heybetli ve mağrurdu.

1980 Eylül'ünde gelen askeri darbeyle birlikte Banazlıların derneği kapatıldı. Pir Sultan Abdal'ın tunç kaplı sureti 12 Eylül'ün getirdiği sıkıntılı günlerde Yıldız Dağı'nın karşısında ziyaret tepesinde karanlığa isyanını bir başına sürdürdü.

Darbenin taşıdığı kara bulutların ülkenin semalarından yavaş yavaş çekilmeye başladığı 1988 yılında Ankara'da, Pir Sultan Abdal'ın anısını canlı tutmak için onun adını taşıyan yeni bir dernek kuruldu. Birkaç yıl sonra Pir Sultan Abdal Derneği öncülüğünde Banaz Köyü'nde Pir Sultan Abdal'ı anma etkinlikleri düzenlenmeye başlandı. Her geçen yıl törenlere ilgi artarak devam etti.

1 Temmuz 1993'de Sivas şehir merkezinde başlatılan dördüncü Pir Sultan Abdal'ı anma etkinliklerine katılım büyük oldu. Pir Sultan Abdal ruhu Alevi topluluklarının dışına taştı. Ülkenin en ünlü yazar, düşünür ve sanatçılarının yanı sıra pek çok kesimden aydınlık yüzlü insan kutlamalara katıldılar.

Dördüncü Pir Sultan Abdal'ı anma etkinliklerinin ilk günü coşkulu ve olaysız geçti. Halk meydanları ve etkinlik alanlarını doldurdu. O gün Sivas Kültür Merkezi'nin önüne yeni bir Pir Sultan Abdal anıtı dikildi.

Pir Sultan Abdal'ın etrafındaki sevgi haresinin gittikçe genişlemesi, onun adının ışıksız kalmış aydınlık özleyen insanların sembolü olmayı sürdürmesi, karanlık güçleri harekete geçirdi. Sivas ve çevre illerin gözü dönmüş canileri güçlerini birleştirerek etkinliklerin ikinci gününü kana buladılar. Sivas en kara günlerinden birini daha yaşadı.

Saldırı Cuma namazından sonra camiden çıkanların Sivas Hükümet Konağı'na yürümesi ile başlatıldı. Burada uzun süre cumhuriyet ve laiklik karşıtı sloganlar atan kalabalık topluluklar daha sonra kültür merkezine yürüyerek bir gün önce dikilmiş Pir Sultan Abdal heykelini taşlarla sopalarla yıkmaya, devirmeye çalıştılar. Bin üç yüz yıllık kinleri bitmemişti. Pir Sultan Abdal'ın ne adına ne de suretine tahammülleri yoktu. Pir Sultan Abdal heykeli de bin üç yüz yıllık direnişini sürdürü-

yor, bir türlü yere inmiyordu. Çılgına döndüler. Pir Sultan Abdal anıtını orada bırakıp etkinliklere katılan aydınların ve sanatçıların, o anıtı oraya dikenlerin konakladığı, bu hain saldırıdan sonra ünlenen Madımak Oteli'ne doğru yürüdüler. Giderek çoğalıyorlardı. Otelin etrafını sardılar. Sayıları on bini geçmişti. Kan istiyorlardı. Yıkıma programlanmışlardı. Sivas Belediye ekipleri bu hasta ruhları besleyebilmek için onların biriki saat önce elle, kolla, taşla sopayla yerinden sökemedikleri Pir Sultan Abdal anıtını iş makinalarıyla kültür merkezinin önünden sökerek Madımak Oteli'nin önünde toplananların ortasına bıraktılar. Hasta ruhların öfkelerini dindirmeye çalıştılar. Otelin önündeki topluluk tanımsız sesler eşliğinde vahşi bir iştahla Pir Sultan Abdal'ın heykeline saldırdılar. Bulabildikleri taşlarla sopalarla yumruk ve tekmelerle Pir Sultan Abdal'ın suretine hücum ettiler. Görgü tanıklarının ifade ettiklerine göre çok sayıda "insan" heykeli ısırarak dişleri ile parçalamaya yeltendi.

Sivas şehri bin yıldan uzun sürmüş bir kinin, sonu gelmez bir hırsın, şiddetini hiç yitirmeden yeniden ortaya çıkışına tanıklık ediyordu. Pir Sultan Abdal'ın suretine diş geçiremeyen göstericiler bu defa onun heykelini ateşe verdiler. Ortalığı ahşap, plastik ve metal kokusu sardı. Bu da onlara yetmedi. Madımak Oteli'nin önünde toplananlar yanmış insan etinin çıkardığı kokuyu özlemişlerdi. Havada insan küllerinin savrulmasını arzuluyorlardı. Madımak Oteli'ni içindeki yüzlerce insanla birlikte tutuşturdular. Alevler gökyüzünü tuttu.

2 Temmuz 1993'te Sivas'ın orta yerinde önce Pir Sultan Abdal'ın sureti taşa tutuldu, dişle, tırnakla, ateşle tahrip edildi. Daha sonra tarihin en uzun sürmüş öfkesi ile donatılmış kalabalıklar otuz beş masum "*can*"ı diri diri yakarak katlettiler.

Karanlığın temsilcileri Pir Sultan Abdal ruhu yok edilmedikçe kendileri için sonsuz bir huzur olamayacağını biliyorlardı. Özürlü kafalarının derinlerinde bir yerlerde sürekli yaşattıkları bu korku onları insan onuruna sığmayacak bir hunharlığa sürükledi. Sağlıklı beyinlerin algılamakta zorlanacakları, vicdanlı bireylerin duyduklarında, izlediklerinde ürperecekleri, insan olmaktan utanacakları bu sıra dışı katliamı tetikleyen endişe ile kuşatılmış bir vahşi hayvan tavrı olmalıydı. Taşa tutuyorlardı, yakıyorlardı, öldürüyorlardı ama yok edemiyorlardı. Pir Sultan Abdal her ölümden sonra bütün heybetiyle yeniden canlanıyor, vücut buluyordu. Kendilerce çaresiz kalmışlardı. Korkuyorlardı.

2 Temmuz yangını Pir Sultan Abdal ruhunu yakmaya yetmedi. O tarihten sonra onu takip eden sevgi seli çığ gibi büyüdü. 1980 askeri darbesinden sekiz yıl sonra ilk Pir Sultan Abdal Derneği kurulmuştu. O kara günden sonra Pir Sultan Abdal adını taşıyan onun anısını ve davasını sahiplenen derneklerin sayıları hızla arttı.

Adana, Ankara, Alanya, Antalya, Bornova, Buca, Bursa, Çanakkale, Çeşme, Çerkezköy, Çiğli, Çorlu, Diyarbakır, Esenler, Eyüp, Gaziosmanpaşa, Gümüldür, Havza, Hekimhan, Kadıköy, Kahramanmaraş, Karşıyaka, Kartal, Kemalpaşa, Maltepe, Mamak, Manavgat, Marmaris, Menemen, Milas, Pendik, Reşadiye, Sarıyer, Samsun, Sultanbeyli, Şarkışla, Tarsus, Tokat, Ümraniye, Varto, Yenimahalle, Yolkonak ve *Zile*'de kurulan Pir Sultan Abdal derneklerinde bir araya gelmiş on binlerce insan aynı çatı altında Pir Sultan Abdal mücadelesine omuz veriyorlar.

2 Temmuz 1993'te kör bir saplantı ile Pir Sultan Abdal anıtına saldıranlar onun suretini bu topraklardan söküp atamadılar. Bugün Pir Sultan Abdal'ın heykelleri onun doğduğu yer

olan Mananalis'te Munzur Suyu'nun kıyısından, katledildiği Banaz'a Akdeniz sahillerinde Buca'dan, Narlıdere'den İstanbul'un Sarıyer tepelerine kadar her yerde bu ülkenin süsü ve onuru olmaya devam ediyorlar.

O yıl Sivas'ta boğucu sarı sıcağın altında, kavurucu alevlerin içinde olup bitenler, on üç asır önce aynı topraklarda Yıldız Dağı'nın eteklerinde yaşananların bir tekrarı oldu. Zalimler önce Pir Sultan Abdal'ı taşa tuttular ardından da onun yolundan ayrılmayanları canlı canlı ateşlere attılar. Sivas'ın göğünü dumana boğdular.

Sanılır ki Sivas'ın 2 Temmuz'unu kaplayan duman, o günün akşamı inerken üç-beş meczupun eli ile yakılmış bir kötü ateşten oldu. Doğrusu o ki; bu ateş bin üç yüz yıldan beri yanmaktaydı. Kökleri Sultansuyu'nda, Bedohtun Ovası'nda, Yıldız Dağı'ndaydı. On üç asırdan beri çatırtılar içinde yıkıcı bir iştah ile yanıp duran bu ateş önce Binbir Bacalı Banaz'ı kül etti sonra sıçradığı her yeri, dokunduğu her nesneyi, gezindiği her coğrafyayı, İstanbul'u, Edirne'yi, Dalmaçya'yı, Kuzey İtalya'yı, Köln'ü, Toulouse'u ve daha nice yerleri cehenneme çevirdi. 1993 yılına gelindiğinde hiç sönmemiş olan bu ateş, ilk kıvılcımını aldığı yerde yeniden parladı.

Ateş yakabildiğine hükmeder. Pir Sultan Abdal bu topraklarda hiçbir sıcaklığın eritemediği, hiçbir yangının kâr etmediği bir sevdanın adı oldu. Kaç bin yıl geçti, Pir Sultan Abdal ruhunu yüreklerinde taşıyanlar zalime minnet etmediler. Bu yeryüzünde onlar için ne cehenmemler kuruldu hiçbirini umursamadılar.

Pir Sultan Abdal'ın halkı dayanılmaz meşakkatler içinde, sonu gelmez sürgünlerinde, tahammülden uzun sürmüş gurbetlerinde ve etrafları uçurumlara sarılmış en çaresiz zamanların-

da onu canlarının en tenha yerinde vefa ve hürmet ile sakladılar. Bin üç yüz yıldır yaşanan ve gelecek bin yıllarda da var olacak olan tüm zamanların en tutkulu aşkıdır bu. Böylesi ne görülmüş ne de duyulmuştur.

Şükür olsun bu sevdaya ulaştım
Muhabbet bağını gezdim dolaştım
On iki hizmetin cemine düştüm
Şimdi boynumuzda aşk kemendi var

Pir Sultan Abdal

SON SÖZ

Gelin özümüze geri dönelim
Hile ile yalan ile hal olmaz
Hakk'ın divanına nice gidelim
Hakk katında yalan söze yer olmaz

Yine gerçeklerden açtık kapıyı
Bir pirin önünde kıldık tapuyu
Arı birlik ile yapar yapıyı
Birlik ile bitmeyende bal olmaz

Erenler gafletten kalktı uyandı
Gerçeklerin boyasına boyandı
Bu yolun içine girdi uyandı
Güzel dostum bunda hiç vebal olmaz

Pir Sultan'ım eydür kalbimiz nurdur
Erenler gözlüdür münkirler kördür
Hakk'a giden yol kadimdir birdir
Her tepe başında ayrı yol olmaz

Pir Sultan Abdal

1996 yılıydı. Burdur'a bağlı Ağlasun İlçesi'nin 19 km. kuzeyinde yer alan Ağlasun Dağı'nın yamaçlarında 1500 mete yükseklikte kurulu antik Sağalassos kentinde yapılan kazıda üç bin yaşında bir insan iskeleti bulundu.

Kazı ekibinin başında bulunan Belçikalı Prof. Dr. Marc Waelkens kentin agorasında (*çarşı*) yıkılmış bir sütunun altından çıkarılan iskeletten aldığı kemik parçalarını kazı ekibinde çalışan Ağlasunlu işçilerden aldığı saç örnekleri ile birlikte DNA testi için Belçika'ya gönderdi.

Belçika'da bir üniversite laboratuvarında yapılan iskelet ve saç teli analizleri sonucunda antik Sağalassos kentinde bulunan üç bin yaşındaki iskelet ile kazı ekibinde çalışan Ağlasun'lu işçilerin akraba oldukları anlaşıldı.[63]

Sağalassos'ta ilk yerleşimin günümüzden sekiz bin yıl evvel başladığı tahmin ediliyor. Sağalassos antik kentinin kuruluşu ise beş bin yıl öncesine dayanıyor. Sağalassos kenti tiyatrosu, kütüphanesi, hamamı, çifte bedestanı, kamu yönetim binaları, mabetleri ve su kanalları ile M.Ö. 3000'de ortaya çıkan büyük bir uygarlık merkeziydi. Kentin halkı Luvi kökenliydi ve kentte Luvice konuşuluyordu.

Ağlasunlular Sağalassoslularla aynı coğrafyada yaşasalar da hemşehri ve akraba olsalar da Anadolu'nun o en eski, o en büyük, en gizemli ve en sessiz uygarlığını yaratan Luvilerle aynı etnik kökten geldiklerini kabullenmede kuşkuları ve tereddütleri vardı.

Ağlasunluların üç bin yıl önce aynı coğrafyada yaşamış insanlarla akrabalıkları ilçe merkezinde duyulduğunda büyük bir şaşkınlık yaşandı. Ağlasun halkının pek çoğu "*ne yani biz gâvur muyuz*?" diyerek habere büyük tepki gösterdiler.

Ağlasunlular beş bin nüfuslu küçük ve mütevazı ilçelerinde türlü renkte ve kokuda güller yetiştiriyorlar. Luvi ülkesinin

renklerini ve kokularını uzak ülkelere gönderiyorlar. Geçmişe sırtlarını dönmüşler. Gül fidanlarının altında uzanan atalarının yarattığı muhteşem uygarlığa İspanya'daki bir lise öğrencisi kadar dahi ilgi duymuyorlar. Belçikalı Prof. Dr. Marc Waelkens'in onlara ilişkin bulgularından duyduğu heyecanı paylaşmıyorlar.

Banaz'lı köylüler gelip geçtikçe yol üzerindeki Hantepe ve Binbir Bacalı Banaz (*Örenönü*) höyüklerini buğulu gözlerle ve iç çekerek seyrediyorlar. Geçmişte bu yerlerde büyük soykırımlar yaşandığını atalarının bu insanlık suçlarının mağdurları olduklarını biliyorlar. Uzak geçmişte yaşanmış dramları aslına yakın gerçeklikle kuşaktan kuşağa aktararak kaybolmasını önlüyorlar. Ancak bütün bunlar ne zaman oldu, katliamı yapanlar kimlerdi? soruları karşısında resmi tarih yazıcılarının iddialarını tekrarlıyorlar. Banazlılar kendi toplumsal belleklerinde efsaneye dönüşmüş geçmişlerini dokuz yüz yıllık bir sapmayla daha yakın bir tarihe taşımışlar. Bu noktada dayatma tarihin söylemlerine teslim olmuşlar. Hiç olmamış başka bir tarih içinde kendilerine yer arıyorlar. Birilerine "*Biz de sizdeniz, sizlerle aynı tarihi paylaşıyoruz sizlerden farklı değiliz.*" diyorlar. Kendilerince kendileri için bir tür koruma geliştirmişler.

Kimi Banazlıların bir zamanlar büyük büyük dedelerinin yaşadıkları yerleşim yerlerinin yedinci yüz yılın öncesine ait oldukları gerçeği ile karşı karşıya kaldıklarında, bir boşluk duygusu yaşayacakları ve "*ne yani biz gâvur muyuz*?" şaşkınlığına düşeceklerini tahmin etmek zor değil.

Pir Sultan'ın yaşadığı yüzyıl ve gerçek yaşamı bütün çıplaklığı ile ortaya konulduğunda, yanlızca Banazlılar değil ülkede yaşayan ve Pir Sultan Abdal'la gönül bağını hiç koparmamış Alevilerin de kendi içlerinde bir sarsılma ve savrulma yaşayacaklarını da öngörebiliriz.

Aleviler kendi geçmişlerine yabancılaştırılmışlar. Aleviler başkalarının toprağında yaşıyormuş hissi içinde, bulundukları coğrafyaya, yaşadıkları ülkeye mesafeli duruyorlar. Onlar yakın bir zamanda buralara uzak bir diyardan geldiklerine inandırılmışlar. Tarihleri ellerinden alınmış, bir inanç istilasının ortasında çaresiz kalmışlar. Benlikleri yağmalanmış, kimlikleri tanımsız hale getirilmiş. Binlerce yıllık bir uygarlık, bu toprakların belki de en eski kültür ve inanç mirası yok edilmiş.

Bir yanda günün nimetlerinden faydalanma güdüsüne teslim olmuş sözde aydınlar öte yanda başka çıkış olmadığı için hileyi tek çare olarak gören geniş yığınlar hep bir ağızdan uyum içinde Alevi geçmişini ve Alevi gerçeğini inkâr ediyorlar.

Geniş katılımlı bir redd-i miras ilan edilmiş durumda. Her kesimin bu inkâra karşı çıkmamak için kendi sebepleri var.

Osmanlılar kendi hükümdarlık zamanlarında Alevi zümrelerine karşı çoğu kez oldukça kıyıcı davrandılar. Onların Alevi suç dosyaları kabarıktır ve asla masum sayılamazlar. Osmanlılar kendi günahlarının veballerini dahi taşıyamaz haldelerken, onları tarihte yaşanmış tüm faili meçhul Alevi katliamlarından sorumlu tutmak hiç adil değildir. Üstelik Pir Sultan Abdal Efsanesi'nde ifade bulan Alevilere yönelik mezalimleri yapanların adresleri bellidir.

Bugün Osmanlılar yoklar. Onlardan geriye kalan arşivler ve yazılı kaynaklar, onların üzerine yıkılmaya çalışılan bu ağır insanlık suçunu kabul etmiyorlar. Pir Sultan Abdal Efsanesi'ni doğru tarihi ve doğru tarafları ile yeniden yorumlamak, bir devri haksız bir ithamdan kurtaracaktır.

Pir Sultan Abdal kendi geçmişine yabancılaştırılmış bir halkın, yabancılaştırılma sonrasında da efsanevi kimliğini koruyabilmiş en önemli simasıdır. Aleviler varlıklarını koruyabilme

umudu ve haklı güvenlik gerekçeleri ile asıl geçmişlerini geride bırakıp kendileri için üretilen sanal tarihi kabullenirlerken (*ve/veya korunma güdüsü ile kendi ürettikleri bir yapay senaryonun altına gizlenirlerken*), Pir Sultan Abdal Efsanesi'ni de yeni öznelerin altına gizleyerek bu yapma tarihin içine taşıdılar. Öyle bir aşktı ki bu; Aleviler kendi kimliklerinden vazgeçtiler ondan vazgeçmediler.

O, yola önderlik etmiş, ocak kurmuş ulu bir Alevi mürşidi idi. Haksızlığa karşı ödünsüz tavrı ile kendisinden sonra zulme direnen geniş halk yığınlarına rehber oldu. Tüm Alevi ozanları onu asıl usta ve pir kabul ettiler. Pir Sultan Abdal şimdi kendisini efsane suretinden kurtarıp asıl kimliği ile yeniden var ederken, Alevilerin kaybolan geçmişlerini bulmalarına da aracılık ediyor. O, Alevilerin geçmişte yol göstericisiydi. Bugün de halkına, onu sınırsızca sevenlere, asıl geçmişlerine giden yolda rehber oluyor, geçmişini arayanlara ışık tutuyor. Onlara beklenmedik bir fırsat yaratıyor.

Pir Sultan Abdal'ın yedinci yüzyılda yaşamış gerçek bir tarihi kişilik olan Pir Silvanus olduğu gerçeğine bir kısım Alevi esnaflarının ve geçmişin yalanlarına terzilik etmiş çevrelerin kışkırtıcı cümlelerle tepki vereceklerini ve bu tepkilerini samimi Aleviler üzerine giydirmeye çalışacaklarını şimdiden tahmin edebiliriz. Ancak yalan tacirlerinin tezgâhlarındaki o çok kullanılmaktan aşınmış içi boş, hamasi cümlelerin artık nitelikli alıcısı kalmamıştır.

Geçmişin doğruları bugünün temelsiz dayatmalarına direniyorlar. Gerçekler yalan denizinde boğulup gitmeden zapta geçmek istiyorlar. Alevilerin kendi tarihleri ile tanışmalarının vakti gelmiştir.

Gerçek erenler; "*Zühre yıldızı, ışığın aynasını elinde tutar, hiçbir karanlık zümre, yıldızının şavkını kıramaz*" demişlerdir.

Zühre yıldızı karanlığın içinden parlıyor. Gerçeklerinden ayrı düşmüş canlar ışığın aynasında kendilerine kavuşuyorlar.

Ulu mürşitin üzerindeki örtü kalkıyor. Pir Sultan Abdal'ın aziz sırrı aydınlanıyor.

Bir tohum bin yıl mahsur kaldığı toprağın altından tekrar yeşeriyor. Çiçeğine yürüyor.

Yıldız Dağı gözyaşını siliyor.

Gökyüzü semaha durmuş.

Bin bir ışık huzmesi altında gerçeklerin zamanı yeniden başlıyor.

DİPNOTLAR

1) **Erdoğan Çınar**, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Chiviyazıları Yayınevi, 2.Baskı, Haziran 2006, s.41-42.

2) *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi*, E.U. Basımevi Ankara, Aralık 1953, Sayı:6 Belge no:113.

3) T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Yayın no:1, Ankara, 1982, s.77.

4) **Can Dündar**, *Köy Enstitüleri*, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.

5) **Dr. Mustafa Tatçı**, *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, 1998, Ankara, s.227.

6) *T.C.Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Rehberi.*

7) *T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Rehberi.*

8) **Mehmet Fuat**, *Pir Sultan Abdal*, YKY, 1.Baskı, Ekim 1999, İstanbul, s.7.

9) **Sabahattin Eyüboğlu**, *Pir Sultan Abdal*, Cem Yayınevi, 1983, İstanbul, Önsöz İlhan Başgöz, s.42.

10) **Ali Haydar Avcı**, *Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal*, Nokta Yayınları, 2006, İstanbul, s.62.

11) age, s.394

12) **Cahit Öztelli**, *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1972, s.XXXV.

13) **Ali Haydar Avcı**, *Osmanlı Gizli Tarihinde Pir Sultan Abdal*, Nokta Yayınları, 2006, İstanbul, s.175.

14) *www.haber7.com*, Yaşar İlkiz'in haberi, 14 Ağustos 2006.

15) **Erdoğan Çınar**, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Chiviyazıları Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2006, s.46.

16) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**. *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.3-67.

17) **Erdoğan Çınar**, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Chiviyazıları Yayınevi, 2.Baskı, İstanbul, Haziran 2006, s.47.

18) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.

19) age, s.3-67.

20) age, s.3-67.

21) **J. Gouillard**, *Synodikon of Onthodoxy T&M 4*, 1970, s.69-97.

22) **Erdoğan Çınar**, *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı*, Chiviyazıları Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2006, s.52.

23) **J. Gouillard**, *Synodikon of Onthodoxy T&M 4*, 1970, s.69-97.

24) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.

25) age.

26) age.

27) age.

28) age.

29) age.

30) age.

31) age.

32) age.

33) age.

34) age.

35) **J. Gouillard**, *Synodikon of Onthodoxy T&M 4*, 1970, s.69-97.

36) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.

37) **Dr. Daimi Cengiz**, *Evrensel Kültür*, Kültür Sanat Edebiyat Dergisi, sayı 176, Ağustos 2006, Istanbul, s.2.

38) Precis, ed. **C. Astruc, W. Conus Wolska, J. Goillard, P. Lemerle, O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.

39) **Lütfü Kaleli**, *Şah Hatayi ve Pir Sultan*, Alev Yayınları, Temmuz 2006, İstanbul, s.129.

40) **Cahit Öztelli**, *Pir Sultan Abdal*, Milliyet Yayınları, Şubat 1971, İstanbul, s.LVIII.

41) **Irene Melikoff**, *Pir Sultan Abdal Üzerine Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal*, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Yayını, Temmuz 1998.

42) **Mahmut Erdal**, *Bir Ozanın Kaleminden*, Çamsık Hüseyin Abdal Der-

neği Yayınları, Mayıs 2002, s.35.

43) *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Üçdal Neşriyat-İstanbul, Üçüncü cilt, s.848.

44) **Prof. Dr. Fuat Bozkurt**, *Bir Söylencenin İzinde Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal*, PSAKD Yayınları, Temmuz 1998.

45) **Gazi Arslan**, Yayınlanmamış makale.

46) **Murtaza Demir**, "Banazlar", *www.aleviyol.com/yolalevi* de yayınlanmış makalesi.

47) *Radikal* DHA-Sivas, 20 Haziran 2003.

48) **Murtaza Demir**, "Banazlar", *www.aleviyol.com/yolalevi* de yayınlanmış makalesi.

49) age.

50) age.

51) age.

52) Precis, ed. **C. Astruc**, **W. Conus Wolska**, **J. Goillard**, **P. Lemerle**, **O. Papachryssonthou** ve **J. Paramelle**, *Peter of Sicily T&M 4*, 1970, s.69-97.

53) **Prof. Dr. Fuat Bozkurt**, *Bir Söylencenin İzinde Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal*, PSAKD Yayınları, Temmuz 1998.

54) **Mehmet Fuat**, *Pir Sultan Abdal*, YKY Ekim 1999, İstanbul, s.9.

55) **Sabahattin Eyüboğlu**, *Pir Sultan Abdal*, Cem Yayınevi, 1983, İstanbul, s.57.

56) age, s.14

57) **İlhan Başgöz**, *Pir Sultan Abdal Geleneği*, Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal, PSAKD Yayınları, Temmuz 1998.

58) **Mehmet Fuat**, *Pir Sultan Abdal*, YKY, Ekim 1999, İstanbul, s.36.

59) **Ali Yıldırım**, *Yaşayan Pir Sultan Abdal, Anadolu Aleviliği ve Pir Sultan Abdal*, PSAKD Yayınları, Temmuz 1998.

60) **Azra Erhat**, Sabahattin Eyüboğlu, *Pir Sultan Abdal*, Cem Yayınevi, 1983, İstanbul, s.8.

61) **İbrahim Arslanoğlu**, *Pir Sultan Abdallar*, Can Yayınları, 2000, İstanbul, 3.Basım.

62) **Turgut Koca**, *Bektaşi Nefesleri ve Şairleri*, İstanbul, 1990.

63) *Hürriyet Gazetesi*, 30 Haziran 1999, Haberi hazırlayan: Hürriyet Haber Ajansı Antalya Bürosu, İbrahim Okumamış ve Ahmet Işık.

"Söz gerçektir.
Gerçekler yalan ülkesinde,
sabırla havada dolanırlar.
Günü gelip de ehil olan
kulağa rast gelince yere inerler.
Cümle olurlar,
kendilerini anlatırlar."

KAYIP BİR ALEVİ EFSANESİ

ERDOĞAN ÇINAR

Bin yıllardan bu yana, bu topraklarda yaşanmış her çaresizlik, zulme karşı direnme gücünü ondan aldı. Bu coğrafya onu bilgeliğin, ödünsüz olmanın, inandığı dava için tereddüt etmeden canından vazgeçebilmenin sembolü olarak bağrına bastı. Hüzünlü ve onurlu öyküsünü yüreğine yazdı. Onu efsaneleştirdi...

Pir Sultan Abdal şimdi kendisini efsane suretinden kurtarıp asıl kimliği ile yeniden var ederken, kaybolan Alevi tarihinin aydınlatılmasında da ışık oluyor. O geçmişte Alevilerin yol göstericisiydi; bu gün de halkına, en katlanılmaz koşullarda kendisine vefa ile bağlı kalmış olanlara, asıl geçmişlerine giden yolda köprü oluyor...

Pir Sultan Abdal'ın yedinci yüzyılda yaşamış bir tarihi kişilik olan Pir Silvanus olduğu gerçeğine bir kısım Alevi esnaflarının ve geçmişin yalanlarına terzilik etmiş çevrelerin kışkırtıcı cümlelerle tepki vereceklerini ve bu tepkilerini samimi Aleviler üzerinde gidermeye çalışacaklarını şimdiden tahmin edebiliriz. Ancak yalan tacirlerinin tezgâhlarındaki o çok kullanılmaktan aşınmış içi boş, hamasi cümlelerin artık nitelikli alıcısı kalmamıştır.

ISBN 978-605-5679-08-8
9 786055 679088
Fiyatı: 16 TL